

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arif Koray MUTLU

ACENTELİK SÖZLEŞMESİNDE TARAFLARIN
HAKLARI ve BORÇLARI

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya,2012

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arif Koray MUTLU

ACENTELİK SÖZLEŞMESİNDE TARAFLARIN
HAKLARI ve BORÇLARI

Danışman

Yrd.Doç.Dr.M. Erdem CAN

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya,2012

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Arif Koray MUTLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Murat Türe Murat Türe

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Erdem CAN M. Erdem

Üye : Yrd. Doç. Dr. İ. Uğur FSGM Uğur

Tez Konusu: ACENTELİK SÖZLEŞMESİNDE TARAFLARIN
HAKLARI VE BORÇLARI

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 13/06/2012

Mezuniyet Tarihi : 22/06/2012

Prof. Dr. Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

1.1	Acente Kavramı ve Unsurları	3
1.1.1	Acente Kavramı	3
1.1.1.1	Kavram ve Tanım	3
1.1.2	Acente Kavramının Unsurları.....	7
1.1.2.1	Bağımlı Olmama	7
1.1.2.2	Bir Sözleşmeye Dayanması	8
1.1.2.3	Faaliyette Süreklilik	9
1.1.2.4	Belli Bir Bölgede Faaliyet Göstermesi	10
1.1.2.5	Meslek Edinme	11
1.1.2.6	Aracılık Etme veya İşletme Adına Sözleşme Yapma	11
1.2	Acentelik Sözleşmesinin Özellikleri ve Benzeri İlişkilerden Farkları.....	12
1.2.1	Acente Sözleşmesinin Özellikleri.....	12
1.2.1.1	Şekil	12
1.2.1.2	Hukuki Niteliği	13
1.2.1.3	Acentenin Tacir Sıfatı	15
1.2.2	Acentelik Sözleşmesinin Hükümleri	16
1.2.3	Acente Çeşitleri	18
1.2.3.1	Aracılık Eden Acenteler.....	18
1.2.3.2	Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Olan Acenteler	19
1.2.4	Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşme ve Kurumlardan Farkı	21
1.2.4.1	Acentelik ve Genel Temsil Yetkisi	22
1.2.4.2	Acentelik ve Bağımlı Tacir Yardımcıları.....	24
1.2.4.3	Acentelik ve Şube	26
1.2.4.4	Tellallık	26

1.2.4.4.1 Genel Olarak.....	26
1.2.4.4.2 6762 Sayılı TTK Döneminde Durum.....	27
1.2.4.4.3 6102 Sayılı Yeni TTK' da Durum.....	31
1.2.4.5 Komisyon Sözleşmesi.....	31
1.2.4.5.1 Genel Olarak.....	31
1.2.4.5.2 Meslek Edinme ve Süreklilik.....	32
1.2.4.5.3 Bağımsızlık Unsuru.....	32
1.2.4.5.4 Temsil Yetkisi.....	33
1.2.4.5.5 Koruma Yükümü.....	35
1.2.4.5.6 Hapis Hakkı.....	35
1.2.4.5.7 Sona Erme ve Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları.....	36
1.2.4.6 Tek Satıcılık Sözleşmesi.....	36
1.2.4.6.1 Bağımsızlık Unsuru.....	38
1.2.4.6.2 Belirli Bölgede Tekel Hakkı.....	38
1.2.4.6.3 Süreklilik.....	41
1.2.4.6.4 Talimat Verme.....	42
1.2.4.6.5 Sona Erme ve Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları.....	42
1.2.4.7 Franchise Sözleşmesi.....	43
1.2.4.7.1 Bağımsızlık ve Faaliyetin Risklerine Katlanma.....	44
1.2.4.7.2 Talimat Verme Hakkının Kapsamı.....	44
1.2.4.7.3 Ücret.....	45
1.2.4.7.4 Koruma ve Destekleme Yükümü.....	45
1.2.4.8 Vekalet Sözleşmesi.....	46
1.3 Acentenin Yetkileri ve Acentelik İlişkisinde Yetkisiz Temsil.....	48
1.3.1 Yetkileri.....	48
1.3.1.1 Genel Olarak.....	48
1.3.1.2 Sözleşme Yapma Yetkisi.....	48
1.3.1.3 Hakkı Koruyan Beyanları Müvekkil Namına Yapma ve Kabul Etme.....	50
1.3.1.4 Bedeli Kabz Etme ve Malları Teslim Alma.....	51
1.3.1.5 Müvekkili Mahkemede Temsil Etme.....	52
1.3.1.5.1 Genel Olarak.....	52
1.3.1.5.2 Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Edebilmesi İçin Gereken Şartlar.....	52
1.3.1.5.2.1 Genel Olarak.....	52

1.3.1.5.2.2	Anlaşmazlığın Bir Sözleşmeden Doğmuş Olması Şartı	52
1.3.1.5.3	Anlaşmazlığın Doğduğu Sözleşmeye Acentenin Aracılık Etmiş ya da Bu Sözleşmeyi Müvekkili Namına Akdetmiş Olması Şartı	54
1.3.1.5.4	Müvekkillerine İzafeten Acenteler Aleyhine Açılan Davalarda Alınan İlamların Acenteye İcra Edilip Edilemeyeceği	55
1.3.2	Acentelik Sözleşmesinde Yetkisiz Temsil.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN HAKLARI ve BORÇLARI

2.1	Acentenin Borçları	61
2.1.1	Müvekkilin İşlerini Görme ve Menfaatlerini Koruma Borcu.....	61
2.1.1.1	Genel Olarak	61
2.1.1.2	Müvekkilin İşlerini Görme Borcu.....	61
2.1.1.3	Müvekkilin Menfaatlerini Koruma Borcu	62
2.1.2	Müvekkili Adına Sakladığı Malı Koruma Borcu	64
2.1.3	Bilgi Verme Borcu.....	64
2.1.4	Talimatlara Uyuma Borcu	68
2.1.5	Önleyici Tedbirler Alma Borcu	69
2.1.5.1	Ayıpları İhbar Borcu	69
2.1.5.2	Müvekkilin Dava Hakkını Güvence Altına Almak Borcu.....	70
2.1.5.3	Gerektiğinde Malı Sattırma Borcu	70
2.1.6	Rekabet Etmeme Borcu	72
2.1.6.1	Genel Olarak	72
2.1.6.2	Acentenin Sözleşme Süresince Rekabet Etmeme Borcu	73
2.1.6.3	Acentenin Sözleşme Sonrasında Rekabet Etmeme Borcu.....	76
2.1.6.3.1	6762 Sayılı TTK Dönemi	76
2.1.6.3.2	6102 Sayılı Yeni TTK' nın Düzenlemesi.....	77
2.1.7	Müvekkiline Ait Parayı Zamanında Ödeme Borcu	79
2.1.8	Hesap Verme Borcu.....	81
2.1.9	Sır Saklama ve Bundan Yararlanmama Borcu	82
2.1.10	Üçüncü Kişilerin Beyanlarını Kabul ve Müvekkili Temsil Borcu	83
2.1.11	Müşterinin Borcunu İfa Edeceğine Kefil Olmasından Doğan Borcu	85
2.1.12	Sadakat Borcu	87
2.1.13	Sözleşmenin Sona Ermesi Durumunda Acentenin Borçları.....	88
2.1.13.1	Genel Olarak.....	88

2.1.13.2	Olağan Sona Erme.....	88
2.1.13.2.1	Belirli Süreli Acentelik Sözleşmelerinde Sona Erme.....	88
2.1.13.2.2	Belirsiz Süreli Acentelik Sözleşmelerinde Sona Erme	89
2.1.13.3	Olağanüstü Sona Erme	89
2.1.13.4	Diğer Nedenler Dolayısıyla Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi.....	91
2.1.13.5	Acentelik Sözleşmesinin Tasfiyesi.....	92
2.2	Acentenin Hakları	93
2.2.1	Genel Olarak.....	93
2.2.2	Ücret İsteme Hakkı	94
2.2.2.1	Genel Olarak	94
2.2.2.2	Acentenin Ücret Talep Edebileceği Haller	95
2.2.2.3	Ücrete Hak Kazama Zamanı	97
2.2.2.4	Ücretin Miktarı ve Hesabı.....	99
2.2.2.5	Ücretin Ödeme Zamanı ve Yeri	100
2.2.2.6	Ücretin Tabi Olduğu Zamanaşımı Süresi	102
2.2.2.7	Acentenin Hak Kazandığı Ücrete İlişkin Kontrol Hakkı.....	103
2.2.2.8	Acentenin Takas Hakkı.....	104
2.2.3	Hapis Hakkı	104
2.2.3.1	Genel Olarak Hapis Hakkı	104
2.2.3.2	Acentenin Hapis Hakkının Kapsamı.....	105
2.2.4	Olağanüstü Masrafları İsteme Hakkı.....	106
2.2.4.1	Genel Olarak Masraflar.....	106
2.2.4.2	Olağanüstü Masraflar	106
2.2.4.3	Avanslar	107
2.2.5	Tekel (İnhisar) Hakkı.....	108
2.2.6	İflasta İmtiyaz Hakkı	109
2.2.7	Denkleştirme Talebi.....	109
2.2.7.1	Genel Olarak	109
2.2.7.2	TTK' da Denkleştirme Talebine İlişkin Düzenleme.....	111
2.2.7.3	Yeni TTK' da Durum.....	112
2.2.8	Sözleşmenin Sona Ermesi Halinde Acentenin Hakları	114
2.2.8.1	Genel Olarak	114
2.2.8.2	Olağan Sona Erme Hallerinde.....	114

2.2.8.2.1	Belirli Süreli Acentelik Sözleşmelerinde	114
2.2.8.2.2	Belirsiz Süreli Acentelik Sözleşmelerinde	115
2.2.8.3	Olağanüstü Sona Erme Hallerinde	115
2.2.8.4	Diğer Nedenler Dolayısıyla Sona Erme	116
2.2.8.5	Acentelik Sözleşmesinin Tasfiyesi	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜVEKKİLİN HAKLARI ve BORÇLARI

3.1	Müvekkilin Borçları	120
3.1.1	Genel Olarak	120
3.1.2	Karşılıklı Güven İlkesi	121
3.1.3	İyiniyetle Davranma Borcu	121
3.1.4	Acenteyi Destekleme Borcu	122
3.1.5	Haber Verme Borcu	122
3.1.6	Acentenin Tekel Hakkı İçinde Başka Acente Tayin Etmeme Borcu	123
3.1.7	Ücreti Süresi İçinde Ödeme Borcu	124
3.1.7.1	Genel Olarak	124
3.1.7.2	Ücret Hakkının Kapsamı	124
3.1.8	Defter Kayıtlarının Suretini Verme Borcu	125
3.1.9	Olağanüstü Masrafları Ödeme Borcu	126
3.1.9.1	Genel Olarak	126
3.1.9.2	Olağanüstü Harcamalar	126
3.1.9.3	Avanslar	127
3.2	Müvekkilin Hakları	128
3.2.1	Genel Olarak	128
3.2.2	Bilgi İsteme Hakkı	129
3.2.3	Talimat Verme Hakkı	130
3.2.4	Sözleşmede Öngörülen Diğer Yükümlülükleri Talep Hakkı	131
3.2.5	Acentenin Hukuki İşlemlerde Bulunmasını İsteme Hakkı	132
3.2.6	Müvekkile Ait Parayı Zamanında İsteme Hakkı	133
3.2.7	Rekabet Edilmemesini İsteme Hakkı	134
3.2.8	Acentenin Hesap Vermesini İsteme Hakkı	134
3.2.9	Önleyici Tedbirlerin Alınmasını İsteme	135

SONUÇ	136
KAYNAKÇA.....	141
ÖZGEÇMİŞ	145

KISALTMALAR LİSTESİ

Age.	: Adı geçen eser
Aş.	: Anonim şirket
B.	: Bası
Batider	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Dergisi
BK.	: Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD.	: Ceza Dairesi
Dn.	: Dipnot
E.	: Esas
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
K.	: Karar
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Ltd.	: Limited
md.	: Madde
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sy.	: Sayılı
T.	: Tarih
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TKHK	: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TPE	: Türk Patent Enstitüsü
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
Y.	: Yargıtay
YKD.	: Yargıtay Kararları Dergisi
YTD.	: Yargıtay Ticaret Dairesi
vs.	: Ve sair

ÖZET

“Acentelerin Hakları ve Borçları” başlıklı bu tezimizde öncelikle acentelik kurumunun nasıl oluştuğu, tarihi ve benzer hukuki ilişkilerden farkları ortaya konmuştur. Daha sonra acentelik sözleşmesine göre acentelerin hakları ve borçları ele alınmıştır. Tez başlığımız “Acentelerin Hakları ve Borçları” olmasına rağmen çalışmamızda önce acentenin borçlarını,

sonra haklarını anlatmayı uygun gördük. Bunun nedeni ise kanun sistematğinde önce acentenin borçları sonra haklarının anlatılmasıdır.

Çalışmamızda Yeni Türk Ticaret Kanunu ile şu an yürürlükte olan Ticaret Kanunu arasındaki farkları ve getirilen yenilikleri göstermeye çalıştık. Acentelik sözleşmesi iki taraflı (sinallagmatik) ve sui generis (kendine özgü yapısı olan) bir sözleşme niteliğindedir. Acentenin hakları, müvekkilin borçlarını; müvekkilin borçları ise acentenin haklarını oluşturacaktır. Bu nedenle de 3. bölümde müvekkilin hak ve borçlarını daha önce ele aldığımız için tekrara düşmemek adına kısa ve öz olarak çalıştık.

Sonuç olarak, Yeni Türk Ticaret Kanunu ile acentelik kurumu daha önemli hale gelmiştir. Müvekkilin borçlarının da kanunda düzenlenmiş olması kanun sistematğine uygundur. Ancak bu durum bazen kanunun tekrarı haline gelmiştir. Yeni Ticaret Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile denkleştirme tazminatı gibi önemli bir düzenleme de artık hukuksal olarak yer bulacaktır.

ABSTRACT

In our thesis herein titled “Rights and Obligations of Agencies”, first of all, how the agency organization is established, the differences of them from the historical and similar legal relationships are discussed. Then, the rights and obligations of the agencies are handled according to the agency contract. Despite that our thesis heading is the “Rights and Obligations of Agencies”, we deem proper to discuss first, the obligations of agencies and then, rights of them in our study. The reason is that firstly, the obligations of agency and then, its rights are told in the law systematic.

We try to show the differences between the New Turkish Commercial Code and applied Turkish Commercial Code, and innovations that are brought currently. Agency contract is the bilateral (synallagmatic) and sui generis (having structure specific to it) contract. The rights of agency will form the obligations of client, and the obligations of client will form the agency’s rights. Therefore, we discuss the rights and obligations of the client in brief and shortly in the Chapter 3 in order to avoid repeating, since we have discussed earlier.

Consequently, the agency organization has become more important through the New Turkish Commercial Code. Arranging the obligations of client under the law is compliant to the law systematic. However, this case has sometimes become the repetition of law. Upon enforcement of the New Turkish Commercial Code, the important arrangement such as offset compensation will also take place legally.

ÖNSÖZ

Acentenin haklarını ve borçlarını anlattığımız bu çalışmamız uzun süren bir çalışmanın ürünüdür. 4 yıllık lisans eğitimi ve 3 yıllık yüksek lisans öğreniminde yaptığımız bu çalışma özgün ve uzun uğraşların bir ürünüdür.

Tez çalışmam esnasında bana gereken yardımı gösteren aileme ve değerli hocalarım Prof.Dr.Hüseyin Ülgen' e, tez danışmanım olan saygıdeğer hocam Yard.Doç.M.Erdem Can'a, tez jürimde bulunan Yard.Doç.İ.Uğur Esgün ve Yard.Doç.Murat Türe' ye sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu çalışmamın herkese faydalı olması dileğiyle....

Antalya, Haziran 2012

GİRİŞ

Modern ticari yaşam, ticari işletme sahiplerinin, ticari ilişkilerini verimli olarak artırması ve bu ilişkilerin kapsamını hızlı bir şekilde genişletmesi için yardımcı kişi ya da kişiler kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Sanayileşmedeki ilerleme ve dolayısı ile oluşan geniş rekabet ortamı, tacirlerin ya bağımlı yardımcılarının hizmetinden yararlanmasını ya da sürümü ve genişlemeyi artırmayı düşündükleri yerlerde şube açmalarını gerekli kılmıştır. Ancak her iki uygulamada tacirlere fazladan bazı külfetler yüklemiştir. Nitekim başlarda sıklıkla kullanılan bağımlı yardımcılardan olan seyyar tüccar memurun kullanılması tacire, bu görevde kullanılacak kişiye sürekli olarak sabit bir ücret ödeme yükümlülüğü yüklemiştir; diğer bir seçenek olan şubeleşmede ise ciddi bir mali kaynak tashihini gerektirmiştir.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla gelişen sanayileşme ve buna paralel artan rekabet, tacirleri ürettikleri mal ve hizmetlerin işletme merkezleri dışında daha kolay ve ucuz bir şekilde pazarlanması hususunda o bölgeyi ve koşullarını iyi tanıyan ve sürekli faaliyet gösteren bağımsız yardımcılardan yararlanmaya yöneltmiştir.

Son yüzyılda sanayi ve ekonomi alanında yaşanan hızlı gelişmeler işletme sahiplerinin mal ve hizmetlerinin pazarlanmasında kendilerine yardımcı olacak kişilere ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Bu ihtiyaç sonucu ortaya çıkan acentelik ve acentelik kurumu, günümüz ticaret hayatının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Acente, bir kuruluşun malî veya ticarî işlerini kazanç karşılığında yürüten ticarethane; bir kuruluşa bağlı olmaksızın sözleşmeye dayanarak belirli bir yer ve bölge içinde sürekli olan ticarethane olarak tanımlanmıştır¹.

Ticari hayatın gelişmesiyle birlikte, ticari işletmeler ürettikleri mal ve hizmetleri daha geniş bir alanda pazarlayabilmek için yardımcı kişi ya da kişiler tayin etme yoluna gitmişlerdir. Acente adı verilen ve ayrı bir işletme sahibi olan bağımsız tacir yardımcılarının sayesinde, ticari işletmeler, sermaye tahsis etmeksizin ve masraf yapmaksızın amaçlarına ulaşma imkânını bulmuşlardır. Ticari işletme sahipleri işletme faaliyetlerini merkez dışındaki yerlere genişletmek istediklerinde, seyyar tüccar memuru atamak ya da şube açmak gibi

¹ <http://www.tdksozluk.com/s/acente/> (Erişim Tarihi: 01.02.2012).

kendisine tamamen bağılı ancak giderleri de kendisine ait uygulamaları mali açıdan külfetli bulmuşlar; bu sebeple o bölgede bir acente ya da tek satıcıyla anlaşmayı uygun görmüşlerdir.

Tacirin tek satıcı ile anlaşması halinde kârın bir kısmını tek satıcıya bırakmak zorunda kalması da acenteliğin avantajlı konumda olmasına sebep olmuştur.

Çalışmamıza konu olan “*Acentelik Sözleşmesi*” hukukumuzda ayrı bir kanun ile düzenlenmemiş sözleşme türlerindedir. Hukukumuzda acentelik ilişkisi acentelik sözleşmesinden değil, acenteden yola çıkılarak Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenmiştir. Tezimizde de bu bağlamda Türk Ticaret Kanunu esas alınmış olup TTK ifadesi ile kastedilen şu an yürürlükte olan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’dur². Yeni TTK ifadesi ile de 6102 sayılı 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecek olan Yeni Türk Ticaret Kanunu’dur³. Diğer yandan Borçlar Kanunu ifadesi ile halen yürürlükte olan 818 sayılı Borçlar Kanunu⁴, Yeni Borçlar Kanunu ile 6098 sayılı 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecek olan Türk Borçlar Kanunu⁵ kastedilmektedir.

² RG. 09/7/1956 tarih ve S. 9353.

³ RG. 14/2/2011 tarih ve S. 27846.

⁴ RG. 8/5/1926 tarih ve S. 366.

⁵ RG. 4/2/2011 tarih ve S. 27836.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

1.1 Acente Kavramı ve Unsurları

1.1.1 Acente Kavramı

1.1.1.1 Kavram ve Tanım

XIX. yüzyılın ortalarında başlayan sanayileşme ile birlikte, malların seri halde bol miktarda üretilmesi ve yoğun rekabet ortamı, ürettiği mal ve hizmetleri işletme merkezi dışında geniş bir alana yaymak isteyen işletme sahiplerinin, mal ve hizmetlerin pazarlanmasında kendilerine yardımcı olacak kişilere ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. *Seyyar tüccar memuru*⁶, bu ortamın yarattığı ilk tacir yardımcısıdır⁷.

Ticari işletmelerin faaliyet alanlarını geliştirmelerinde önemli rol oynayan seyyar tüccar memurunun, mal ve hizmetleri işletme merkezi dışındaki bölgelere ulaştırabilmek için sürekli seyahat halinde olması ve bu nedenle yanında yeterince mal taşıyamaması, malların müşteriye daha sonra tacir tarafından gönderilmesine, bu durum da maliyetlerin artmasına neden oluyordu. Ayrıca seyyar tüccar memurunun tacirin bağımlı yardımcısı olması, faaliyetleri olumlu sonuç vermese bile, tacirin kararlaştırılan sabit ücreti seyyar tüccar memuruna ödemesini gerektiriyordu⁸. Bu sakıncalar seyyar tüccar memurunun bir geçiş döneminin kurumu olarak kalmasına, kendi tipinde gelişip büyümemesine neden olmuştur⁹.

Seyyar tüccar memurunun masraflı bir yardımcı olması, işletme sahiplerini mal ve hizmetlerini işletme merkezi dışına pazarlamada etkili olacak yeni formüller geliştirmeye itmiştir. Bunun üzerine işletme sahipleri, mal ve hizmetlerini işletme merkezi dışında pazarlamak için merkez dışındaki bölgelerde şube açmak yolunu seçtiler. Ancak tacirin şubenin masraflarını karşılamak ve şubede çalışan elemanlarına, faaliyetleri sonuç vermese

⁶ Arkan, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2009, s. 179.

⁷ Kayıhan, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, Seçkin Yayınları, Ankara 2008, s. 24.

⁸ Kayıhan, s. 25.

⁹ Tekinalp, Gülören, Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralları, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, İstanbul 1972, s. 1.

bile kararlaştırılan sabit ücreti ödemek zorunda olması, taciri yine aynı sorunla, yani maliyetlerin yüksekliği sorunuyla karşılaştırdı¹⁰.

Ticari işletmelerin faaliyet alanlarını genişletmek için seyyar tüccar memuru kullanmaları veya şube açmalarının tacire ekonomik anlamda yük oluşturması, tacirleri, ürettikleri mal ve hizmetlerin işletme merkezi dışında daha kolay ve ucuz şekilde pazarlanmasında sürekli faaliyet gösterecek bağımsız yardımcılarından yararlanmaya yöneltmiştir. Pazar ekonomisinin ortaya çıkardığı bağımsız bir tacir yardımcısı olan bu kişiye “acente” denir¹¹.

Acentelik, seyyar tüccar memuru ile şubenin tacir açısından yukarıda anılan sakıncaların giderilmesi ihtiyacının doğurduğu bir kurumdur. Şöyle ki; bağımsız bir tacir yardımcısı olması nedeniyle acente, acentelik işletmesinin masraflarından kural olarak bizzat sorumludur. Yani ticari işletme sahibinin acente kurmak için sermaye ayırmasına gerek yoktur. Ayrıca ticari işletme sahibi, acenteye, seyyar tüccar memuru ve şubenin aksine, sadece yaptığı aracılık faaliyetlerinin olumlu sonuç vermesi halinde ücret ödemektedir. Bu ücret sistemi, acenteyi işinde daha aktif olarak çalışması konusunda motive ederken, ticari işletme sahibinin de sürüm artırma amacına ulaşmasını kolaylaştırmış ve masraf rizikosundan kurtulmasını sağlamıştır¹².

Hizmetleri sayesinde ticari işletme merkezi dışındaki bölgelerde sürümü arttıran ve bunu gerçekleştirirken de taciri herhangi bir masraf rizikosuyla karşı karşıya bırakmayan acentenin, ticaret hayatında zamanla daha önemli bir rol oynamaya başlaması üzerine, acentenin hukuki durumunun düzenlenmesi gereği doğmuştur¹³.

Acentelik ilk defa 1897 tarihli Alman Ticaret Kanunu’nda düzenlenmiştir¹⁴. Türk Hukuku’nda 1 Ocak 1957 yürürlük tarihli Türk Ticaret Kanunu’na kadar acentelik ile ilgili özel bir düzenleme bulunmamaktaydı. Ancak gerek 1956 tarihli 6762 sayılı şu an yürürlükte olan Ticaret Kanunu, gerekse 6102 numaralı yeni Türk Ticaret Kanunu’nda acentelik hükümleri yer almaktadır.

Ticari hayatın gelişmesiyle birlikte, ticari işletmeler ürettikleri mal ve hizmetleri daha geniş bir alanda pazarlayabilmek için yardımcı kişi ya da kişiler tayin etme yoluna gitmişlerdir. Acente adı verilen ve ayrı bir işletme sahibi olan bağımsız tacir yardımcıları sayesinde, ticari işletmeler, sermaye tahsis etmeksizin ve masraf yapmaksızın amaçlarına

¹⁰ Arkan, s. 193; Kayıhan, s. 20.

¹¹ Arkan, s. 194.

¹² Kayıhan, s. 21.

¹³ Karayalçın, Yaşar, Ticaret Hukuku, I. Giriş-Ticari İşletme, Ankara 1968, s. 513.

¹⁴ Karayalçın, s. 513.

ulaşma imkânını bulmuşlardır. Zira ticari işletme sahipleri işletme faaliyetlerini merkez dışındaki yerlere genişletmek istediklerinde, seyyar tüccar memuru atamak ya da şube açmak gibi kendisine tamamen bağlı ancak giderleri de kendisine ait uygulamaları mali açıdan külfetli bulmuşlar; bu sebeple o bölgede bir acente ya da tek satıcıyla anlaşmayı uygun görmüşlerdir. Tacirin tek satıcı ile anlaşması halinde kârın bir kısmını tek satıcıya bırakmak zorunda kalması da acenteliğin avantajlı konumda olmasına sebep olmuştur¹⁵.

Tacir, bağımsız yardımcı olan acenteye, kural olarak, sadece yaptığı faaliyetin olumlu sonuç vermesi halinde ücret ödemekle yükümlüdür. Ayrıca acentelik işletmesinin masrafları da acenteyi ilgilendirir. Acente bu masrafları alacağı ücretle karşılar. İşte tüm bu sebeplerle acentelik kurumu gün geçtikçe önem kazanmıştır¹⁶.

“Acente” kavramına ilişkin olarak gerek ticaret hayatındaki uygulamalarda gerekse ülkelerin düzenlemelerinde kavram kargaşası göze çarpmaktadır. Çoğu kez uygulamada, TTK anlamında acente sayılan tacir yardımcılarının bu sıfatla faaliyetlerini yürütmediği görülmektedir. Acente deyimini yerine “bayi”, “bölge bayii”, “genel bayilik”, “distribütörlük”, “mümessillik”, “aracılık mümessilliği”, “pazarlamacı”, “ticaret ajanı” “iş ajanı” “sigorta ajanı” vb. ifadeler kullanılmaktadır. Bunun tam tersi olarak, uygulamada Yeni TTK madde 102 vb. anlamında acente sayılmayan ve fakat fiilen acentelik sıfatını kullanan gerçek ya da tüzel kişilere de rastlanmaktadır. Bu sebeple aralarındaki ilişkiyi nitelendirmek için tarafların kullandıkları tabirlerin acentelik ilişkisinin belirlenmesinde ölçü olmayacağı açıktır. Dolayısıyla söz konusu ilişkinin acentelik olup olmadığına acentelik ilişkisinde olması gereken unsurlara bakarak karar vermemiz gerekecektir¹⁷.

Türk Ticaret Kanunu acentelik ilişkisini düzenlerken acentelik sözleşmesinden değil acenteden hareket etmekte ve acente ile müvekkili tacir arasında kurulan acentelik ilişkisinde, acentelik sözleşmesini, bu ilişkinin vazgeçilemez bir unsuru olarak görmektedir. Gerçekten, acente ile müvekkil arasında acentelik ilişkisini meydana getiren bir sözleşme yok ise, Türk Ticaret Kanunu’ nun acentelere ilişkin hükümlerinin değil ve fakat vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümlerin uygulanması uygun olacaktır. Bu itibarla, her şeyden önce acentelik sözleşmesindeki ilişkinin hukuki niteliği üzerinde durulması gerekmektedir.

Doktrinde acente kavramının “*acente*” ya da “*acente*” imlalarıyla ifade edildiğini görmekteyiz. Kanundaki imlaya uygun olarak çalışmamızda “*acente*” imlasını kullanmayı tercih ettik.

¹⁵ Meyveci, Kıvılcım Eda, Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Mükellefiyetler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 1.

¹⁶ Arkan, s. 196.

¹⁷ Meyveci, s. 2.

Acenteliğe ilişkin temel düzenleme Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 1. kitabı, 7. kısmında bulunmaktadır. Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 102. maddesinde acentenin tanımına yer verilmiştir. Bu madde hükmüne göre “*Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir*”. Bu tanım şimdiki kanundaki tanımdan farklılık göstermektedir. Şöyle ki; Türk Ticaret Kanunu' nun 116. maddesi hükmü “*Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.*” şeklindedir.

Doktrinde yürürlükteki kanunda yapılan tanım eleştirilmekteydi. Acente sözleşmeyi ticari işletme adına değil tacir adına yapacağından, söz konusu hükümde yer alan “...*işletme adına yapılması*...” ibaresi isabetli görülmemiştir¹⁸. Yeni kanun dönemindeki tanım da kısmen düzeltilmiş olmasına rağmen halen eksiktir. Çünkü acente gerçek veya tüzel kişi olarak atanabilir. Kanuni tanımdaki ‘*meslek edinen kimse*’ yerine ‘*meslek edinen gerçek veya tüzel kişi ibaresi kullanılması*’ daha düzgün olurdu.

Acenteler gördükleri işin niteliği yönünden ikiye ayrılmışlardır: 1) Aracılık yapan acenteler, 2) Sözleşme yapma yetkisini haiz olan acenteler.

Aracı acenteler, bir yer veya bölge içinde, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık yapmayı meslek edinen kimselerdir. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, aracı acente, müşteri ile müvekkil arasında bir ilişkinin doğmasına yardım ederek, aralarında akdedilmesi düşünülen sözleşmenin kurulmasını sağlayıcı bir rol oynar. Bir başka ifadeyle, aracı acentenin görevi müvekkili için sözleşmelere aracılık etmektir¹⁹.

Sözleşme yapma yetkisini haiz acenteler ise, üçüncü kişilerle (müşterilerle) müvekkili nam ve hesabına sözleşme kurma yetkisini haizdirler. Acente, bu yetkiyle birlikte, doğrudan temsil yoluyla müvekkili adına ve onu bağlayan sözleşmelere imza atar. Hemen belirtelim ki; Yeni TTK madde 107 hükmüne göre, eğer müvekkil acenteye kendi adına sözleşme yapma yetkisi tanıyacaksa, bu yetkinin yazılı şekilde verilmesi gerekmektedir.

¹⁸ Kayıhan, s. 29.

¹⁹ Mimaroğlu, Sait Kemal, Ticaret Hukuku, C. I, İşletme Hukuku, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1978, s. 511.

Yetkinin yazılı olarak verilmesi bir geçerlilik şartı olup, ayrıca acente tarafından tescil ve ilanı da zorunludur.

Türk Ticaret Kanunu dışında acenteliğe ilişkin özel birtakım düzenler de mevcuttur. Örneğin, sigorta acenteleri Sigorta Kanunu' nda, seyahat acenteleri Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu'nda, aracı kurum acenteleri Sermaye Piyasası Kurulu'nun “*Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında (Seri: V, No:46) Tebliği*” nde düzenlenmiştir. Ayrıca Karayolu Taşıma Kanunu' nda da taşıma işleriyle ilgili acentelik faaliyetini düzenleyen hükümler yer almaktadır.

1.1.2 Acente Kavramının Unsurları

Yeni TTK madde 102 hükmü uyarınca, acenteliğin unsurlarını şu şekilde belirleyebiliriz: 1) Acentenin müvekkilinden bağımsız olması, 2) Acentelik ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması, 3) Acentenin belirli bir yer veya bölge içinde faaliyet göstermesi, 4) Acentenin faaliyetlerinin sürekli olması, 5) Acentenin acentelik faaliyetlerini meslek edinmesi, 6) Acentenin ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmesi veya o işletme adına sözleşme yapması.

1.1.2.1 Bağımlı Olmama

Anglo-Sakson Hukuku' nda acentelik kavramının tacir yardımcılara verilen genel bir adı ifade etmek üzere kullanıldığı, dolayısıyla acentenin bağımlı bir yardımcı sıfatına sahip olabileceği, hatta aradaki ilişkinin hizmet sözleşmesi dahi olabileceği ve bu sebeple bu unsurun acentelik için ayırıcı bir özellik arz etmediği söylenebilir. Türk Ticaret Kanunu anlamında acente, İngiliz Hukukunda acentelik türleri arasında yer alan ‘ticari acente’ye karşılık gelmekte olup, bunlar faaliyetlerinde bağımsız olmalarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır²⁰.

Yeni TTK madde 102 hükmüne göre, acentenin ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya hizmetli gibi tacire bağımlı sıfatı olmaması acentelik ilişkisinin önemli unsurlarının başında gelir. Her ne kadar acente, müvekkili tacir namına ve hesabına çalışan bir tacir yardımcısı olsa da, onun müvekkili ile ilişkisi bağımsızlık arz etmektedir²¹. Bir tacirin bağımlı ya da bağımsız olduğunu tespititte “*faaliyet düzenini ve çalışma zamanını*

²⁰ Meyveci, s. 7-8.

²¹ Nitekim Yargıtay bir kararında “*Acentelikte, müvekkiline sürekli bir bağlılık bulunmakla beraber, acente onun müstahdemi değildir. Acente bağımsız bir tacir hüviyetini muhafaza eder.*” biçiminde hüküm tesis etmiştir. YTD., 29. 03. 1972 T., E. 1972/1257, K. 1972/1590 sayılı Kararı için bkz. Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s. 1272.

kendisinin tayin edip edemediği” ölçütü üzerinde durulmaktadır. Buna göre, bir tacir yardımcısı iş saatlerini, işin usul ve şartlarını kendisi belirleyebiliyorsa bu tacir yardımcısı bağımsız sayılır.

Acente, bağımsız olmasının sonucu olarak, kural olarak, işletmesinin masraflarını ve rizikosunu bizzat taşır, kendi personelini tayin eder, kendi ticari defterlerini tutar, firmasına ait antetli kağıtlar kullanır, müşterilerini kendisi seçer²². Diğer bir deyişle, acente bağımsız olması sebebiyle kendi adına ayrı bir ticari işletme işletir. Bu sebeple acente, müvekkilin doğrudan denetimi ve gözetimi altında olmayıp, müvekkil tarafından kendisine faaliyet ve çalışma düzeniyle ilgili emir ve talimat verilmesi de söz konusu değildir. Ancak belirtmek isteriz ki, acentenin bağımsız hareket etmesi demek müvekkilinden hiç talimat almaması anlamına gelmez. Müvekkilin verdiği talimat veya emir, acentenin faaliyet düzenine ve çalışma saatlerine müdahale teşkil etmedikçe, bağımsızlık unsuru zedelenmez. Aynı şekilde acentenin müvekkile belli aralıklarla haber verme yükümlülüğü de, onun bağımlı olduğu anlamına gelmemektedir²³.

Acentenin bağımsızlığı değerlendirilirken ödenmesi kararlaştırılan ücret türü de önem arz eder. Şöyle ki, kesin bir ölçüt olmamakla birlikte, aylık, sabit bir ücretin ödenmesinin kararlaştırıldığı hallerde, daha çok bağımlı yardımcılıktan söz edilir, aracılıkta bulunulan veya fiilen yapılan sözleşmeler için ücret ödeneceğinin öngörülmesi halinde ise acentelik ilişkisinin bulunduğu söylenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, sadece ücretin ne şekilde ödeneceğine ilişkin ölçütün tek başına yeterli olmayacağıdır. Atanan yardımcının bağımsız olup olmadığı değerlendirilirken, müvekkil ile yapılan sözleşmede acentenin ne şekilde faaliyet göstereceği üzerinde durulması daha uygun olacaktır. Bundan başka, tacir yardımcısının ticari defterleri, ticaret siciline işlemleri ve ödediği vergi miktarıyla diğer yan masrafları da bu konuda yol gösterici olabilecektir²⁴.

1.1.2.2 Bir Sözleşmeye Dayanması

Doktrinde bazı yazarlar²⁵, acentelik ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması durumunu acenteliğin bir unsuru olarak görmemektedirler. Zira bu görüşe göre, TTK’ da sözleşmenin şeklinin belirtilmemesi ve bu sebeple acente ile müvekkili arasında açık ya da zımnî bir sözleşmenin yapılabilmesi göz önünde bulundurularak bu unsur belirleyici olarak kabul edilemez. Ancak doktrinde çoğunluğun görüşü, -lâfzî yorum yapılmak suretiyle- Yeni TTK

²² Kayıhan, s. 30.

²³ Meyveci, s. 8.

²⁴ Meyveci, s. 9.

²⁵ Karayalçın, s. 517.

madde 102 hükmünde “*bir mukaveleye dayanılarak*” ibaresinin esas alınması ve acentelik ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması ilkesinin acenteliğin unsurları arasında sayılması gerektiği yönündedir²⁶.

Acentelik ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması belirleyici bir unsurdur. Sözleşmenin açık veya örtülü olması bu durumu değiştirmez. Şayet acente arada bir sözleşme olmaksızın acentelik faaliyetlerinde bulunuyorsa, burada vekâletsiz iş görme hükümlerinden bahsedilmesi gerekir.

1.1.2.3 Faaliyette Süreklilik

Acentenin aracılık etmek veya adına akit yapmak bakımından iş sahibi için gösterdiği faaliyet sürekli olmalıdır. Acente ile müvekkili arasındaki ilişkinin ömür boyu ya da uzun bir süre süreceği anlamına da gelmez. Burada önemli olan acentelik ilişkisinin belli süre devam etme amacı ile kurulup kurulmadığıdır. Dolayısıyla acentelik sözleşmesinin yapılmasından kısa bir süre sonra sözleşmenin feshedilmesi, süreklilik unsurunu zedelemeyebilir.

Süreklilik unsuru, acentenin bir tek veyahut önceden belirlenmiş sayıda sözleşmenin kurulmasına aracılık edilmesi veya müvekkil adına yapılması için yetkilendirilemeyeceğini gösterir. Bu sebeple, tek bir (veya belirli sayıda) sözleşmenin yapılmasına aracılık etmek üzere atanan kişi, faaliyeti ne kadar uzun sürerse sürsün tellal statüsündedir. Bu unsurda belirleyici olan –işin yapıldığı süreden ziyade- yapılan işin sayısıdır. Dolayısıyla acentelik sözleşmesinin süresi yıl, ay vs. şeklinde kararlaştırılabileceği gibi, bir sergi ya da fuar süresince devam edeceği şeklinde de kararlaştırılabilir; buna karşılık, kararlaştırılan sürede çok sayıda sözleşmenin yapılmasına aracılığa bulunan kimse diğer koşulları da varsa acentedir²⁷.

Süreklilik unsurunun varlığı ya da yokluğu fiili duruma göre değil, tarafların sözleşmeyi akdederken güttükleri amaca göre belirlendiği için, acentelik sözleşmesi, kurulmasından kısa bir süre sonra feshedilse bile, süreklilik unsuru ortadan kalkmayacaktır. Böylece, acente belirli süreli acentelik sözleşmelerinde bu süre zarfında, belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde de sözleşme feshedilene kadar acentelik faaliyetine devam eder. Süreklilik unsuru, herhangi bir kişinin acentelik faaliyetini arızı olarak yerine getirememesi, önceden belirlenmemiş sayıdaki hukuki ilişkilere aracılık etmesi ya da müvekkili namına belirsiz sayıda sözleşme akdetmesi anlamıyla da kendisini tamamlar. Bu bağlamda, acente,

²⁶ Arslanlı, Halil, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1960, s. 180.

²⁷ Meyveci, s. 11.

tek ya da önceden belirlenmiş sayıda sözleşmenin kurulmasına aracılık etmesi ya da müvekkili namına sözleşme akdetmesi için görevlendirilemeyecektir²⁸.

Süreklilik unsuru acenteliğin önemli unsurlarından biridir. Zira acente, müvekkili tacirin işletmesini ilgilendiren sözleşmelerin yapılması hususunda aracılıkta bulunması -aracı acente olması- durumunda aynen tellal gibi çalışır; bir başka ifadeyle müvekkilin sözleşme yapacağı müşterileri bulur ve bunları müvekkile yönlendirir. Ancak acentenin, tellaldan farklı olarak Yeni TTK madde 102 hükmüne göre müvekkil ile olan ilişkisi süreklilik arz eder.

1.1.2.4 Belli Bir Bölgede Faaliyet Göstermesi

Acente faaliyetlerini belirli bir yer veya bölge içinde icra etmelidir. Dolayısıyla acenteye, acentelik faaliyetini yaptığı işletmenin bölgesi dışında işlerini yürütebileceği, ayrı bir yer veya bölge tahsis edilmesi zorunludur²⁹.

Doktrinde bir görüş, acentenin belirli bir yer veya bölge içinde faaliyet göstermesini, tekel hakkı kapsamında değerlendirmiş ve tekel hakkı Yeni TTK madde 104 hükmüne göre, tarafların karşılıklı beyanları sonucu kaldırılabilirdiğinden, bunu, acenteliğin bir unsuru olarak görmemiştir. Oysa acentenin belirli bir yer ya da bölgede faaliyet göstermesi, o bölge ya da yere ilişkin tekel hakkı ortadan kaldırılsa dahi, acentelik ilişkisinin önemli unsurlarından biridir. Zira Yeni TTK madde 102 hükmü ile acentenin bir unsuru olarak gösterilen bu husus, sadece tekel hakkına ilişkin değildir. Örneğin; müşterilerin ya da piyasanın durumu hakkında acentenin bilgi verme yükümlülüğü (Yeni TTK madde 110) faaliyet gösterdiği bölgeyle sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla acentenin etkinlik alanının belirlenmiş ve sınırlandırılmış olması acentelik ilişkisinde çok önemlidir. Öte yandan, acentenin belirli bir yer veya bölge içinde tekel hakkının kaldırılması demek, o yer veya bölgede başka bir acentenin daha atanması anlamına gelir; ancak bu durum, acentenin tayin edildiği bölge veya yerde faaliyet gösteremeyeceği anlamına gelmez. O halde acentenin tekel hakkına sahip olması ile belirli bir yer veya bölge içinde faaliyet göstermesinin aynı şeyi ifade etmediği açıktır³⁰.

²⁸ Dalamanlı, Lütfü ve Tiryaki, Fuat, Türk Ticaret Hukuku Ticari İşletme, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1979, s. 416.

²⁹ Kayıhan, s. 32

³⁰ Meyveci, s. 10.

1.1.2.5 Meslek Edinme

Acentelik ilişkisinden söz edebilmek için başkası namına aracılık veya sözleşme yapan kişinin bunu meslek edinmiş olması gerekmektedir. Zira acentenin arızî olarak veya tesadüfen aracılıkta bulunması ya da müvekkil adına sözleşme yapması durumunda, söz konusu ilişkinin acenteliğe vücut vermeyeceği açıktır³¹.

Acentenin acentelik faaliyetlerini meslek edinmesi, faaliyetlerinin süreklilik arz etmesi unsurunun da doğal bir sonucu olduğu söylenebilir. TTK’ da acentenin, acentelik dışında başka bir faaliyette bulunmasını yasaklayan herhangi bir hüküm mevcut değildir. Bu itibarla, kural olarak, acentelik yan meslek biçiminde yapılabilir. TTK açısından, acenteliğin asli ya da tali yapılması bakımından hüküm ve sonuç farkı bulunmamaktadır³².

1.1.2.6 Aracılık Etme veya İşletme Adına Sözleşme Yapma

Yeni TTK madde 102 hükmüne göre, acente, ancak ticari işletmeyi ilgilendiren hukuki işlemlere aracılık yapılması ya da ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerin müvekkil adına bizzat yapılması için atanabilir³³. Bu sebeple, diğer tüm unsurlar mevcut olsa dahi, müvekkil, tacir konumunda değilse atanan tacir yardımcısı acentelik hükümlerine tabi olmaz. Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun bu hükmü emredici nitelikte olup, esnaf işletmeleri için acentelik faaliyetinde bulunulamaz.

Ayrıca, acentenin sözleşmelerin yapılmasına aracılık etme veya tacir adına sözleşmeler yapma şeklinde faaliyet göstermesi gerekli olduğundan, bir işletmenin ürünlerine ilişkin reklam faaliyeti yürüten kişilere acentelik hükümleri uygulanamaz. Örneğin, bir ilaç fabrikasının çıkardığı yeni ilaçları, doktorlara tanıtmaya yönelik ilaç mümessilliği faaliyetlerinde bulunanlar, acente değillerdir³⁴.

Bu konuda diğer önemli nokta da, sözleşme yapma yetkisinin acenteye özel ve yazılı olarak açıkça verilmesi gereğidir, yoksa bu yetkinin verilmiş olduğu varsayılmaz. Çünkü asıl olan aracı acenteliktir. Ayrıca Yeni TTK madde 107 hükmü karşısında acente kendisine sözleşme yapma yetkisi veren belgeleri ticaret siciline tescil ve ilan ettirmek zorundadır³⁵.

³¹ Arkan, s. 195.

³² Meyveci, s. 12.

³³ Karayalçın, s. 516.

³⁴ Meyveci, s. 13.

³⁵ Kayıhan, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, Seçkin Yayınları, Ankara 2011, s. 40. Söz konusu eser, tezimizde “Kayıhan, age” şeklinde anılmaktadır.

1.2 Acentelik Sözleşmesinin Özellikleri ve Benzeri İlişkilerden Farkları

1.2.1 Acente Sözleşmesinin Özellikleri

1.2.1.1 Şekil

Hukukumuzda borç doğuran sözleşmelerde şekil özgürlüğü ilkesi hâkimdir³⁶. Borçlar Kanunu' nun 12. madde hükmünde belirtildiği üzere, kanunda açık hüküm olmadıkça sözleşmeler hiçbir şekle tâbi değildir. Türk Ticaret Kanunu'nda da acentelik sözleşmesinin ne şekilde yapılacağına ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle taraflar acentelik sözleşmesini istedikleri şekilde yapabilirler. Dolayısıyla acentelik sözleşmesi yazılı olarak yapılabileceği gibi sözlü olarak da yapılabilir³⁷. Acentelik sözleşmesi zımnî irade beyanıyla da kurulabilir; örneğin yardımcı kişi faaliyetlerine sürekli ve bağımsız bir şekilde devam etmiş ve müvekkil buna ses çıkarmamışsa bu durumda acentelik sözleşmesinin zımnen kurulduğu kabul edilir³⁸.

Kural olarak acentelik sözleşmesi şekle bağlı değildir. Ama bazı hallerde yazılı bir yetkiye (Yeni TTK madde 106-107) ve yazılı bir anlaşmaya gerek vardır (Yeni TTK madde 104).

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 107. madde hükmünde özel ve yazılı bir izni olmadan acentenin müvekkili adına sözleşme yapma yetkisi olmadığı düzenlenmiştir. Doktrinde bu hüküm farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bir görüşe göre³⁹, acenteye müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapma yetkisi veren acentelik sözleşmeleri yazılı olarak yapılmalıdır. Bu görüş taraftarları, acentenin acentelik sıfatının doğması ile acentenin sözleşme yapma yetkisine sahip olmasını aynı şey olarak değerlendirmektedir. Yargıtay tarafından kabul edilen ve bizim de katıldığımız görüşe göre⁴⁰ ise, acentenin acentelik sıfatının doğması ile sözleşme yapma hak ve yetkisine sahip olması birbirinden farklı şeylerdir. Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 107 hükmüne göre aranan şekil yetkiye ilişkin olup, acentelik ilişkisinin doğumuna ilişkin değildir.

³⁶ Şekil özgürlüğü ilkesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayınları, İstanbul 2001, s. 18.

³⁷ "Acentelik sözleşmesinin yazılı olması gerekli değildir". YTD. 29.3.1972 T., E. 1972/1257, K. 1972/1590 (Bkz. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (Batider), C. VI, S. 3, Ankara 1972, s. 616).

³⁸ Kurtişoğlu, Ezel, Acentelik Sözleşmesi ve Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşme Türlerinden Farkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005 s. 32.

³⁹ Eriş, s. 1311; İmregün, Oğuz, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005, s. 130

⁴⁰ "Bir acentenin müvekkili adına sözleşme yapabilmesi özel ve yazılı onay verilmesini gerektirir ise de, acente yetkili olmaksızın veya yetkisinin sınırlarını aşarak müvekkili adına bir bağıt yaparsa; müvekkili haber alır almaz üçüncü kişiye sözleşmeye izin vermediğini derhal bildirmediği durumda izin vermiş sayılır". HGK. 17.12.1980 T, E. 1979/1137, K. 1980/2770 (Bkz. Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. VIII, S. 4, Ankara 1981, s. 406).

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 107. maddesinin II. fıkrasında sözleşme yapma yetkisini haiz acentelerde acenteye sözleşme yapma hak ve yetkisi veren belgenin acente tarafından tescil ve ilan ettirilmesi gereği düzenlenmiştir. Ancak tescil, verilen temsil yetkisinin geçerliliği için şart değildir⁴¹. Temsil yetkisi ticaret siciline tescil edilmemiş olsa bile, acentenin üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmeler müvekkili bağlar⁴².

1.2.1.2 Hukuki Niteliği

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nda acentelik kurumu acente esas alınarak düzenlenmiş, kanunda acentelik sözleşmesinin tanımı yapılmamıştır. Bu da beraberinde acentelik sözleşmesinin hukuki nitelik itibarıyla ne tür bir sözleşme olduğu problemini getirmiştir.

Acentelik sözleşmesi ile acente, müvekkiline karşı çalışma ve hizmet taahhüdünde bulunmaktadır. Bu nedenle acentelik sözleşmesi de hizmet, istisna, yayın, vekâlet sözleşmesi ve türleri (itibar emri, itibar mektubu, tellallık, komisyon) gibi bir iş görme sözleşmesi niteliğindedir⁴³.

Türk hukukunda iş görme borcu doğuran sözleşmeler Borçlar Kanunu' nda istisna, hizmet, yayın, vekâlet ve türleri olmak üzere düzenlenmiş ve bu konu ile ilgili olarak Yeni Borçlar Kanunu' nun 502. maddesinin II. fıkrası hükmünde, diğer sözleşmeler hakkındaki kanuni hükümlere tabi olmayan işlerde vekâlet hükümlerinin uygulanacağı hükmü öngörülmüştür. Söz konusu düzenleme karşısında, Borçlar Kanunu' nda düzenlenen hizmet, istisna, yayın ve vekâlet sözleşmeleri dışında kendine özgü yapısı olan ve iş görme borcu doğuran sözleşmelerin varlığı kabul etmenin mümkün olup olmayacağı meselesini ortaya çıkarmaktadır.

Yeni Borçlar Kanunu' nun 502. maddesinin II. fıkrası hükmüne göre “ *Vekaletle ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, bu Kanunda düzenlenmemiş olan iş görme sözleşmelerine de uygulanır.*” İş görme sözleşmeleri hizmet, istisna ve vekâlet olmak üzere sınırlı sayıda belirlenmiştir. Türk hukuk doktrininde hâkim görüş ise⁴⁴, iş görme borcu doğuran sözleşmelerin sadece Borçlar Kanunu' nda öngörülen hizmet, istisna, yayın, vekâlet gibi sözleşmelerden ibaret olmadığı; kanunda düzenlenen bu sözleşmeler dışında tarafların serbest iradeleriyle oluşturduğu iş görme borcu doğuran başka sözleşmelerin mevcut olabileceği yönündedir.

⁴¹ Kurtişoğlu, s. 34.

⁴² “*Akit yapma yetkisini veren belgelerin tescil ve ilan ettirilmesi iç ilişki bakımından lüzumlu olup, üçüncü şahsın hukukuna müessir değildir.*” Yargıtay Ticaret Dairesi (YTD) 29.3.1972 T., E. 1972/1257, K. 1972/1590 (Bkz. Batider, C.VI, S. 3, s. 616).

⁴³ Kayıhan, s. 82.

⁴⁴ Yavuz, Cevdet, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul 2011, s. 394.

Türk hukukunda, kanunda sayılanlardan başka tarafların serbest iradeleriyle oluşturdukları iş görme borcu doğuran sözleşmelerin olabileceğinin kabulünden sonra, acentelik sözleşmesini, “hukuki yapısı itibarıyla vekâlet sözleşmesinin özel bir türü olarak mı, hizmet sözleşmesi olarak mı, yoksa sui generis (kendine özgü) bir sözleşme olarak mı değerlendirmek gerekir?” sorusu gündeme gelmektedir.

Belirtmek gerekir ki doktrinde bu konuda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir görüşe göre⁴⁵ kanun koyucu, acentelik faslında hüküm bulunmayan hallerde aracılık eden acenteler hakkında tellallık hükümleri, akit yapan acenteler hakkında komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekalet hükümlerinin uygulanacağını hükme bağlayarak (Yeni TTK madde 102/II) acentelik sözleşmesini de komisyon ve tellallık gibi vekaletin özel bir türü saymıştır⁴⁶.

Bir başka görüşe göre⁴⁷, acentelik sözleşmesine vekalet sözleşmesinin özel bir türü olarak bakılamaz; çünkü vekalet sözleşmesi birçok yönüyle acentelik sözleşmesinden farklıdır. Şöyle ki, *ilk olarak* acentelik sözleşmesi ile acente ve müvekkil arasında sürekli bir hukuki ilişki kurulur. Vekalet sözleşmesinde ise bu ilişki belirli bir veya birkaç işin üstlenilmesi şeklindedir. *İkinci olarak* vekalet sözleşmesinde vekil müvekkilinin emir ve talimatlarıyla bağlıken; acentelik sözleşmesinde istisnai haller dışında müvekkil acenteye emir ve talimat veremez⁴⁸.

Üçüncü olarak vekalet sözleşmesinde müvekkil vekile yaptığı masrafları vermek zorundadır, acentenin yaptığı masraflar ise kendine aittir. *Dördüncü ve en önemlisi*, vekaletten azil ve istifa her zaman mümkündür ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesi bazı şartları gerektirir. Bu nedenlerle acentelik sözleşmesi ile vekalet sözleşmesi arasında açık farklar bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre acentelik sözleşmesi bir hizmetin ifası, sona ermesi ve hizmetin bir ücret karşılığı olması dolayısıyla hizmet sözleşmesine benzemektedir. Acentelik sözleşmesini hizmet sözleşmesinden ayıran unsur ise hizmet sözleşmesinde işçinin müvekkile bağımlı olmasıdır⁴⁹. Bu nedenle acentelik sözleşmesinde kanunun bıraktığı boşlukların doldurulması meselesi ile karşılaşıldığında bu boşluklar, hizmet sözleşmesi hükümleri ile doldurulmalıdır⁵⁰.

⁴⁵ Ayhan, Rıza, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Vedat Kitapçılık, Ankara 1992, s. 306.

⁴⁶ Kurtişoğlu, s. 36.

⁴⁷ Kınacıoğlu, Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1963, s. 37.

⁴⁸ Kurtişoğlu, s. 36.

⁴⁹ Çelik, Nuri, İş Hukuku Dersleri, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 67.

⁵⁰ Kurtişoğlu, s. 37.

Kanaatimizce, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 102 hükmüne göre “tâbi olmaksızın” çalışmak gerektiğini belirterek acenteliği hizmet sözleşmesinden açıkça ayırt etmektedir. Bu itibarla acentelik sözleşmesini ne hizmet sözleşmesi olarak ne de vekalet sözleşmesinin özel bir türü olarak değerlendirmek mümkündür. Yukarıda açıklananlar doğrultusunda acentelik sözleşmesini sui generis (kendine özgü) sürekli bir iş görme sözleşmesi olarak kabul etmek yerinde olacaktır⁵¹.

1.2.1.3 Acentenin Tacir Sıfatı

Acente, müvekkili tacir namına ve hesabına çalışır. Esas itibarıyla, bir tacir yardımcısı olup tacir yardımcısı olması onun müvekkili tacirle bağımlı bir ilişki içinde olmasını gerektirmez. Müvekkili ile arasında kanunun gösterdiği ekonomik bağılığa karşın, acente çalışma esas ve şartlarını bizzat kendisi tayin ve tespit ettiği için, iş ilişkilerinde bağımsız bir tacir olarak hareket eder⁵².

Türk Ticaret Kanunu' nun madde 12 hükmü uyarınca, bir ticari işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işleten kişiye tacir denir. Buna göre, tacir sıfatının kazanılabilmesi için her şeyden önce bir ticari işletmenin varlığı gerekir. Hangi işletmelerin ticari işletme sayılacağı Ticaret Kanunu' nun madde 12 hükmünde sayılmışken; yeni 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda bu maddeye yer verilmemiştir. Bu madde olmasa bile *acentelik işleriyle uğraşmak üzere kurulan işletmeler* ticari işletme sayılır. O halde Türk Ticaret Kanunu' ndaki bu düzenlemeler gereği acente, kural olarak tacir sıfatını haizdir. Kural bu olmakla beraber, acente her zaman acentelik faaliyetlerinin esnaf faaliyeti düzeyini aşmadığını ve bu nedenle işletmesinin ticari işletme niteliğinde olmadığını kanıtlayabilir. Yapılan bu değişiklikle acente kendiliğinden tacir sayılmaktadır. Aynı şekilde yürürlükteki TTK' da da 12. maddenin 12. bendine göre acente ipso jure (kendiliğinden) tacirdir ve aksi ispatlanana kadar da tacir sayılacaktır. Acentenin tacir sayılabilmesi için işletmesinin ticari işletme boyutuna ulaştığının ortaya konulması gerekmez. Çünkü acente kanuni karine olarak zaten tacir sıfatına sahiptir ve bunun aksini iddia edenin, acentenin tacir sıfatına sahip olmadığını ortaya koyması gerekir. Şimdiki kanun döneminde doktrinde **Arkan**⁵³ ve **Karahan**⁵⁴, ın belirttiği gibi acentenin tacir sayılabilmesi için işletmesinin ticari işletme boyutunda olması şeklindeki

⁵¹ Kurtişoğlu, s. 37.

⁵² Kayıhan age, s. 44.

⁵³ Arkan, s. 198.

⁵⁴ Karahan, Sami, Ticari İşletme Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya 2005, s. 299.

düşünceleri de doğru olmamakla birlikte yeni kanun yürürlüğe girince tamamen önemsizleşecektir.

Kural olarak acentenin tacir sıfatını haiz olduğunu kabul ettiğimize göre acente tacir sıfatının nimetlerinden yararlanacağı gibi bu sıfatın külfetlerine de katlanmakla yükümlüdür. Örneğin acente, bağımsız tacir kimliğinin sonucu olarak işletmesini ticaret siciline (Yeni TTK 18, 24) ve ticaret ve sanayi odalarına kayıt ettirmekle yükümlüdür, iş ilişkilerinde basiretli bir tacir gibi hareket etmelidir (Yeni TTK madde 18/2), işletmesine kanun hükümlerine uygun olarak bir ticaret unvanı seçmelidir (Yeni TTK madde 18/f. 1, madde 39 vd). Ayrıca acente tacir sıfatının bir sonucu olarak iflasa tabi olup (Yeni TTK madde 18/f. 1), ticari defter tutma borcu altındadır (Yeni TTK 64 vd) ve sözleşmeyi fesih veya ondan rücu ya da karşı tarafı temerrüde düşürmek için yapacakları ihtar veya ihbarları Yeni TTK madde 18 hükmü uyarınca, noter aracılığı ile veya iadeli taahhütlü bir mektupla ya da telgrafla yapmalıdır. Bu durum, özellikle ihbarın yapılacağı kişi de tacir sıfatını haiz ise önem kazanır. Çünkü her iki taraf da tacirse, söz konusu ihbarların usulünce yapılması ispat değil; bir sıhhat yani geçerlilik şartıdır⁵⁵. Bunun yanı sıra acentenin borçlarının ticari olması asıldır (Yeni TTK madde 19/f. 1), ücret ve faiz isteme hakkına sahiptir, hapis hakkını kullanmaya ilişkin kolaylıktan faydalanabilir⁵⁶. Ücret ve cezai şartın fahiş olduğu iddiası ile indirilmesini talep etme hakkı olmayıp satış ve trampaya ilişkin özel hükümlere tabidir (Yeni TTK madde 23). Acente, istenildiği takdirde, yapmış olduğu hukuki işlemlere ilişkin fatura ve teyit mektubu vermekle yükümlüdür (Yeni TTK madde 21) ve ticari örf ve adetler acentelere mutlak olarak uygulanır, acenteler bu örf ve adetleri bilmediklerini iddia edemezler⁵⁷.

1.2.2 Acentelik Sözleşmesinin Hükümleri

Acentelik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen (sinallagmatik) ve sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir. Sözleşme özgürlüğü ilkesi çerçevesinde taraflar acentelik sözleşmesinden doğan hak ve borçlarını Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 102 vd. maddelerinde düzenlenen emredici hükümlere ve diğer emredici kanun hükümlerine aykırı olmamak şartı ile istedikleri şekilde belirleyebilirler. Acentelik sözleşmesi iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olması nedeniyle tarafların karşılıklı hak ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Acentenin başlıca yükümlülükleri; müvekkilin işlerini görmek ve

⁵⁵ Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, s. 161.

⁵⁶ Arkan, s. 154.

⁵⁷ Kayıhan age, s. 45-46.

menfaatlerini korumak, haber vermek, müvekkilin verdiği talimatlara uygun hareket etmek, müvekkile ait parayı zamanında ödemek, rekabet yapmamak, müvekkilinin sırlarını saklamak, önleyici tedbirler almak, müvekkile hesap vermek ile üçüncü kişilerin müvekkile yönelttikleri beyanları kabul ve müvekkili temsil etmek biçiminde ortaya konulabilir.

Anayasa madde 48 hükmünde yer alan “Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir.” hükmü ile Yeni BK madde 26 hükmünde yer alan sözleşme özgürlüğüne ilişkin hüküm gereği, taraflar diledikleri kişilerle, diledikleri sözleşmeyi akdetme serbestisi içerisinde olmalarının yanı sıra, akdettikleri sözleşmenin içeriğini de diledikleri gibi belirleyebilmektedirler. Buna göre, emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla, taraflar acente sözleşmesinin içeriğini diledikleri gibi belirleyebilmektedir.

Türk Hukuku’nda ise, acentelik sözleşmesinden doğan hak ve borçları taraflar, Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun madde 102 hükmünde düzenlenen emredici hükümlere ve sözleşme serbestisinin sınırını belirleyen diğer emredici hükümlere (Yeni BK madde 26, 27) aykırı olmamak şartıyla diledikleri gibi belirlerler. Bir başka deyişle, tarafların hak ve borçları belirlenirken, öncelikli olarak, acentelik sözleşmesinin içeriğine bakılması uygun olacaktır.

Acentelik ilişkisi, Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun 102 ile 123. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Dolayısıyla taraflar öncelikle bu maddelerdeki emredici hükümlere riayet etmekle yükümlüdürler. Örneğin taraflar sözleşmenin önemli sebepler olsa dahi sona erdirilemeyeceğine dair bir anlaşma yaparlarsa, Yeni TTK madde 121 hükmü gereğince bu hüküm geçersizlik yaptırımına tabi olacaktır.

Acentelik ilişkisinde tarafların hak ve borçlarını tespit ederken öncelikle acentelik sözleşmesi hükümlerinden, sözleşmede hüküm bulunmayan hallerde ise acentelik ilişkisine ilişkin kanun hükümlerinden yararlanılacaktır (Yeni TTK madde 116-134). Uyuşmazlık bu şekilde çözülemiyorsa aracılık yapan acente hakkında tellallık hükümleri (Yeni TTK madde 100-115; BK madde 404 vd); sözleşme yapma yetkisini haiz acente hakkında ise komisyon hükümleri (BK madde 416-430) uygulanacak; bu hükümlerin de yetersiz kaldığı hallerde uyuşmazlığın çözümü için vekalet sözleşmesine ilişkin kanun hükümleri uygulama alanı bulacaktır (BK madde 386-398).

Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda ilk önce acentenin borçları (Yeni TTK madde 109-112), daha sonra acentenin hakları (Yeni TTK madde 113-119) düzenlenmiş olup, çalışmamızda biz de kanundaki sistematığe uygun olarak ilk önce acentenin borçlarını incelemeyi uygun buluyoruz.

1.2.3 Acente Çeşitleri

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nda acenteler yaptıkları ticari faaliyetlerin çeşidi⁵⁸ dikkate alınmaksızın, yaptıkları görev ve işlerin niteliği yönünden *aracılık yapan acente* ve *sözleşme yapma yetkisini haiz acente* olarak ikiye ayrılmıştır (Yeni TTK madde 102).

1.2.3.1 Aracılık Eden Acenteler

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 102 hükmü uyarınca aracılık yapan acente, belirli bir yer veya bölge içinde bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde sürekli olarak aracılık yapmayı meslek edinen kimsedir.

Aracılık yapan acentelerin görevi, müşteri ile müvekkili bir araya getirerek sözleşmenin kurulmasına yardımcı olmaktır. Aracı acente, sözleşme yapmak isteyen müşteriyi sözleşme ile ilgili konularda ayrıntılı olarak bilgilendirir. Bunun sonucu müşteride sözleşme kurma iradesi oluşmuşsa aracı acente müşterinin bu beyanını müvekkiline iletir⁵⁹. Görüldüğü gibi sözleşmenin kurulması tamamıyla müvekkilin kararına bağlıdır. Aracı acentenin bu konuda imza yetkisi bulunmamaktadır.

Aracı acente, müvekkili ile müşteri veya satıcı çevresi arasında ilişki kurar, sözleşmenin kurulmasını kolaylaştırır, bu bağlamda müvekkili ile üçüncü kişilerin kuracakları sözleşmenin alt yapısını öyle hazırlar ki, müvekkiline sadece evet ya da hayır demek kalır. Bu anlamda olmak üzere, aracı acente müşteriyi işlemi tüm ayrıntıları hakkında bilgilendirir. Örneğin malın teslimi, sözleşmenin içeriği hakkında müşteride oluşabilecek soru işaretlerini giderir. Bunun üzerine müşteride eğer sözleşmeyi kurmak yönünde bir irade oluşmuşsa -çoğu kez önceden hazırlanmış olan tip sözleşmeyi ve sipariş evrakını imzalamak suretiyle- işi aracı acenteye verir. Sözleşmenin kurulması açısından değerlendirmek gerekirse, müşterinin bu beyanı, sözleşmeyi akdetmek üzere acentenin müvekkiline yapılmış olan bir icap niteliğindedir. Müvekkil, acenteye ya da doğrudan üçüncü kişi müşteriye sözleşmenin kabulü ya da reddi yönündeki iradesini bildirir. Aracı acente, şayet müvekkilinin kabul beyanını müşteriye iletirse bu anlamda o bir habercidir. Görüldüğü gibi, aracı acenteye verilen işe ilişkin sözleşmenin kurulması tamamen müvekkilin kararına bağlıdır⁶⁰.

Aracı acentenin yetki sınırlarını aşarak müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapması ve müvekkilin bu sözleşmeye Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 108 hükmü uyarınca

⁵⁸ Ticari faaliyetin çeşidi yönünden acente; satış ve sürüm acenteleri, sigorta acenteleri, deniz ticareti acenteleri, sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler ve seyahat acenteleri olarak sınıflandırılabilir.

⁵⁹ Kınacıoğlu, s. 20.

⁶⁰ Kayıhan age, s. 46-47.

haber alır almaz icazet vermemesi halinde acenteye iç ilişkide Borçlar Kanunu' nun vekâletsiz iş görmeye ilişkin hükümleri uygulanır⁶¹ (Yeni BK madde 526–531).

Aracılık yapan acenteler hakkında, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun acentelik ile ilgili faslındaki kurallar uygulanma önceliği taşımaktadır. Bu düzenlemelerde hüküm bulunmayan hallerde aracılık yapan acenteler hakkında simsarlık hükümleri; sözleşme yapan acentelere komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümleri uygulanır (Yeni TTK madde 102/II).

1.2.3.2 Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Olan Acenteler

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 102 hükmü uyarınca sözleşme yapma yetkisini haiz acente, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmeleri ticari işletme adına yapmayı meslek edinen kimsedir. Bu tür acentelerin kendilerine verilen işler için doğrudan temsil yoluyla müvekkil ad ve hesabına sözleşme yapma yetkileri bulunmaktadır. Acentenin bu yetkisini kullanarak akdettiği sözleşmeler müvekkilin hukuk alanında sonuç doğurduğu gibi üçüncü kişi müşteriyi de bağlar (BK madde 40/f. 1). *Sözleşmelerin Nisbiliği ilkesi* gereği, bu sözleşmenin bir tarafını üçüncü kişi müşteri oluştururken, diğer tarafını ise müvekkil oluşturmaktadır⁶². Yani, üçüncü kişi müşteri kural olarak sahip olduğu talep haklarını, acenteye değil onun müvekkiline karşı ileri sürmelidir.

Hukukumuzda acentenin aracılık yapması kural, müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapması istisnadır. Bu nedenle acentelik sözleşmesinin şekline ilişkin herhangi bir geçerlilik şartı öngörmeyen kanun koyucu, müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapacak acentenin bu konuda *yazılı ve özel bir izinle* yetkilendirilmesi gerektiğini düzenlemiştir (Yeni TTK madde 121/I). Bu yetkinin yazılı olarak verilmesi geçerlilik şartıdır; ispat şartı değildir. Kınacıoğlu, acenteye temsil yetkisinin acentelik sözleşmesi dışında sarahaten veya zımnen verilebileceğini belirtmektedir⁶³. Bu görüş yerinde değildir. Çünkü, acenteye temsil yetkisinin nasıl verileceği Yeni TTK madde 107 hükmünde belirtilmiştir. Bu şart bir geçerlilik şartı olup, bu hüküm de emredici nitelik taşımaktadır. Yani yazılı ve özel izni bulunmayan acente, müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapamayacaktır. Ayrıca müvekkilin acenteye verdiği sözleşme yapma yetkisini içeren yazılı yetkinin acente tarafından ticaret siciline tescil ve ilan edilmesi gerekir. Burada sicilin etkisi kurucu değil, açıklayıcıdır. Yani

⁶¹ Kınacıoğlu, s. 21.

⁶² Bir sözleşme ilişkisinden doğan haklar ve borçlar prensip itibarıyla sadece o ilişki çerçevesinde ve taraflar arasında hüküm doğurur, buna sözleşmenin nisbiliği ilkesi denir. Bkz. Oğuzman, MD. Kemal/ÖZ, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1998, s. 21-22.

⁶³ Kınacıoğlu, s. 75.

acentenin sözleşme yapma yetkisi, müvekkilin kendisine bu konuda yazılı bir yetki vermesiyle doğmaktadır. Bu nedenle acente ile sözleşme akdeden üçüncü kişiler, acentenin müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapma yetkisi sicilde yazılı olmasa bile, müvekkil ile acente arasında yapılan yazılı yetki sözleşmesini ispat ettikleri takdirde, müvekkilden acente ile akdettikleri sözleşmenin ifasını talep edebilirler⁶⁴.

Acenteye bu hükmün dışında bir yolla yetki verilmesi onu sözleşme yapma yetkisine sahip acente haline getirmez, kendisine bu yolla temsil yetkisi verilen bir kişi genel temsilcidir ve bundan dolayı ota çıkan hukuki ihtilafların çözümünde acentelik ilişkisini düzenleyen Yeni TTK 102-123 hükümlerine değil, genel temsilciliğe ilişkin olarak hükümler sevk eden Yeni BK madde 40 vd. hükümlerine başvurmak gerekir⁶⁵.

Üçüncü kişi durumunda olan müşteriler acentenin müvekkili namına kendileri ile yaptığı sözleşmelerde yazılı muvafakate sahip olup olmadığına bakar ve bu suretle acentenin bir yetki aşımında bulunup bulunmadığını araştırırlarsa kendileri de zarara uğrama ihtimalinden kurtulurlar. Çünkü prensip olarak bir acente, sadece aracılık etmekle yetkilidir. Bizce, Yeni TTK madde 107 hükmü hem acente hem de müvekkil için daha az borç getiren bir form olarak aracı acente lehinde kanuni karine öngörmektedir. Bu anlamda bir acentenin aracı acente mi yoksa sözleşme yapmaya yetkili acente mi olduğu hususunda şüphe varsa bu acentenin aracı acente olduğu sonucu çıkmalıdır. Bu nedenle asıl olan aracı acenteliktir ve şüphe halinde müvekkilin iradesine karşı acenteye akdedilmiş geçerli bir sözleşmenin varlığını iddia eden üçüncü kişi kanuni karineyi çürütmelidir. Bunun için üçüncü kişi müşteri, ticaret siciline bakarak acentenin sözleşme yapma yetkisinin bulunup bulunmadığını öğrenebilir. Müvekkilin acenteye verdiği sözleşme yapma yetkisini içeren yazılı muvafakatin acente tarafından tescil ve ilan edilmesi gerekir. Acentenin sözleşme yapma yetkisine sahip olduğu konusunda ticaret sicilinde var olan kayıtlar, onun müvekkili namına sözleşme yapmaya ehil olduğu yolunda bir delil oluştururken, bu yönde sicilde herhangi bir kaydın bulunmaması acentenin müvekkili namına sözleşme yapmaya ehil olmadığı yönünde bir delil oluşturmaz. Çünkü bir acente, müvekkili tarafından kendisine sözleşme yapma yetkisine ilişkin yazılı bir yetki verilmesi ile müvekkili namına ve hesabına sözleşme akdetme yetkisine ilişkin yazılı bir yetki verilmesi ile müvekkili namına ve hesabına sözleşme akdetme yetkisini de kazanır. Yani acentenin sözleşme yapma yetkisi müvekkilinin kendisine bu yönde yazılı bir muvafakat vermesi ile doğar. Bu bağlamda, acentenin sözleşme yapma yetkisi bu şekliyle sicil dışında doğar, sicilin buradaki etkisi bizce kurucu değil;

⁶⁴ Kurtişoğlu, s. 12-13.

⁶⁵ Kayıhan age, s.48.

açıklayıcı niteliktedir. Müvekkilin iradesine karşı acenteye akdedilmiş geçerli bir sözleşmenin varlığını iddia eden üçüncü kişi, sicilde bu yönde herhangi bir kayıt olmasa da, müvekkilin acenteye bu yönde yazılı bir muvafakat verdiğini de ortaya koymak suretiyle, acentenin aracı değil sözleşme yapma yetkisini haiz acente olduğunu ispatlayarak, onun kurduğu sözleşmeyi müvekkilinin ifa etmesini talep edebilir⁶⁶ (Yeni BK madde 112).

Kanunkoyucu tescil ve ilan müvekkil ile acente arasındaki iç ilişki bakımından şart koşmuş olup bu tescil ve ilan durumu üçüncü kişilerin hukuklarına etkili değildir. Yani buradaki tescil, tescilin klasik olumlu işlevini ifa edememekte ve bunun sonucu olarak da üçüncü kişilerin iyiniyetini bertaraf edememektedir. Tescil, müvekkile sadece, acentenin yetkisini aştığı oranda icazet vermediğini bildirerek kurtulma imkanı sağlamaktadır.

Acente, kanunun kendisine yüklemiş olduğu tescil yükümlülüğünü yerine getirmese bile, mevcut bu yetkiye dayanarak yapmış olduğu sözleşmeler müvekkili taciri bağlar ve bu halin daha önceden tescil ve ilan edilmemesi sebebiyle zarara uğrayan üçüncü kişilerin uğradıkları zararları da bizzat tazmin etmekle karşı karşıya kalır⁶⁷.

1.2.4 Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşme ve Kurumlardan Farkı

Acentelik ilişkisi, özellikle aşağıda belirttiğimiz hukuki ilişkilerle önemli farklı yanlara sahip olmakla birlikte büyük benzerlikler de arz etmekte ve bu benzerlikler uygulamada bazı aksaklıkları da beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı acentelik ilişkisini kendisine çok benzeyen bu hukuki ilişkilerden ayırt etmeye yarayan kriterleri ortaya koymalı, somut olaydaki problemlere de bu yolla çözüm bulmaya çalışılmalı, acentelik hakkında Yeni TTK' da öngörülen hükümleri sadece bu kanun anlamında acente sıfatını haiz olan kişi ya da kişilere uygulamalıyız⁶⁸.

Bundan başka kanunkoyucu, Yeni TTK madde 102 hükmünün gösterdiği unsurların tamamına sahip olmadıklarından dolayı acente niteliğini kazanamayan bazı kişilerle yapılan işgörme sözleşmelerine de acentelik hakkındaki hükümlerin uygulanacağını hükme bağlamıştır. Yeni TTK madde 103 hükmü gereğince, haklarındaki özel kanun hükümleri saklı kalmak koşulu ile, acentelik ilişkisini düzenleyen hükümler, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar haklarında da uygulanır.

⁶⁶ Kayıhan age, s.48-49.

⁶⁷ Y. 11. H.D 18/03/1991 T., 1991/2411 E., 1991/1970 K. Sy kararı (www.kazanci.com).

⁶⁸ Kayıhan age, s.65.

Ticari işletmelerin üretimi olan mal ve hizmetlerin tüketiciye sunulması çeşitli hukuki ilişkiler/kurumlar vasıtasıyla sağlanmaktadır. İşbu hukuki ilişkiler ilk bakışta aynı amaca hizmet etse de, unsurları, kuruluşları, doğan hak ve borçlar ile uygulanacak hükümler bakımından önemli farklılıklar içermektedir. Acente sözleşmesini, aşağıda incelenen benzer hukuki ilişkilerle karşılaştırdığımızda, hangi hukuki ilişkilerin acentelik olduğu ve acentelik sözleşmesinden doğan hak ve borçlar daha açık bir şekilde anlaşılacaktır.

1.2.4.1 Acentelik ve Genel Temsil Yetkisi

Acentelik esas itibarıyla temsil yetkisini içeren bir hukuki ilişkidir. Ama genel anlamda temsil yetkisi ile acentelik arasında önemli bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıkları şöyle belirtebiliriz:

Öncelikle her iki hukuki ilişki farklı kanunlarda düzenlenmiştir. Genel anlamda temsilci BK madde 40 hükmünde düzenlenmişken; acentelik ilişkisi Yeni TTK madde 102 hükmünde düzenlenmiştir. Temsil yetkisi karşı tarafa verilirken bir temel ilişkiye dayanılarak verilir. Arada bir hizmet sözleşmesi, vekalet sözleşmesi, şirket sözleşmesi bulunabilir. Acentelik ilişkisi de kurulurken ticari işletme sahibinin acenteye verdiği temsil yetkisinde ‘‘acentelik sözleşmesi’’ temel ilişki olarak karşımıza çıkar ve esasen soyut olan temsil yetkisi bu temel ilişki ile somut hale gelmiş olur⁶⁹.

Acentelik ilişkisi sadece bir ticari işletme sahibi yani tacir ile kurulabilirken, genel anlamda temsilcilik için böyle bir şart aranmaz ve bir ticari işletme sahibi ile acente arasında hukuki ilişki kurulması ‘‘acentelik sözleşmesi’’ denilen bir sözleşmenin yapılmasını gerektirirken, temsil yetkisi tek taraflı bir irade beyanı ile de verilebilir. Acentelik ilişkisi bir sözleşme olduğu için her iki taraf da borç altına girer. Genel temsilde ise temsilci borç altına girmez.

Acentelik, temsilcilikten farklı olarak sadece aracılık faaliyetinde de bulunabilir (aracı acente); temsilcide ise salt aracılık faaliyetinde bulunması için temsil yetkisi verilemez.

Acente ticari işletmeyi ilgilendiren konularda sözleşme yapabilmesi halinde bile, bizzat temsil etmediği malların bedelini almak hususunda, ancak ticari işletmenin (müvekkil tacirin) özel ve yazılı muvafakati ya da vekaleti varsa yetkilidir (Yeni TTK madde 106). Oysa temsilci, kendisine verilen işin yerine getirilmesi konusunda yapılması gerekli olan bütün işlemleri gerçekleştirmeye yetkilidir.

⁶⁹ Kayıhan age, s.66.

Acente yetkisiz olarak ya da yetkisini aşarak müvekkili adına ve hesabına bir sözleşme yaparsa, müvekkil durumdan haberdar olur olmaz, üçüncü kişiye sözleşmeye icazet vermediğini derhal bildirmelidir. Müvekkil icazet vermediği takdirde acente, sözleşmeden bizzat kendisi sorumlu olur. Burada eski kanundan farklı olarak önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Şöyle ki: *6762 sayılı Kanundaki hüküm üçüncü kişiyi adaletsiz bir şekilde korumaktadır. Acente, yetkisiz olarak veya yetki sınırlarını aşarak, üçüncü kişi ile bir sözleşme yaparsa, acentenin müvekkili sözleşme ile bağlı olmadığını üçüncü kişiye bildirmek zorundadır; aksi halde, sözleşme ile bağlı sayılır. Müvekkile, yetki vermediği veya verdiği yetki aşıldığı halde, böyle bir bildirme zorunluluğu yüklemek, üstelik bunun derhal yapılması yükümlülüğünü getirmek büyük haksızlıktır. Üçüncü kişinin bu derecede ve haksız bir şekilde korunmasının sebebi de belli değildir. Hüküm öğretide ve uygulayıcılar arasında haklı olarak eleştirilmiştir. Yapılan değişiklikle Yeni Kanunda normal ve makul olan çözüm kabul edilmiştir. Müvekkil sözleşmeye onam verebilir; vermemişse -6762 sayılı Kanundaki hükümde olduğu gibi - acente sorumlu olur. Müvekkilin derhal bildirimde bulunmak zorunluluğu yoktur. Sessiz kalmışsa onam vermemiş demektir⁷⁰.*

Genel temsilcinin yetkisiz olarak ya da yetkisini aşarak yapmış olduğu sözleşmeler ise, temsil olunanı ancak icazet verdiği takdirde bağlar. Yeni TTK ile burada genel temsil hükümlerine paralel bir uygulama olmuştur.

Yetkisizlik ya da yetki aşımı söz konusu olduğunda, müvekkilin icazet vermediğini bildirmesi durumunda sözleşmeden acente bizzat sorumlu olur (Yeni TTK madde 108). Yetkisizlik ya da yetkisini aşan temsilci ise sözleşmede taraf olmaz.

Genel anlamda temsilcilik ilişkisi doğrudan temsil ve dolaylı temsil olarak ikiye ayrılır. Bu bağlamda, temsilciye temsil ilişkisi bu şekillerden biri ile verilebilirken, acenteye temsil yetkisi sadece doğrudan temsil yetkisi şeklinde verilebilir ve acentenin yapmış olduğu hukuki işlemler bunun sonucu olarak doğrudan müvekkili olan ticari işletme sahibine ait olur; çünkü –sözleşme yapma yetkisini haiz acente bakımından- acente bütün hukuki işlemleri müvekkili ad ve hesabına yapar.

Müvekkil, acentelik sözleşmesine, süreye ilişkin koşulların (Yeni TTK madde 121) gerçekleşmesi dışında, sadece haklı nedenlerin bulunması durumunda son verebilir. Buna karşın, temsil edilenin temsilciyi azletmesi her zaman mümkündür ve temsil edilenin bu yetkisi sınırlanamaz.

⁷⁰ Yeni TTK 108. madde gerekçesi.

1.2.4.2 Acentelik ve Bağımlı Tacir Yardımcıları

Ticari mümessil (Yeni BK madde 547), ticari vekil (Yeni BK madde 551) ve seyyar tacir memuru (BK madde 454 – Yeni BK’ da bu hükme yer verilmemiştir) tacire bağımlı olarak faaliyet gösteren tacir yardımcılarıdır. Bu anlamda, acentenin bağımlı tacir yardımcılarından ayrıldığı en önemli nokta, ‘‘tacire bağımlı olmaması’’nda kendini gösterir. Yeni TTK madde 102 hükmünde bu husus açıkça gösterilmektedir: *Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir.*

Yukarıda saydığımız bu 3 tacir yardımcısı, ticari işletmenin bünyesine dâhildir ve işletmeden ve işletme sahibinden ayrı olarak bağımsız varlıkları olmayan tacir yardımcıları kategorisine girerler. Oysa acente –bağımlı tacir yardımcılarının aksine- acentelik faaliyetlerini kendine konu edinmiş bir ticari işletme sahibi olması açısından da kural olarak tacir sıfatını haizdir. Acente bu işletmeyi kendi seçtiği bir ticaret unvanı ile ve müvekkiline tabi olmadan işletir. İşletmesinin yerini, çalışma zamanını ve şeklini kendisi belirler. Halbuki, tacire bağımlı olarak faaliyet gösteren tacir yardımcılarının iş ilişkisi içerisinde oldukları ticari işletmeden ayrı ve bağımsız bir işletmeleri bulunmamaktadır. Bağımlı tacir yardımcıları işletme sahibinin gösterdiği yerde ve şekilde, yine onun belirlediği mesai saatlerinde çalışırlar. Oysa ‘‘bağımsız hareket etmek’’ acentenin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır ve bu unsur acenteyi bağımlı tacir yardımcılarından kolayca ayırt etmektedir⁷¹.

Seyyar tacir memuru da bağımlı tacir yardımcılarından ve bağımsız bir işletme işletmeyip aksine müvekkiline iş ilişkisi çerçevesinde bağlıdır. Esas itibariyle acente de seyyar tüccar memuru da aynı işi yapar. Her ikisi de kural olarak bir başkası için hukuki işlemlerde aracılık yapar. Seyyar tüccar memuru bunu gezerek yaparken; acente ise belli yer veya bölge içinde faaliyet yapmakla yükümlüdür. Bu, aynı zamanda onun hakkıdır (inhisar hakkı). Acente ve seyyar tacir memurunun talep hakları birbirinden farklılık arz eder. Acente kendisini rizikoya atar, kazanç elde etmemeyi ve hatta zarar riskini üzerine alan kişidir. Bu anlamda acente yapmış olduğu söz konusu işlemlerden kendisinin de bir payı olabilmesi açısından seyyar tüccar memuruna nazaran daha çok çaba sarfedecektir. Zira acente çaba sarfettiği oranda ücrete hak kazanır. Buna karşılık, diğer bağımlı tacir yardımcıları gibi,

⁷¹ Kayıhan age, s.70.

seyyar tacir memuru da sabit bir ücretle çalışmaktadır ve acentenin üzerine aldığı kar elde edememe ve zarar riskini hiçbir zaman üzerine almaz. Seyyar tüccar memurunun tüm masrafları müvekkili tarafından karşılanır. Oysa acente kural olarak tüm masraflarını kendi karşılamak durumundadır ve müvekkilinden sadece olağanüstü masraflarının karşılanmasını talep edebilir⁷².

Büro kurma, örgütlenme, yardımcı kişiler çalıştırma yetkisi acenteye tanınmışken; seyyar tüccar memuru bağımlı olduğu için ona böyle bir hak tanınmış değildir.

Yeni Borçlar Kanunu ticari temsilci ve ticari vekilden sonra diğer tacir yardımcılarını yan başlığı ile yeni yardımcılarını düzenlemiştir. Söz konusu Yeni BK madde 552 hükmüne göre:

Toptan, yarı toptan veya perakende satışlarla uğraşan ticari işletmelerin görevli veya hizmetlileri, o ticari işletme içinde, müşterilerin kolaylıkla görebilecekleri bir yerde ve kolayca okuyabilecekleri bir biçimde, yazıyla aksine duyuru yapılmış olmadıkça, aşağıdaki işlemler için yetkilidirler:

1) Ticari işletmenin alışılmış bütün satış işlemlerini yapmak.

2) Yetkili oldukları işlemler hakkında faturaları imzalamak.

3) Ticari işletmenin alışılmış işlemlerinden doğan borçların ifa edilmesine veya bunların hiç ya da gereği gibi ifa edilmemesine ilişkin ihtar veya diğer açıklamaları işletme sahibi adına yapmak; bu nitelikteki ihtar veya diğer açıklamaları, özellikle alışılmış işlem dolayısıyla teslim edilmiş mallara ilişkin ayıp bildirimlerini ticari işletme adına kabul etmek.

Toptan, yarı toptan veya perakende satışlarla uğraşan ticari işletmelerin görevli veya hizmetlileri, kendilerine yazıyla yetki verilmiş olmadıkça, işletme dışında ve kasa görevlileri atanmışsa, işletme içinde satış bedellerini isteyip alamazlar. Bu kişiler, satış bedellerini almaya yetkili buldukları hâllerde, faturaları kapatmaya veya makbuz vermeye de yetkilidirler.

Yeni Borçlar Kanunu tarafından öngörülen diğer tacir yardımcılarını yukarıda sözü edilen yetkilere sahip tacire bağımlı olarak çalışan yardımcılardır.

⁷² Kayıhan age, s.71.

1.2.4.3 Acentelik ve Şube

Bir tacirin, idare bakımından tam bağımsızlığa sahip çeşitli işletmeleri olabilir. Bunlar ayrı ayrı tescil edilir. Her ticari işletmenin, tek bir merkezi bulunabilir. Şubeler de işletmeye bağlı nitelikte olan ve bağımlı nitelikte olan yardımcılarıdır.

Şube ile acenteliği ayıran en önemli durum buradadır. Şubeler merkeze bağımlı bir haldeyken, acenteler işletmenin bağımsız yardımcısı konumundadır. Şube bakımından bu bağımlılık idari bir bağımlılıktır. Onun dışında şubenin merkezle aynı binada bulunmasına gerek yoktur. Hatta şube merkez dışındaki yerlerde örgütlenmek ve işlemleri hızlandırmak için getirilmiş hukuki bir kurumdur.

Şube her ne kadar tacirin bağımlı yardımcısı da olsa, dışarıya karşı tıpkı acenteler gibi bağımsız kuruluşlardır. Yani şubeler de 3. kişi niteliğindeki müşterilerle kendi namlarına hukuki işlemlerde bulunabilir. Şubeler, acenteler gibi farklı yerlerde faaliyet gösterirler. Bazen bir bankanın merkezi ile şubesi aynı binada olabilir. Burada ise amaç farklı müşteri topluluğuna hitap etmektir. Ancak normal olan, ayrı yerlerde faaliyet göstermektir.

Şubeler için ayrı muhasebe gereklidir. Ayrı olmak kaydıyla hesaplar merkezde de tutulabilir. Acente ise kendi muhasebesinden kendisi sorumlu olup tacire veya işletmesine muhasebesini tutturamaz.

Şubenin yapacağı işlemin merkezin yaptıkları ile aynı olması ya da en azından onlara benzemesi gerekir. Acente kurumunun amacı ise ya tacir adına sözleşmeleri akdetmek veya sözleşmelerin yapılması hususunda aracılık etmektir. Bu bakımdan şube ile acente arasında bir fark görülecektir. Şubeden bahsedebilmek için kendi başına ticari işlem yapabilmesi gerekir.

1.2.4.4 Tellallık

1.2.4.4.1 Genel Olarak

Sözleşme yapmak isteyen tarafların birbirlerini bulmaları, farklı yerlerde yaşamaları ve farklı dilleri konuşmaları gibi nedenlerden ötürü her zaman kolay olmamaktadır. İşte bu gibi nedenlerle sözleşme yapmak isteyen kişileri bir araya getirmek ve sözleşmenin yapılabilmesi için uygun bir ortam hazırlamak üzere tellal denilen aracılardan faaliyetlerinden yararlanılır⁷³.

⁷³ Arkan, s. 181.

Yeni Borçlar Kanunu' nun 520. madde hükmünde yapılan tanımlamaya göre tellallık, tellalın bir ücret karşılığında diğer tarafa bir sözleşmenin kurulması fırsatını göstermeyi ya da ona bir sözleşme görüşmesi için aracılık etmeyi borçlandığı bir sözleşmedir. Yeni Türk Borçlar Kanunu tellallık yerine simsarlık terimini kullanmıştır. Görüldüğü gibi tellallık sözleşmesi müvekkil ile tellal arasında kurulan bir işgörme sözleşmesidir. Buradaki işgörmenin konusunu bir esas sözleşmenin yapılmasına ilişkin fırsat göstermek ve aracılık faaliyetinde bulunmak oluşturur.

1.2.4.4.2 6762 Sayılı TTK Döneminde Durum

Ticaret işleri tellalı⁷⁴ ise, ücret karşılığında ticari işlere aracılık yapmayı meslek edinen kimsedir. Bir kişinin ticaret işleri tellalı sayılması için taraflar arasında aracılık ettiği akdin ticari işlere ilişkin olması gerekir. Bu nedenle esnaflar arasında aracılık yapan kişi ticaret işleri tellalı sayılmaz (TTK madde 115). Tellallık sözleşmesinin geçerliliği kural olarak herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Ancak Türk Ticaret Kanunu' nun Mer' iyet ve Tatbik Şekli Hakkındaki 6763 sayılı kanunun 41. maddesinin (g) bendi hükmü ile Borçlar Kanunu' nun tellallık akdini düzenleyen 404. maddesine eklenen üçüncü bir fıkra ile gayrimenkul tellallığı sözleşmesinin yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmayacağı hükme bağlanmıştır. Bu durum Yeni Borçlar Kanununda da korunmuş olup madde 520 hükmü aynı durumu açıklamaktadır. Sözleşmenin geçerlilik kazanması için adi yazılı şekil yeterlidir ve sözleşmede her iki tarafın da imzasının olması gerekir. Sadece bir tarafça imzalanmış olan bir belge hukuken tek taraflı irade beyanı niteliğindedir ve tarafları bağlayıcı güçten yoksundur. Yazılı şekil şartı sadece gayrimenkul satımına ilişkin aracılığı konu edinen tellallık sözleşmelerinde değil, aynı zamanda taşınmaz üzerinde ayni veya şahsi hak kurmaya yönelik diğer sözleşmelerin yapılmasına aracılığı konu edinen tellallık sözleşmelerinde de aranır⁷⁵.

Sözleşme yapma yetkisine sahip acentelik ile tellallık mahiyetleri itibarıyla birbirlerinden farklıdırlar. Sözleşme yapma yetkisine sahip acente müvekkili ad ve hesabına hukuki işlemler yaparken; tellal müvekkili yararına sözleşmelerin kurulmasına aracılık eder. Ancak, aracı acente ile tellal, her ikisinin de sözleşmelerin kurulmasına aracılık yapmaları açısından birbirlerine benzemektedirler. Öyle ki Türk Ticaret Kanunu' nun madde 116

⁷⁴ Ticaret işleri tellalı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşdelen, Nihat, Ticari İşleri Tellallığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

⁷⁵ Kurtişoğlu, s. 162.

hükmünde, Kanunun acentelik ile ilgili faslında hüküm bulunmayan hallerde aracılık yapan acente hakkında tellallık hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

İki sözleşme arasındaki farklılıkları şöyle belirlemek mümkündür:

1) Meslek Edinme ve Süreklilik

Türk Ticaret Kanunu' nun madde 116 hükmünde acentenin bir ticari işletmeyi ilgilendiren akitlere aracılık edeceği veya bunları müvekkili ad ve hesabına yapacağı düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi acentelik ilişkisinde acentenin müvekkilinin tacir sıfatına sahip olması gerekir ve bu hükmün emredici niteliği gereği esnaf işletmesi veya tacir olmayan kimse için aracılık veya sözleşme yapan kişi, diğer unsurların hepsini taşısa bile acente sayılmaz. Tellallık ilişkisinde ise müvekkilin tacir sıfatına sahip olması zorunluluğu yoktur.

Acente belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak bu işi meslek edinmek suretiyle faaliyet gösterir ve kural olarak acente ile müvekkili arasındaki ilişki süreklilik arz eder. Başka bir anlatımla, acente belirsiz sayıda sözleşmenin kurulması hususunda faaliyet gösterir. Tellallık sözleşmesinde ise tellalın belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak bu işi meslek edinmek suretiyle faaliyet gösterme zorunluluğu yoktur. Tellal ile müvekkili arasındaki ilişki geçici niteliktedir ve tellal tek ya da sınırlı sayıda sözleşmeye aracılık yapması için atanır. Arizi olarak bir veya birkaç kere aracılık isinin yapılmış olması, yapılan işin tellallık; yapanın da tellal olması için yeterlidir, bu işin meslek edinilmiş olması şart değildir. Ticaret işleri tellalı da acente gibi bu işi meslek edinmiş olmalıdır (TTK madde 100/I). Arizi olarak bir veya birkaç kere ticari bir işe aracılık yapmış veya böyle bir sözleşmenin yapılması olanağını hazırlamış olan kimse hakkında Borçlar Kanunu' nun adi tellallık hakkındaki hükümleri uygulanır.

2) Yetkiler

Türk Ticaret Kanunu' nun madde 116 hükmü uyarınca acente bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelere aracılık etmesi veya bu sözleşmeleri müvekkili ad ve hesabına yapması için atanabilir. Ancak, asıl olan acentenin sözleşmelere aracılık yapmasıdır. Sözleşme yapma yetkisi acenteye özel ve yazılı bir izinle verilir (TTK madde 121/I). Acentenin sözleşme yapma yetkisi bulunmamakla birlikte müvekkili ad ve hesabına sözleşme yapması hali Türk Ticaret Kanunu' nda özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre, müvekkil, yetkisiz acentenin yaptığı işleme icazet vermediğini, yani bu sözleşme ile bağlı olmak istemediğini üçüncü kişiye derhal bildirmediği takdirde sözleşme ile bağlı olacaktır (TTK madde 122).

Tellal ise kural olarak müvekkilini temsilen sözleşme akdetme yetkisine sahip değildir; ancak tellal bu yetki ile donatılabilir. Tellalın yetkisiz olarak müvekkili adına sözleşme akdetmesi halinde, Borçlar Kanunu' nun temsile ilişkin genel hükümleri uygulama alanı bulacak ve müvekkil yetkisiz temsilci durumundaki tellalın akdettiği sözleşmeye icazet vermedikçe sözleşme ile bağlı olmayacaktır (BK madde 38).

Acente Türk Ticaret Kanunu' nun madde 119 hükmü uyarınca kurulmasına aracılıkta bulunduğu veya müvekkili ad ve hesabına akdettiği sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya ve bunları kabule yetkili olduğu gibi bu sözleşmelerden çıkacak uyuşmazlıklardan dolayı müvekkili adına dava açabilir ve kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir. Tellal ise bu yetkilere sahip değildir.

3) Faaliyette Bulunma Borcu

Tellallık sözleşmesi ile müvekkil, tellal tarafından hazırlanan ve kendisine sunulan sözleşmeleri akdedip akdetmemekte tamamen serbesttir. Hatta kendisine sunulan sözleşme, tellallık sözleşmesinde öngörülen sözleşmeye tamamen uygun olsa dahi müvekkil aynı serbestiye sahiptir.

Müvekkili bu serbestisine karşılık kural olarak tellalın da aracılık faaliyetinde bulunma konusunda bir borcu yoktur. Tellal, üstlendiği aracılık ediminin ifasına yönelik olarak aktif şekilde harekete geçip geçmemekte tamamen serbesttir; müvekkil tellalı ifaya zorlama imkanına sahip değildir. Ancak, tellal aktif olarak edim faaliyetine başlarsa bu durumda sadakat ve özen borcuna tâbi olacaktır. Tellal sadakat ve özen borcuna aykırı davranırsa, örneğin müvekkile ait sırları piyasaya yayarsa, müvekkil bu yüzden uğradığı zararları tellaldan talep edebilir.

Görüldüğü gibi bu noktada da acentelik sözleşmesi ve tellallık sözleşmesi farklılık arz etmektedir çünkü acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkili için faaliyette bulunma borcuna karşı tellalın kural olarak müvekkili yararına faaliyette bulunma borcu yoktur. Bu faaliyet tellal açısından bir borç değil, külfet niteliğindedir. Tellalın iş görme konusunda harekete geçmemesi tellalın ücrete hak kazanamaması sonucunu doğurur.

4) Ücrete Hak Kazanma

Acentenin aracılıkta bulunduğu sözleşme için ücret talep etme hakkı kural olarak bu sözleşmeden dolayı müvekkilin ekonomik yarar ve sonucu elde ettiği anda doğar. Tellal ise, aracılıkta bulunduğu esas sözleşmenin müvekkil ile üçüncü kişi arasında akdedilmesi ile birlikte ücrete hak kazanır (BK madde 405/I). Müvekkilin tellalın bulunduğu kişiyle sonradan tellalın araya girmesi olmaksızın sözleşme yapması halinde dahi tellal ücrete hak kazanır.

Burada illiyet bağıını ispat etmek tellala düşer. Ticari işler tellalının ücrete hak kazanabilmesi ise, taraflar arasında esas sözleşmenin yapılmasından sonra bordronun verilmiş olmasına bağlıdır (TTK madde 106).

Tellallık sözleşmesinde ücret önemli bir unsurdur ve ücret olmadığı takdirde taraflar arasındaki ilişkiyi tellallık değil, adi vekalet olarak değerlendirmek gerekir. Ancak kanunumuzda buna bir istisna getirilmiş ve evlenme tellallığının ücrete hak kazandırmayacağı düzenlenmiştir (BK madde 408). Bunun nedeni evlilik kurumunun pazarlık konusu haline getirilmesinin önlenmesi düşüncesidir. Ancak buna rağmen tellala böyle bir ücret ödenmiş ise, bu maddeye dayanılarak ücret geri istenemez. Çünkü bu nedenle bir paranın verilmesi taraflar arasında eksik borç oluşturacaktır.

Acentelik sözleşmesinde acente kural olarak müvekkili tacir yararına faaliyet gösterir ve acente faaliyetleri karşılığında ücretini belirli bir yüzde olarak müvekkili tacirden alır. Tellal ise, sadece, bir taraf yararına çalışabileceği gibi; Borçlar Kanunu' nun 407. maddesinden çıkan anlama göre her iki taraf yararına da çalışabilir. Tellalın her iki taraf yararına çalıştığı hallerde ücretin kim tarafından ödeneceği sözleşmede belirlenmemiş veya bu konuda yerel bir uygulama bulunmuyorsa, Türk Ticaret Kanunu' nun ticaret işleri tellalının ücretinin borçlusunun düzenlendiği madde 108 hükmünün kıyasen uygulanması sonucu ücretin her iki tarafça yarı yarıya ödeneceğinin kabulü uygundur. Ancak, tellallık sözleşmesinde tellalın sadece müvekkili için aracılıkta bulunacağı gösterilmişse, tellal Türk Ticaret Kanunu' nun madde 108 hükmüne dayanarak diğer taraftan ücret talep edemez⁷⁶.

Borçlar Kanunu' nun madde 126 hükmü uyarınca acente ve tellalın ücrete ilişkin alacak hakkı, bu hakkın doğduğu tarihten itibaren beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Ticaret işleri tellalının ücrete ilişkin alacak hakkı ise Türk Ticaret Kanunu' nun madde 106 hükmü uyarınca sözleşmenin yapıldığı tarihten itibaren yani aracılık yapılan sözleşmenin kurulduğu tarihten itibaren bir yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

5) Sona Erme ve Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları

Tellallık sözleşmesi ile acentelik sözleşmesi, birincisinin geçici ikincisinin ise sürekli olma nitelikleri gereği sona erme açısından farklılık arz eder. Kanun koyucu geçici nitelikteki tellallık sözleşmesinin sona ermesi ile ilgili özel bir düzenleme yapma yoluna gitmemiş, bu sözleşmenin sona ermesini vekalet ile ilgili hükümlere atıf yaparak düzenlemiştir (BK madde 404/II). Tellallık sözleşmesi her iki tarafça da her zaman ve neden göstermeksizin feshedilebilir. Acentelik sözleşmesi ise sürekli niteliği dolayısıyla sona erme

⁷⁶ Kurtişoğlu, s. 170.

konusunda özel hükümlere tâbidir. Söyle ki; acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli yapıldığı hallerde taraflardan her biri üç ay öncesinden ihbar etmek şartıyla sözleşmeyi feshedebilir (TTK madde 133/I). Ayrıca, hem belirli süreli hem de belirsiz süreli acentelik sözleşmesi haklı nedene dayanarak her zaman feshedilebilir. Taraflardan birinin ölümü, iflası veya hacir altına alınması hallerinde ise hem acentelik sözleşmesinin hem de tellallık sözleşmesinin sona ermesi ile ilgili Borçlar Kanunu' nun vekaletle ilişkin madde 397 hükmü uygulama alanı bulur⁷⁷.

1.2.4.4.3 6102 Sayılı Yeni TTK' da Durum

Bilindiği üzere Yeni TTK birçok alanda eski Kanundan farklı hükümler kabul etmiştir. Eski Kanundaki bazı hükümleri değiştirmiş, bazılarını ise hiç Yeni Kanuna dâhil etmemiştir. Bunlardan en önemlisi de Yeni TTK, yürürlükteki TTK' da bulunan ticari işletme tellallığı kurumunu kabul etmemiştir. Yeni TTK ile adi tellallık-ticari işler tellallığı ayrımı ortadan kalkacak ve sadece Yeni Borçlar Kanunu' nda "Simsarlık" olarak düzenlenecektir.

Ayrıca Yeni TTK madde 102/2' de şu şekilde bir hüküm düzenlenmiştir: TTK' da hüküm bulunmayan hâllerde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanununun simsarlık sözleşmesi hükümleri, sözleşme yapan acentelere komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hâllerde vekâlet hükümleri uygulanır. Simsarlık konusu da Yeni BK madde 520-525 arasında düzenlenmiştir. Burada düzenlenen de adi işler tellallığıdır.

1.2.4.5 Komisyon Sözleşmesi

1.2.4.5.1 Genel Olarak

Tacirin bağımsız yardımcılardan bir diğeri dolaylı temsil yetkisine sahip komisyoncudur. Alım satım komisyonculuğu Yeni Borçlar Kanunu' nun 532. ve 546. maddeleri arasında; ticaret işleri komisyonculuğu ise Türk Ticaret Kanunu' nun 917. ve 930. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Diğer işlere ilişkin komisyonculuk hakkında ise, alım satım komisyonculuğuna ilişkin hükümler uygulanır (Yeni BK madde 546/II). Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 532 hükmüne göre, alım satım komisyoncusu, kendi adına fakat müvekkili hesabına, bir ücret karşılığında *menkul eşya* veya *kıymetli evrak* alım ya da satımı yapmayı üstlenen kimsedir⁷⁸.

⁷⁷ Kurtişoğlu, s. 171.

⁷⁸ Halk dilinde emlak komisyoncusu olarak bilinen araçlar, BK md. 404-409' da düzenlenen tellallardır.

Taşıma işleri komisyoncusu ise Türk Ticaret Kanunu' nun madde 917' de yapılan tanımlamaya göre kendi adına fakat müvekkili hesabına eşya taşıtmayı üstlenmiş olan kişidir.

Komisyoncu ve sözleşme yapma yetkisine sahip acente, her ikisinin de müvekkil hesabına sözleşme yapmaya yetkili olmaları açısından benzerlik gösterir. İki tacir yardımcısı arasındaki bu benzerliği dikkate alan kanun koyucu, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 102 hükmünde, kanunun acentelik ile ilgili faslında hüküm bulunmayan hallerde sözleşme yapma yetkisine sahip acente hakkında komisyon hükümlerinin uygulanacağını hükme bağlamıştır. İki sözleşme arasındaki benzerlik ve farklılıkları şöyle tespit etmek mümkündür:

1.2.4.5.2 Meslek Edinme ve Süreklilik

Türk Ticaret Kanunu' nun madde 116 hükmü uyarınca acente bu işi meslek edinen kimsedir. Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 546 hükmünden çıkan anlama göre ise alım satım komisyoncusunun komisyon işleri yapmayı meslek edinmiş olması gerekir; ancak komisyon işleri yapmayı kendisine meslek edinmeyip arızı olarak yapan tacir hakkında dahi alım satım komisyonculuğuna ilişkin hükümler uygulanır. Başka bir anlatımla, bir kişi alım satım komisyonculuğuna ilişkin işleri ister meslek olarak edinsin ister arızı olarak yapsın, Borçlar Kanunu' nun alım satım komisyonculuğuna ilişkin hükümlerine tabi olacaktır.

Taşıma işleri komisyoncusu açısından ise durum farklılık gösterir. Taşıma işleri komisyoncusunun Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 917 vd. hükümlerine tabi olabilmesi için acente gibi bu işi meslek edinmiş olması gerekir. Komisyoncu tacirin geçici yardımcısıdır, müvekkili ile aralarında sürekli bir ilişki bulunmaz. Ancak komisyoncu, kendi adına ve müvekkili hesabına *sürekli* olarak sözleşme yapmaya yetkili kılınmışsa bu komisyoncuya *komisyoncu-acente* adı verilir ve komisyoncu acente, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 102 hükmüne göre uyarınca acentelik hakkındaki hükümlere tabi olur⁷⁹.

1.2.4.5.3 Bağımsızlık Unsuru

Kural olarak komisyoncu da acente gibi tacirin bağımsız yardımcılarında olmakla beraber komisyoncu da acente gibi müvekkilinin talimatlarına uymakla yükümlüdür. Örneğin komisyoncu malları müvekkili tarafından belirlenenden daha düşük bedelle sattığı halde aradaki farkı müvekkile ödemekle yükümlüdür ve kusuru olduğu hallerde müvekkilinin uğradığı diğer zararları da tazmin etmek zorunda kalır. Ancak komisyoncu, malları daha düşük bedel üzerinden satmasaydı müvekkilinin daha fazla zarar göreceğini ve

⁷⁹ Kurtişoğlu, s. 174.

içinde bulunulan durumun yeniden talimat almaya uygun olmadığını ispatlayarak kendisini sorumluluktan kurtarabilir (Yeni BK madde 535)⁸⁰.

1.2.4.5.4 Temsil Yetkisi

Acentelik ile komisyonculuk arasındaki en önemli fark temsil yetkisi açısından kendini gösterir. Müvekkil ad ve hesabına faaliyet gösteren acente tacirin dolaysız temsilcisi durumundadır. Acente hiçbir zaman sözleşmenin tarafı olmaz, sözleşme yapıldığı andan itibaren hüküm ve sonuçlarını müvekkil ile üçüncü kişi arasında doğurur. Kendi adına fakat müvekkili hesabına faaliyet gösteren komisyoncu ise tacirin dolaylı temsilcisi konumundadır. Yani, sözleşme, hüküm ve sonuçlarını komisyoncu ile üçüncü kişi arasında doğurur⁸¹; ancak komisyoncu iç ilişkideki komisyon akdi dolayısıyla üçüncü kişiden elde ettiklerini müvekkiline aktarmak zorundadır.

Bazı hallerde komisyoncunun kendi adına müvekkili hesabına yaptığı hukuki işlemde doğan alacakları ayrı bir işlemle müvekkiline devretmesine gerek yoktur. Yeni Borçlar Kanunu' nun 532. madde hükmü gereği, komisyonculuğa da uygulanacak olan vekâlet sözleşmesine ilişkin madde 509 hükmü uyarınca müvekkil komisyoncuya karşı tüm borçlarını ifa edince komisyoncunun kendi adına ve müvekkili hesabına yaptığı işlemlerden doğan haklar müvekkile ait olur (kanunî temlik). Dolayısıyla bu halde alacağın devri için Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 183 vd. hükümlerine göre ve borcun nakli için Yeni Borçlar Kanunu' nun 195. maddesi vd. hükümlerine göre ayrıca işlem yapılmasına gerek yoktur. Ayrıca kendisi ile sözleşme yapılan kimsenin bir temsil ilişkisinin varlığını anladığı veya bu kişi bakımından sözleşmenin komisyoncu ya da müvekkili ile yapılması arasında fark olmayan hallerde sözleşmeden doğan hak ve borçlar müvekkile ait olur (Yeni BK madde 40/II).

Komisyoncu ücret karşılığında faaliyet gösterir. Yapılan sözleşmede ücret ödenmesi öngörülmemişse bu sözleşmeyi komisyon değil, vekâlet sözleşmesi olarak kabul etmek gerekir.

Komisyoncunun ücret talep etme hakkının doğumu, acentenin ücret talep etme hakkının doğumuyla benzerlik gösterir. Komisyoncunun müvekkilinden ücret talep edebilmesi için komisyoncu ile üçüncü kişi arasında sözleşme yapılmış ve ayrıca üçüncü

⁸⁰ Kurtişoğlu, s. 174-175.

⁸¹ "Alım satım komisyoncusu dış ilişki bakımından satım sözleşmesinin tarafıdır. Bu nedenle dış ilişki bakımından, komisyoncunun davacı veya davalı olma ehliyeti vardır". Y. 11. HD., 11.12.1984 T., E. 5632, K. 6184 (Bkz. Uygur, Turgut, Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, C. VIII, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003, s. 9094).

kişinin müvekkil hesabına satın alınan malları komisyoncuya teslim etmiş ya da müvekkil hesabına satılan malların bedelini komisyoncuya ödemiş olması gerekir⁸². Sözleşmenin ifa edilmemesine bizzat müvekkil neden olmuşsa komisyoncu ücrete hak kazanır. Müvekkile ilişkin nedenler dışında kalan nedenlerin sözleşmenin ifasına engel olduğu hallerde ise yerel adetlere göre komisyoncuya emeği karşılığı uygun bir ücret ödenir⁸³ (Yeni BK madde 529/II).

Sözleşmenin üçüncü kişi tarafından yerine getirilmemesi kural olarak müvekkile karşı komisyoncunun sorumluluğunu doğurmaz. Bu durum sadece komisyoncunun ücret talep etme hakkının düşmesine neden olur⁸⁴. Ayrıca komisyoncu müvekkiline karşı kötü niyetli davranarak alım fiyatının üzerinde bir fiyatı ya da satım fiyatının altında bir fiyatı hesaba geçirirse ücret alma hakkını tamamıyla kaybeder (Yeni BK madde 540/I).

Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 537 hükmüne göre komisyoncunun sözleşmenin yerine getirilmesini müvekkiline karşı taahhüt etmiş olduğu hallerde komisyoncu dükruar ücretine hak kazanacaktır⁸⁵. Türk Ticaret Kanunu' nun acentelik ile ilgili faslında ise acentenin müvekkile karşı üçüncü kişinin sözleşmeyi yerine getireceğine kefil olması halinde ayrıca bir ücrete hak kazanıp kazanmayacağı konusu düzenlenmemiştir. Bu boşluk Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 537 hükmünün kıyasen uygulanması sonucu acentenin de dükruar ücreti talep edebileceğinin kabulü ile doldurulmalıdır. Acentenin müvekkile karşı böyle bir ifayı ancak yazılı bir anlaşma ile yükümlenebilmesi gerekirken⁸⁶, komisyoncu açısından böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 538 hükmü uyarınca komisyoncu müvekkilin menfaati için yaptığı bütün giderleri ve ödediği paraları müvekkilden faiziyle talep edebilir. Acentenin ise, kural olarak olağan masrafları müvekkilden talep hakkı bulunmamaktadır; acente sadece olağanüstü masrafları müvekkilden isteyebilir (Yeni TTK madde 117/I).

Yeni Türk Borçlar Kanunu' nun 147. madde hükmü uyarınca hem acentelik hem de komisyon sözleşmesinden doğan bütün davalar beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Yeni Türk Ticaret Kanunu madde 930 hükmü uyarınca ise; taşıma komisyonculuğundan doğan davalar 1 yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

⁸² Arkan, s. 222.

⁸³ "... Davalının zeytinlerini satması için davacıya salahiyet verdiği ve davacının bu salahiyete istinaden zeytinleri sattığı ve davalının vazgeçmesi sebebiyle akdin icra edilmediği sabittir.. Davacı komisyon ücretine müstahaktır..". YTD., 5.6.1958 T., E. 1612, K. 1545 (Bkz. Uygur, C.VIII, s. 9107).

⁸⁴ Arkan, s. 225.

⁸⁵ Her ne kadar BK md. 537' de kefalet ve kefilden söz edilmişse de burada kefalet değil, BK md. 110 anlamında üçüncü kişinin fiilini taahhüt söz konusudur.

⁸⁶ Kayıhan, s. 115.

1.2.4.5.5 Koruma Yükümü

Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 534 hükmünde “*Özen Borcu*” başlığı altında, satılmak üzere komisyoncuya gönderilen eşyanın taşıma sırasında hasara uğraması veya eşyanın hemen bozulacak nitelikte olması halinde komisyoncunun alması gereken önlemler düzenlenmiştir. Bu hükümler satım komisyonculuğu esas alınarak düzenlenmiş olmakla beraber söz konusu hükümlerden alım komisyonculuğunda da yararlanılabilir⁸⁷.

Buna göre, satılmak üzere komisyoncuya gönderilen eşyanın hasar görmesi halinde komisyoncu taşıyıcıya karşı rücu hakkını saklı tutmakla beraber hasarı tespit ettirmeli, eşyayı muhafaza altına almalı ve müvekkilini bu durumdan haberdar etmelidir. Malın satışının yapılması gereken hallerde ise, daha sonra komisyoncu ile müvekkili arasında doğacak uyuşmazlığın önlenmesi açısından önce mahkemede malların bozulacak durumda olduğu tespit ettirilmeli ve satış mahkeme kanalıyla gerçekleştirilmelidir⁸⁸.

Acente açısından da böyle bir yükümlülük Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 111. maddesi hükmünde öngörülmüştür. Acente de müvekkili hesabına teslim aldığı eşyanın hasarlı olması halinde hasarı tespit ettirmek, malları muhafaza etmek ve gerekiyorsa mahkeme izniyle sattırmak yükümlülüğündedir.

1.2.4.5.6 Hapis Hakkı

Komisyoncu, komisyon ücretinin ve masrafların ödenmemesi halinde, Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 541 hükmünde düzenlenen hapis hakkından yararlanabilir. Buna göre komisyoncu, müvekkili hesabına sattığı malın bedeli ya da müvekkili hesabına satın aldığı malın kendisi üzerinde hapis hakkına sahiptir. Ancak, komisyoncunun kendi adına müvekkili hesabına satın aldığı mal üzerinde gerçek anlamda bir hapis hakkının ortaya çıkması mümkün değildir; çünkü bu mal zaten komisyoncunun mülkiyetindedir ve bir kişinin kendine ait mal üzerinde hapis hakkına sahip olması düşünülemez. Bu durumda Yeni Borçlar Kanunu' nun 97. madde hükmü anlamında bir ödemezlik def' inden söz etmek mümkündür. Gerçek anlamda hapis hakkının, komisyoncuya satılmak üzere gönderilen mal üzerinde kullanılması söz konusu olabilir⁸⁹. Acentenin hapis hakkı da buna benzer şekilde Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 119 hükmünde düzenlenmiştir.

⁸⁷ Kurtişoğlu, s. 180.

⁸⁸ Olgaç, Senai, Kazai ve İlmi İçtihatlarla Türk Borçlar Kanunu, Akdin Nevileri, C. III, İsmail Akgün Matbaası, Ankara 1969, s. 299.

⁸⁹ Arkan, s. 225-226.

1.2.4.5.7 Sona Erme ve Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları

Kanun koyucu, komisyon sözleşmesinin vekalet sözleşmesinin özel bir türü olması nedeniyle komisyon sözleşmesinin sona ermesi ile ilgili özel hükümler sevk etmemiş, bu konuyu vekalet sözleşmesine ilişkin hükümlere yollama yaparak düzenlemiştir (Yeni BK madde 532/II). Buna göre, taraflar komisyon sözleşmesini acentelik sözleşmesinden farklı olarak istedikleri zaman ve herhangi bir neden göstermeksizin feshedebilirler. Ancak komisyon sözleşmesinde olduğu gibi acentelik sözleşmesinde de, taraflardan birinin ölümü, iflası veya ehliyetsizliği halinde Yeni Borçlar Kanunu' nun vekalet sözleşmesine ilişkin madde 513 hükmü uygulama olanağı bulacaktır⁹⁰.

1.2.4.6 Tek Satıcılık Sözleşmesi

Hukukumuzda tek satıcılık sözleşmesi kanunda düzenlenmemiş sözleşme türlerindedir. Türk- İsviçre Borçlar Hukukunda hâkim olan sözleşme özgürlüğü prensibi uyarınca tarafların hukuk düzeni sınırları içinde kalmak kaydıyla yasa da yer almayan bir sözleşme yapmaları mümkündür. İşte tek satıcılık sözleşmesi de tarafların sözleşme özgürlüğü prensibine dayanarak yaptıkları sözleşme türlerindedir⁹¹.

Tek satıcılık sözleşmesinin yasal bir düzenlemeden yoksun oluşu, bu sözleşmenin öğretide tanımlanmasını gerekli kılmıştır. *İşgüzar*⁹² tek satıcılık sözleşmesini şöyle tanımlamaktadır:

*“Tek satıcılık sözleşmesi, yapımçı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkiyi düzenleyen çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımçı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir coğrafi bölgede inhisar olarak satmak üzere sadece tek satıcıya göndermeyi, buna karşılık tek satıcı da sözleşme konusu malları kendi adına ve kendi hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunmak yükümlülüğünü üstlenir”*⁹³.

Yapımçı, tek satıcılık sözleşmesi sayesinde ayrı bir pazarlama örgütü kurmaksızın, sözleşme konusu malların sürümünü arttırmış olmaktadır. Buna karşılık yapımçı tek satıcıya düzenli bir biçimde mal teslim etmek, tek satıcıyı desteklemek ve sözleşme bölgesinde başkalarıyla sözleşme yapmamak yükümlülükleri altına girer⁹⁴.

⁹⁰ Kurtişoğlu, s. 182.

⁹¹ Kurtişoğlu, s. 121.

⁹² İşgüzar, Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Dayınlarlı Yayıncılık, Ankara 1989, s. 1.

⁹³ Kurtişoğlu, s. 122.

⁹⁴ Akipek, Şebnem ve Küçükgüngör, Erkan, Sözleşmeler Rehberi, Yetkin Yayınları, Ankara 2000, s. 590.

Ülkemizde ekonomi hayatında meydana gelen gelişmelere paralel olarak tek satıcılık sözleşmesinin⁹⁵ uygulaması hızla artmaktadır. Bu sözleşmeye konu olan mallar genellikle üretim özellikleri olan, belli bir müşteri çevresi bulunan, piyasada tanınmış bir markaya sahip, yüksek değerli, teknik açıdan karmaşık ve seri halinde imal edilen motorlu araç⁹⁶, tarım araçları, ev araçları, televizyon, video gibi mallardır. Bu malların piyasaya sürümünün tek satıcılar aracılığıyla yapılmasının tercih nedeni, bu malların kullanılmasının açıklama gerektirmesi ve satılan malların sürekli bakımı, tamiri ve yedek parça hizmetleri nedeniyle, yapımçıların malların satışı için işletmelerini belli bir markanın özel gereksinimlerine göre düzenlemeye hazır olan kişilere ihtiyaç duymalarıdır. Tek satıcılık yoluyla pazarlanması uygun olan diğer mal grubu da lüks mallardır. Bu malların özel değeri sadece kalite üstünlüklerinden değil, aynı zamanda sadece az sayıda büyük mağazada bulunmalarından kaynaklanmaktadır⁹⁷.

Günlük ihtiyaçların giderilmesinde kullanılan ve üretilmelerinde belli bir özellik bulunmayan ve her çeşit sürüm yoluyla piyasaya bol miktarda sürülen sabun ve sigara gibi tüketim maddeleri tek satıcılık sözleşmesinin konusunu oluşturmaz. Ancak bazen tanınmış bir markaya sahip olan bazı tüketim malları da (ayakkabı, porselen, bira, çikolata) tek satıcılık sözleşmesine konu olabilmektedir⁹⁸.

Acentelik sözleşmesinin tek satıcılık sözleşmesinden ayırt edilmesi, diğer sözleşmelerden ayırt edilmesine oranla daha güçtür. Her iki sözleşme de müvekkilin mallarının sürümünü artırma amacı güden sözleşmelerdir. Bununla birlikte sözleşme yapma yetkisini haiz acente ve tek satıcı bu amacı gerçekleştirirken farklı yöntemler izlerler ve sözleşmelerinin niteliği gereği farklı hükümlere tâbi olurlar⁹⁹.

Tek satıcılık sözleşmesi ve acentelik sözleşmesi birçok konuda birbirlerine benzer özellikler göstermelerine ve acentelik ile ilgili bazı hükümlerin tek satıcılık hakkında da kıyasen uygulanmasına rağmen, tek satıcılık sözleşmesini acentelik sözleşmesinin özel bir şekli veya alt ayrımı olarak kabul etmek mümkün değildir. Tek satıcılık sözleşmesi, kendine özgü yapısı olan ve acentelik sözleşmesinden farklı bir sözleşme türüdür¹⁰⁰.

⁹⁵ Uygulamada bu tip sözleşmeye “genel distribütörlük”, “ana bayilik” de denilmektedir. Bkz. Poroy/Yasaman, s. 264.

⁹⁶ Kamyon ve otobüs gibi ağır vasıta yapımçıları, büyük ölçüde sermaye gerektirmesi nedeniyle bu malların sürümünde tek satıcı kullanmazlar. Acenteler, satış şubeleri ya da komisyoncularla çalışırlar. Bkz. İşgüzar, s. 63.

⁹⁷ Kurtişoğlu, s. 123.

⁹⁸ Kurtişoğlu, s. 123.

⁹⁹ Kurtişoğlu, s. 124.

¹⁰⁰ Kurtişoğlu, s. 124.

Acentelik ve tek satıcılık sözleşmelerinin birbirlerine benzeyen ve birbirlerinden ayrılan özelliklerini şöyle açıklamak mümkündür:

1.2.4.6.1 Bağımsızlık Unsuru

Hem tek satıcı hem de acente bağımsız birer tacir olmaları yönünden birbirlerine benzemektedirler. Ancak acentenin bağımsızlığı tek satıcının bağımsızlığının yanında sınırlı kalmaktadır. Acente, daima müvekkili tacir ad ve hesabına faaliyet gösterir, tacirin doğrudan temsilcisi konumundadır. Acentenin temsilci olarak yaptığı işlerdeki yetkileri yasa tarafından ya da sözleşmeyle belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır. Tek satıcı ise sözleşme konusu malları yapımcıdan satın alır ve bu malları kendi ad ve hesabına, rizikosu kendine ait olmak üzere satar. Görüldüğü gibi tek satıcı, müşterilere karşı daha özgürce hareket etmektedir¹⁰¹.

Malların satılmaması rizikosu tek satıcının üzerindedir. Acente, acentelik sözleşmesi boyunca ekonomik olarak müvekkili tacire bağımlıdır. Acentenin kazancını iş sahibinin ödediği provizyonlar oluştururken, tek satıcının kazancı ise malın yapımcıdan satın alınması ve tekrar satılması arasındaki farktan (kârdan) oluşmaktadır¹⁰².

1.2.4.6.2 Belirli Bölgede Tekel Hakkı

Tek satıcılık sözleşmesinin en önemli özelliği ve gelişmesini sağlayan temel unsur, sözleşme süresince ve sözleşme bölgesi içinde sözleşme konusu mallar açısından tek satış hakkının tek satıcıya tanınmasıdır. Yapımcının tek satıcıya tanıdığı tekel hakkı çeşitli derecelerde olabilir. Yapımcının tekel bölgesinde doğrudan doğruya satış yapmaması tekel hakkının en basit halidir (basit satış tekeli, asgari tekel hakkı). Yapımcı ayrıca kendisinden mal alan üçüncü kişilerin de bölgede satış yapmayacaklarını taahhüt edebilir (kuvvetlendirilmiş satış tekeli). Bu durumda yapımcı, üçüncü kişilerle imzalanacak sözleşmelere, bu kişilerin tek satıcının tek satış hakkını koruyacaklarına ve satın alacakları malları tek satıcının bölgesinde satmayacaklarına dair hüküm koymalıdır¹⁰³. Yapımcı bu borcuna riayet etmezse sözleşmenin niteliğine göre üçüncü kişinin fiilini üstlenme¹⁰⁴ (Yeni BK madde 128) ya da üçüncü kişi yararına sözleşme hükümlerinin uygulaması söz konusu olacaktır (Yeni BK madde 129).

¹⁰¹ Kurtişoğlu, s. 125.

¹⁰² Kurtişoğlu, s. 125.

¹⁰³ İşgüzar, s. 17.

¹⁰⁴ Bu ilişkide borçlu alacaklıya kendi edimini değil, başkasının edimini taahhüt etmektedir. Borçlunun edimini taahhüt ettiği üçüncü kişi bu edimi yerine getirmese alacaklı bu üçüncü kişiyi sorumlu tutamayacaktır, çünkü üçüncü kişi borç ilişkisinin tarafı değildir. Edimi taahhüt edilen üçüncü kişi bunu ifa etmediği takdirde borçlu alacaklının uğradığı zararı tazminle yükümlüdür. Bkz. Kılıçoğlu, Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Turhan Kitapevi, Ankara 2010, s. 467.

Yapımcının sadece başka tek satıcıların değil, onların müşterilerinin de o bölgeye sözleşme konusu malı göndermelerini engelleyecek önlemler almakla yükümlü olması halinde ise mutlak satış tekeli söz konusu olacaktır. Tek satıcının satış tekeli hakkının zaman, yer ve konusu olan mallar bakımından sınırlandırılması gerekir¹⁰⁵.

Tek satıcılık hakkının uzunca bir süre için tanınması yapımcının ekonomik özgürlüğünün ahlaka aykırı bir sınırlaması olarak değerlendirilemez (TMK madde 23/II, Yeni BK madde 26); çünkü tek satıcının üstlendiği sürüm arttırma yükümlülüğü uzun vadeli yatırım, planlama ve organizasyon işidir. Ayrıca tek satıcılık sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğuran diğer sözleşmeler gibi haklı nedenlerin varlığı halinde sürenin sona ermesinden önce de feshedilebilir. Bu olasılık taraflar arasında sözleşme süresinin uzun olmasından doğacak sakıncaları ortadan kaldıracak niteliktedir¹⁰⁶. Tek satıcılık bölgesi bir kıta, bir ülke veya ülkeler topluluğu, bir bölge, bir il veya bir mahalle olabilir.

Tek satıcılık sözleşmesinde genellikle taraflar yapımcının ürettiği mal çeşitlerinden hangilerinin tek satış hakkının kapsamına girdiğini açıkça belirtirler. Tek satıcının kendisine tanınan satış tekeli hakkını yapımcının sözleşme konusu mallarla rekabet halinde bulunan diğer mal çeşitlerini de kapsayacak şekilde geniş tutması kendi yararındır¹⁰⁷. Yapımcı tek satıcılık sözleşmesinin kurulmasından sonra sözleşme konusu mallarla rekabet edebilecek nitelikte mallar üretmeye başlarsa, tek satıcıya bu malların tekeli isteyebilmek konusunda bir öncelik hakkı tanınmalıdır¹⁰⁸.

Yapımcının tek satıcıya tanıdığı tekel hakkının karşılığını tek satıcının asgarî miktarda alım yükümlülüğü oluşturmaktadır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesinin yaptırım sözleşmelerde genellikle cezai şart veya fesih olarak belirlenmektedir¹⁰⁹.

Tek satıcılık sözleşmesinde yapımcının sözleşmeye aykırı olarak tek satıcının tekel bölgesinde doğrudan doğruya satış yapması halinde tek satıcı, genel hükümlerden yararlanarak yapımcıdan doğan zararını tazmin etmesini talep edebilir (BK madde 96 vd.). Acente ile ilgili olarak ise bu konu Türk Ticaret Kanunu'nda özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre müvekkilin veya müvekkilin yardımcılarının acentenin tekel bölgesinde işlem

¹⁰⁵ Tek satıcılık sözleşmesinin süre, bölge, mal çeşidi ve miktarı bakımından yeterli derecede sınırlandırılmaması ancak sözleşme şartlarının taraflardan birinin ekonomik özgürlüğünü felce uğratması halinde ahlaka aykırı nitelik taşıyabilir. Bkz. Doğanay, İsmail, Ticari Alım Satım Akdi ve Türleri, Vedat Kitapçılık, Ankara 1993, s. 425; Tandoğan, Haluk "Tek Satıcılık Sözleşmesi", Batider, C. XI, S.1, 1982, s. 5.

¹⁰⁶ İşgüzar, s. 109.

¹⁰⁷ İşgüzar, s. 111.

¹⁰⁸ Kurtişoğlu, s. 128-129.

¹⁰⁹ İşgüzar, s. 71.

yapmaları halinde bu kişilerin sonuç doğuran faaliyetleri sonucu acente ücrete hak kazanacaktır¹¹⁰ (TTK madde 128/II).

Tek satıcılık sözleşmesinde yapımcının sözleşme ile bizzat satış yapma hakkının saklı tuttuğu hallerde, satışların sonucunda tek satıcıya bir ücret ödenip ödenmeyeceği hususu sözleşmede açık olarak belirtilmelidir. Aksi halde tek satıcının herhangi bir ücret ya da tazminat talep etme hakkı bulunmamaktadır¹¹¹.

Görüldüğü gibi acente ve tek satıcı belirli bölgede tekel hakkına sahip olmaları bakımından birbirlerine benzemektedirler. Kural olarak akit yapan acente de tek satıcı gibi, tacirin mallarını belirli bir bölgede tek başına pazarlar. Ancak tek satıcılık için zorunlu bir unsur olan tekel hakkı, acentelik için zorunlu değildir. Acentenin bu hakkı tarafların yazılı anlaşması ile kaldırılabilir (Yeni TTK madde 104).

Hukukumuzda en çok tartışılan konulardan biri de tek satıcının tekel hakkının üçüncü kişiler tarafından ihlali halinde haksız rekabete ilişkin kuralların uygulanıp uygulanamayacağı sorunudur.

Doktrinde *Tandoğan' a* göre yapımcı, tek satıcılarla yaptığı sözleşmelere öteki tek satıcıların bölgelerinde satış yapmama yükümlülüğü koydurmamışsa tek satıcı kendi bölgesinde satış yapan öteki tek satıcılara veya onların müşterilerine karşı Borçlar Kanunu' nun madde 49 hükmü veya şartları varsa Türk Ticaret Kanunu' nun haksız rekabete ilişkin hükümlerine (Yeni TTK madde 54 vd.) dayanarak istemde bulunabilir¹¹².

Teoman' a göre¹¹³ ise tek satıcılık sözleşmesi, *Sözleşmelerin Nispiliği* ilkesi gereği sadece yapımcı ve tek satıcı arasında sonuç doğurmaktadır. Ancak, tek satıcının büyük emek ve sermayeyi gerektiren yatırımlarından sonra üçüncü bir kişinin tek satıcının sözleşmesi kapsamına giren bir ürünü bir başka kaynaktan elde ederek satması emek ilkesine aykırılık oluşturur. Bu davranış Türk Ticaret Kanunu' nun madde 56 hükmü (Yeni TTK madde 54) anlamında iyi niyet kurallarına aykırı bir şekilde rekabet hakkının kötüye kullanılmasıdır.

Yargıtay, tek satıcılık hakkının sözleşme dışında bir üçüncü kişi tarafından ihlali halinde tek satıcının bu hakkının üçüncü kişilere karşı haksız rekabet yolu ile korunmasının

¹¹⁰ Kurtişoğlu, s. 129.

¹¹¹ İşgüzar, s. 95.

¹¹² “ *F-T firması ile bayilik veya tali bayilik ilişkisi bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin, bayii gibi davranarak, davacının bayisi olduğu ürünleri tekrar bunun ticareti ile uğrasan işyerlerine pazarlaması hukuken himaye edilemez ve haksız rekabet olduğunun kabulü zorunludur*”. Y. 11. HD., 8.4.1997 T., E. 1997/684, K. 1997/2611 (Bkz. YD, Haziran 1997, S. 18, s. 95-96.)

¹¹³ Teoman, Ömer, “Tek Satıcılık Hakkının Üçüncü Kişiler Tarafından İhlali Durumunda Haksız Rekabete İlişkin Kuralların Uygulanma Olanığı”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu X, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1994, s. 36- 40.

kural olarak mümkün olamayacağı¹¹⁴, ancak aldatici ve iyiniyet kurallarına aykırı bir işlem veya davranış varsa yalnızca bu alana yönelik haksız rekabetten söz edilebileceği kararına varmıştır¹¹⁵.

1.2.4.6.3 Süreklilik

Tek satıcılık sözleşmesi ile tek satıcı yapımıcının mallarının belirli ya da belirsiz bir süre için; fakat mutlaka sürekli olarak satın alınarak pazarlamasını üstlenmektedir. İyi bir planlama ve taraflar arasında sıkı bir güven ilişkisi gerektiren tek satıcılık sözleşmesinin sürüm arttırma amacına ulaşabilmesi için tek satıcı ve yapımcı sürekli bir sözleşme akdetmek zorundadırlar¹¹⁶. Çerçeve sözleşme olan tek satıcılık sözleşmesinde taraflar arasındaki borç ilişkisi bütün ayrıntıları ile düzenlenmemekte ve tamamlanması ileride gerçekleşecek münferit sözleşmelere bırakılmaktadır. Başka bir deyişle, çerçeve sözleşme ile taraflara münferit sözleşmeler imzalama yükümlülüğü yüklenmekte ve böylece tek satıcılık sözleşmesinin sürekliliği sağlanmaktadır¹¹⁷.

Tek satıcılık sözleşmesinin sürekli bir sözleşme olması dolayısıyla sözleşme süresince tarafların birbirlerine karşı edim yükümlülükleri devam etmektedir. Tek satıcının sözleşme süresince yapımıcının menfaatlerini koruma ve sürümü arttırma yükümlülüğünün karşılığını yapımıcının tek satıcıyı destekleme ve tek satıcının faaliyetlerini kolaylaştırma yükümlülüğü oluşturmaktadır¹¹⁸.

Sonuç olarak, acentelik sözleşmesi ve tek satıcılık sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeler olmaları yönünden birbirlerine benzemektedirler.

¹¹⁴ "... Tek satıcılık sözleşmesinde kural olarak edimler ve yükümlülükler bu sözleşmenin tarafları arasında yani yapımcı ile tek satıcı arasında karşılıklı olup, üçüncü kişilere herhangi bir yükümlülük getirmez. Zira, tek satıcıya o bölgedeki tekel hakkını tanımak ve bu olanağı sağlamak yapımcıya düşen bir akdi yükümlülük olmaktadır. O halde, tek satıcının bu hakkını 3. kişilere karşı haksız rekabet yolu ile koruması kural olarak mümkün değildir. Ayrıca, tek satıcının Türkiye'de reklam yapmak suretiyle Pazar sağlama, tamir, bakım sağlama da Türkiye'ye aynı malı yasal yollardan menşe ülkesinden başka ülkelerde ithal edip satan kişilerin haksız rekabet kuralları uyarınca men edilmesine neden teşkil etmez. Dava konusu olayda da davalı taraf, davacı tarafından lisans sözleşmesine dayanarak yurt içine ithal ederek pazarladığı yukarıda markaları anılan gözlüklerin aynısının (orijinalinin) yurt içine yasal düzenlemeye uygun olarak ithal edildiğini ve kendisinde buna dayalı olarak piyasaya sürerek satış yaptığını savunduğuna göre, mahkemece yukarıda anılan ilkeler doğrultusunda araştırma ve inceleme yapılmadan eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi doğru olmamıştır". Y. 11. HD., 12.3.1999 T., E. 1998/7997, K. 1999/2098. "Tescilli markanın bulunduğu ürünlerin aynısını veya benzeri olan bir işaretini taşıyan malların bir başka kişi tarafından ithal ve ihracı haksız rekabet filini oluşturmaz". Y. 11. HD., 26.5.1999 T., E. 1999/2086, K. 1999/4505 (Kurtişoğlu, s. 131).

¹¹⁵ Kurtişoğlu, s. 131, 132, dn. 339, 340.

¹¹⁶ İşgüzar, s. 15.

¹¹⁷ Kurtişoğlu, s. 134.

¹¹⁸ İşgüzar, s. 67.

1.2.4.6.4 Talimat Verme

Tek satıcı, yapımcıdan tamamen bağımsız olmasına rağmen yapımcının menfaatlerini koruma borcu çerçevesinde yapımcının bazı konularda verdiği talimatlara uymak zorundadır. Tek satıcılık sözleşmesinde yapımcı özellikle satış organizasyonunun kurulması, reklam faaliyetleri, müşteri hizmetlerinin yerine getirilmesi, satış ve bakım yerleri ile büroların düzenlenmesi konularında tek satıcıya talimat verebilir. Tek satıcı kendi ad ve hesabına hareket eden bağımsız satıcı olduğu için fiyat ve teslim şartlarını düzenleme hususunda kural olarak özgürdür ancak yapımcının ürünlerinin değişik sözleşme bölgelerinde farklı fiyat ve şartlarla pazarlanmamasına ilişkin menfaati, tek satıcının yapımcının rekabet hukuku sınırları içinde kalmak kaydıyla, bu yöndeki talimatına uymasını zorunlu kılar¹¹⁹.

Acentelik sözleşmesinde de müvekkil acenteye, acentenin bağımsızlığını zedelemeyecek nitelikte talimatlar verebilir; örneğin müvekkil acenteye belirli kişilerle sözleşme yapması hususunda talimat verebileceği gibi, verdiği talimatlarla acentenin akde yetkili olduğu sözleşmelerin içeriğini somutlaştırabilir, ürünlerin satış şartları ve fiyatlarını belirleyebilir. Acentelik sözleşmesinde acente bağımsız olmakla birlikte nihai olarak müvekkilin temsilcisi konumundadır ve acentenin akdettiği sözleşmelerin hüküm ve sonuçlarına katlanacak olan müvekkildir. Bu nedenle acentelik sözleşmesinde müvekkilin acenteye talimat verme hakkı, yapımcının tek satıcıya talimat verme hakkına nazaran daha geniştir¹²⁰.

1.2.4.6.5 Sona Erme ve Sona Ermenin Hüküm ve Sonuçları

Tek satıcılık sözleşmesi belirli süreli ya da belirsiz süreli olarak akdedilebilir. Sözleşmenin belirli süreli olarak akdedildiği hallerde sürenin dolması ile sözleşme sona erer. Sözleşme sona ermesine rağmen tarafların fiilen sözleşmeyi uygulamaya devam etmeleri halinde sözleşmenin niteliği gereği, zımni yenilemenin belirsiz süreli olduğunun kabulü uygundur¹²¹.

Hukukumuzda tek satıcılık sözleşmesinin kanunda özel olarak düzenlenmemiş olması nedeniyle müşteri tazminatı isteme hakkı tek satıcıya doğrudan tanınamayacaktır. Ancak müşteri tazminatı isteme hakkının acenteler açısından Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmesi halinde bu hüküm tek satıcılar açısından da kıyasen uygulanacaktır. Nitekim acentenin müşteri tazminatı isteme hakkının düzenlendiği Yeni Türk Ticaret Kanunu madde

¹¹⁹ Kurtişoğlu, s. 135-136.

¹²⁰ Kurtişoğlu, s. 136.

¹²¹ İşgüzar, s. 143.

122 hükmünde bu durumun hakkaniyete aykırı düşmediği hallerde tek satıcılık sözleşme ilişkisinin sona erdiği hallerde de uygulanacağı açıkça belirtilmiştir.

1.2.4.7 Franchise Sözleşmesi

Franchising ilişkisi ile franchise veren düşük bir masraf yaparak sürüm artırma ve işletmesini büyütme imkanına sahip olur. Bu sistemde hukuken bağımsız olan franchise alan kendi işletmesinin masraflarını kendisi karşılar; ancak franchise verenin belirlediği ilkelere uymak ve franchise verenin denetimine katlanmakla yükümlüdür. Ayrıca franchise alan başkasına ait denenmiş ve başarılı olmuş bir sistemi kullanmak yoluyla normalde bu tip sistemlerin geliştirilmesi için yapılması gereken harcamalardan çok daha azını yaparak ve franchise verenin isim, marka ve prestijinden yararlanarak pazara girmekte ve sözleşmenin devamı süresince franchise verenin sağladığı danışma, eğitim, reklam, promosyon hizmetlerinden yararlanmaktadır¹²². Yapılan araştırmalar, Franchising sistemi kapsamında faaliyette bulunmaya başlayan işletmelerin bağımsız işletmelere oranla daha başarılı olduğunu göstermektedir.

Türkiye'ye ilk defa Amerikan Mc Donald's restoranlar zinciriyle gelen Franchising'in yasal bir tanımı bulunmamaktadır. Doktrinde *Gürzumar*, franchise sözleşmesini şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Franchise verenin, kendisine ait üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikri ve sınai unsurlar üzerinde, franchise alana kullanma (lisans) hakları tanıyarak, onu kendi işletme organizasyonuna bütünleştirebilmek ve onu bu sisteme dayanan ticari faaliyeti sırasında devamlı olarak desteklemek borcu altına girdiği; franchise alanın ise hem (söz konusu sistemin içerdiği ve franchise verenin belirlediği ilkelere uymak ve kendisine kullanma hakkı verilen fikri/sınai unsurlardan yararlanmak kaydıyla) bu sisteme dâhil mal veya hizmetlerin sürümünü kendi nam ve hesabına yapmayı ve desteklemeyi, hem de franchise verene belli bir ücret ödemeyi taahhüt ettiği; sürekli bir borç ilişkisi kuran, kanunda düzenlenmemiş ve tam iki tarafa borç yükleyen bir çerçeve sözleşmedir”*¹²³.

İsimsiz bir sözleşme olan franchise sözleşmesi karma sözleşme olarak nitelendirilmektedir. Bu sözleşmede kanunda düzenlenmiş (vekalet sözleşmesi, hizmet sözleşmesi) ve düzenlenmemiş sözleşmelerde rastlanılan unsurlar bir arada bulunmaktadır.

¹²² Bu konuyla ilgili bkz. Barış, Gülfidan, “Franchising Sistemi ve Sözleşmesi”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1997, C. XIII, S. 1-2, s. 336-337

¹²³ Gürzumar, Osman Berat, Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, Beta Yayınevi, İstanbul 1995, s. 10

Bu sözleşmelere ilişkin unsurlar elverdiği ölçüde kıyasen franchise sözleşmesine de uygulanabilir¹²⁴.

Acentelik sözleşmesi ve franchise sözleşmesi sürüm arttırmaya yönelik sözleşmeler olmaları, taraflar arasında sürekli borç ilişkisi yaratmaları ve sürüm organizasyonuna entegrasyon bakımlarından birbirlerine benzemektedir. Bu nedenle acentelik sözleşmesine ilişkin hükümler mahiyetine uygun olduğu ölçüde franchise sözleşmesine de uygulanabilecektir¹²⁵.

Acentelik sözleşmesi ve franchise sözleşmesi arasında şu farklılıklar bulunmaktadır¹²⁶:

1.2.4.7.1 Bağımsızlık ve Faaliyetin Risklerine Katlanma

Franchise sözleşmesinde franchise alan, kendi ad ve hesabına çalışan, işletmesinin risklerine katlanan, hukuki anlamda bağımsız bir girişimcidir¹²⁷. Acente de bağımsız olmakla birlikte, müvekkili tacir ad ve hesabına faaliyet gösterdiği için başarılı olduğu işe göre ücret alır. Dolayısıyla ekonomik olarak müvekkili tacire bağımlı olan acentenin faaliyetlerine ilişkin riski, franchise alana oranla daha azdır.

1.2.4.7.2 Talimat Verme Hakkının Kapsamı

Franchise sözleşmesinde franchise verenin franchise alana, acentelik sözleşmesindeyse müvekkilin acenteye talimat verme hakkı söz konusudur; ancak iki sözleşme, talimatların kapsamı noktasında farklılık göstermektedir. Franchise verenin franchise alana verdiği talimatların kapsamı müvekkilin acenteye verdiği talimatlara oranla daha geniştir. Franchising ilişkisinde taraflar arasında dikey bir işbirliği¹²⁸ bulunmaktadır ve bu ilişkide karar merkezi franchise verendir. Franchise alanın, franchise verenin sürüm organizasyonuna tamamen uyum sağlayabilmesi ve franchise verenin sanki bir şubesiymiş gibi görünebilmesi için franchise alan, franchise verenin işletme faaliyetleriyle ilgili ve sürüm artırma amacıyla sınırlı olarak verdiği talimatlara uymakla yükümlüdür. Her ne kadar acentelik sözleşmesinde de acente müvekkilinin sürüm organizasyonuna dâhil olsa ve acente

¹²⁴ Kurtişoğlu, s. 150.

¹²⁵ Kurtişoğlu, s. 151.

¹²⁶ Kırca, Çiğdem, Franchise Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara 1997, s. 98.

¹²⁷ Topçuoğlu, Metin, "Franchise Sözleşmesinde Bağlayıcı Kayıtlar ve Rekabet Hukuku", Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2003, C. XXII, S. 1, s. 116.

¹²⁸ İşbirliği farklı üretim aşamalarında bulunan işletmeler arasında gerçekleştirilirse yatay, farklı üretim aşamalarında bulunan işletmeler arasında gerçekleştirilirse dikey işbirliğinden söz edilir. Bkz. Kırca, Franchise, s. 28

ile müvekkil arasında işbirliği bulunsa bile acentelik ilişkisindeki işbirliği franchise ilişkisindeki kadar sıkı değildir¹²⁹.

1.2.4.7.3 Ücret

Acentelik sözleşmesinde acente müvekkili ad ve hesabına faaliyet göstermesi nedeniyle başarılı olduğu işe göre ücret alır. Franchise sözleşmesinde ise franchise alan kendi ad ve hesabına faaliyet gösterir ve franchise alanın gelirini franchise sözleşmesine konu olan ürünlerin alım satımı arasındaki fiyat farkı oluşturur¹³⁰.

Görüldüğü gibi franchise sisteminde franchise verenin franchise alana bir ücret ödemesi söz konusu değildir. Aksine franchise sözleşmesinde franchise alan franchise verenin sürüm organizasyonuna dâhil olması ve sözleşme süresince franchise sistemiyle kendisine sunulan olanaklardan yararlanmasının karşılığı olarak franchise verene başlangıçta *franchise fee* denilen bir giriş ücreti ve daha sonra cironun belli bir yüzdesine göre hesaplanan ve *royalty* adı verilen periyodik ücretleri ödemekle yükümlüdür¹³¹.

1.2.4.7.4 Koruma ve Destekleme Yükümü

Acentelik sözleşmesinde müvekkil, acentenin faaliyetlerini geliştirmesi ve serbestçe yapabilmesi için imkanlar hazırlamakla yükümlüdür. Örneğin, müvekkil, acentenin işlerini kolaylaştırmak için acenteye gerekli reklam afişlerini, numuneleri, fiyat listelerini, iş şartlarını havi belgeleri ve benzeri vesikaları vermekle yükümlüdür. Ayrıca, aksi yazılı olarak kararlaştırılmış olmadıkça müvekkil aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı için birden fazla acente tayin edemez ve müvekkil kendisi acente ile rekabet edemez¹³².

Franchise sözleşmesinde ise franchise verenin franchise alanı koruma ve destekleme borcu çok daha geniş kapsamlıdır. Franchise sözleşmesiyle franchise veren franchise alanı franchise paketi adı verilen kapsamlı edimler demetinden yararlandırmayı yükümlenmektedir. Bu borcu kapsamında franchise veren, franchise alanın işletmesinin kurulması sırasında işletme yerinin kurulacağı bölgeyi belirleyen analizler yapar, işletme binasının kiralanması ve satın alınması konusunda yardımcı olur, işletmenin donanımı için gerekli malzemelerin niteliklerini belirleyerek bunların nereden ve kimlerden temin edileceğini gösterir. Ayrıca franchise veren personelin seçimi ile ilgili kıstaslar belirleyerek,

¹²⁹ Kurtişoğlu, s. 152.

¹³⁰ Kurtişoğlu, s. 154.

¹³¹ Kırca, s. 31.

¹³² Kurtişoğlu, s. 154.

franchise alanı ve personeli sürekli olarak pazardaki son gelişmeler ve yeniliklerle ilgili eğitim kurslarına tabi tutar¹³³.

Bundan başka, franchise veren sözleşme süresince patent, marka ve en önemlisi de know-how gibi gayri maddi unsurları franchise alana sunmakla yükümlüdür. Franchise verenin genel reklamlar yapması ve yapacağı reklamlarda kullanması amacıyla gerekli malzemeleri göndermesi de franchise verenin franchise alanı koruma ve destekleme borcu kapsamında değerlendirilir. Sözleşmede açıkça kararlaştırılan hallerde franchise verenin franchise alanın tek el bölgesinde üçüncü kişilerle franchise sözleşmesi yapmaması ve mal göndermemesi yükümleri de bulunur.

1.2.4.8 Vekalet Sözleşmesi

Acentelik sözleşmesi ile acente, müvekkiline karşı çalışma ve hizmet taahhüdünde bulunduğu için acentelik sözleşmesi de hizmet, istisna, yayın, vekâlet sözleşmesi gibi bir iş görme sözleşmesi niteliğindedir. İş görme sözleşmelerinde ortak nokta, iş gören tarafın, iş sahibine karşı daima bir iş görme borcu altına girmesi ve bu borcu iş görme faaliyeti şeklinde ifa etmesidir. Aynı şekilde müvekkil de acenteye karşı, acentenin bu edimleri karşılığında bir takım yükümlülükler altına girdiğinden, acentelik sözleşmesi, her iki tarafa haklar sağlayan ve borçlar yükleyen iki taraflı (sinallagmatik) bir sözleşme niteliğine sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı iş görme borcu doğuran sözleşmeler ile arasında benzerlik vardır ve çoğu zaman bunların birbirlerinden ayırt edilmesi de zor olur¹³⁴.

Kınacıoğlu; TTK' nın madde 116 hükmünde vekâletin özel çeşitleri olan tellallık ve komisyon hükümlerine gönderme yapılmış olsa bile bu sadece bazı kuralları tekrarlamaktan kaçınmak ve BK ile TTK arasında ikilik yaratmamak için olduğunu bu nedenle acentelik sözleşmesine vekâlet akdinin özel bir türü olarak bakılamayacağını, acentelik sözleşmesinin kendi şahsına münhasır bir sözleşme olduğunu savunmaktadır¹³⁵.

Domaniç ise; aracı acentelik sözleşmesinin özel bir hizmet sözleşmesi niteliğinde; sözleşme yapma yetkisini haiz acenteliğin ise vekâletin özel bir çeşidi olduğunu savunmaktadır¹³⁶.

Acentelik kurumu Türk Hukukunda vekâlet sözleşmesinin özel çeşitleri arasında değil, TTK' da ticari işletmeye ilişkin hükümler arasında tacire bağımlı olmaksızın çalışan

¹³³ Kurtişoğlu, s. 155.

¹³⁴ Evcimik, Ayça Aydın, Acentenin Müşteri Tazminatı Hakkı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 7.

¹³⁵ Kınacıoğlu, s. 37.

¹³⁶ Domaniç, Hayri, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Temel Yayınları, İstanbul 1988, s. 349.

tacir yardımcısı olarak düzenlenmiştir. TTK madde 116 hükmüne göre vekâlete ilişkin hükümlere ancak boşluk doldurucu olarak gidilmesini öngörmektedir. Diğer bir ifade ile hâkim somut olayda, kanunda acentelikle ilgili uygulayabileceği bir hükme rastlamaz ise sonuca ulaşmak için vekâlet hükümlerine başvurabilecektir. Ayrıca vekâlet sözleşmesi ile acentelik sözleşmesi nitelik itibariyle birbirinden farklı olup, vekâlet sözleşmesinde taraflar serbestçe sözleşmeden cayabilmelerine rağmen, acentelik sözleşmesinde tarafların sözleşmeden cayabilmesi belirli şartların gerçekleşmesine bağlanmıştır. Bu nedenle acentelik sözleşmesini ne hizmet sözleşmesi olarak ne de vekâlet sözleşmesinin özel bir türü olarak değerlendirememekteyiz. Yukarıda açıklananlar doğrultusunda acentelik sözleşmesini sui generis (kendine özgü) sürekli bir iş görme sözleşmesi olarak kabul etmek yerinde olacaktır¹³⁷.

Vekalet sözleşmesi, vekilin sözleşme ile yükümlendiği iş yönetmeyi ya da hizmet ifasını borçlandığı ve bu iş görmenin kanun hükümleriyle düzenlenen akitlerden herhangi birinin konusuna girmediği, buna karşılık ancak sözleşme veya teamül olan durumlarda ücrete hak kazandığı iş görme borcu doğuran bir sözleşmedir.

Vekalet sözleşmesinde, acenteden farklı olarak, vekilin işini görmeyi taahhüt ettiği müvekkilin tacir olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Oysa acentenin müvekkili tacir olmak zorundadır.

Acente ile nam ve hesabına faaliyette bulunduğu ticari işletme sahibi müvekkili arasında belirsiz ve sürekli bir hukuki ilişki olmasına karşın, vekalet sözleşmesinde vekil ile müvekkili arasındaki hukuki ilişki belirlidir ve o işin sözleşme çerçevesinde bitirileceği zamanla sınırlıdır. Bir diğer fark da vekil, yaptığı işin rizikosunu üstlenmez. Halbuki acente, aracılık yaptığı ya da akdettiği sözleşmelerde kazanç elde edememe hatta zarar riskini üzerine aldığı gibi, kural olarak masrafları da yükümlenir. Vekilin, masraflarını karşılama borcu müvekkile aittir. Ayrıca vekil, üstlendiği işten ya da hizmetten ücret almaz; ancak acente, acentelik ilişkisinden sözleşme çerçevesinde ücrete hak kazanır. Bu anlamda vekalet sözleşmesi “*eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşme*” iken acentelik sözleşmesinde edimlerin değiş tokuşu söz konusudur ve acentelik sözleşmesi de bu anlamda “*tam iki tarafa borç*”

¹³⁷ Evcimik, s. 8-9.

yükleyen akit” niteliğini haizdir. Vekalet sözleşmesinde taraflar serbestçe cayabilir iken, sürekli borç doğuran acentelik sözleşmesinde bu durum belli bazı şartlara bağlanmıştır¹³⁸.

1.3 Acentenin Yetkileri ve Acentelik İlişkisinde Yetkisiz Temsil

1.3.1 Yetkileri

1.3.1.1 Genel Olarak

Acentenin yetkileri, sözleşme yapma yetkisine sahip acente ya da aracı acente sıfatına göre farklı olarak düzenlenmesi gerekirken, kanun daha ziyade üçüncü kişilerin menfaatlerine uygun olarak hareket ederek, her iki tür acenteye de geniş yetkiler vermiştir. Aracı acentenin müvekkilini temsilen sözleşme yapamaması dışında, diğer yetkiler bakımından hemen hemen hiçbir ayırım gözetilmemiştir. Her iki tür acentenin sahip olduğu başlıca yetkiler şunlardır:

1.3.1.2 Sözleşme Yapma Yetkisi

Bir acentenin müvekkili namına sözleşme akdedebilmesi için kendisine bu yönde yazılı bir muvafakat verilmesi gerekir. Sözleşme yapma yetkisini haiz bir acente, bu sıfatla acentelik ilişkisinden doğan her çeşit hukuki işlemi, yani kendisine acentelik sözleşmesi ile bırakılan faaliyet bölgesinde müvekkilinin işletmesi ile ilgili ve acentelik mesleğinin gerektirdiği tüm işlemleri yapmaya yetkili sayılmalıdır. Bu işlemlerin neler olduğunun tayin edilmesinde, acentenin faaliyet gösterdiği ekonomik daldaki ticari teamüle bakmak gerekir¹³⁹.

Müvekkilin acentenin temsil yetkisini BK madde 34 hükmü (Yeni BK madde 42) çerçevesinde her zaman son verme veya bu yetkiyi daraltıp daraltamama sorunu vardır. Ancak bize göre böyle bir hak müvekkile verilmemiştir. Çünkü Yeni BK madde 42 hükmü genel temsilcinin müvekkiline bu hakkı vermektedir. Oysa, acentelik ilişkisi bir sözleşmeye, ‘‘acentelik sözleşmesine’’ dayanır. Acentelik sözleşmesinde de müvekkil prensip olarak acentelik sözleşmesine istediği gibi son veremiyorsa temsilci acenteden de bu yetkiyi her zaman geri alamamalı veya daraltamamalıdır. TTK bu konuda emredici hükümler getirmiştir. Müvekkil, acentenin yetkilerini süreye ilişkin koşulların gerçekleşmesi (Yeni TTK madde 121/ f. 2) dışında, sadece haklı nedenlerin bulunması halinde kaldırabilir veya

¹³⁸ Kayıhan age, s. 73.

¹³⁹ Kınacıoğlu, s. 76.

daraltabilir. Aksi hal ise sözleşmeye aykırılık teşkil eder, acente bundan dolayı uğradığı müspet zararın tazminini müvekkilden isteyebileceği gibi, kanımızca müvekkilin bu tutumu acentelik ilişkisine son vermek için acente lehine haklı sebep teşkil eder.

Müvekkil, acentenin temsil yetkisini, haklı sebeplerin varlığı halinde kanunun kendisine bahsettiği acentelik ilişkisine son verme hakkını kullanmaksızın kısıtlayabilir veya kaldırabilir. Örneğin müvekkil, alım-satım acentesi olarak atadığı sözleşme yapma yetkisini haiz bir acenteden –haklı sebeplerin varlığı halinde- kendisi nam ve hesabına alım yapma yetkisini kaldırmak suretiyle acentenin yetkisini bu şekilde daraltabilir ya da her iki yetkisini de kaldırabilir. Ancak, temsil yetkisinin daraltılması veya kaldırılması bunu bilmeyen iyiniyetli üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etmez. Burada bize göre Yeni BK madde 42/f. 3 uygulama alanı bulur. Söz konusu fıkra aynen şöyledir:

Temsil olunan verdiği yetkiyi üçüncü kişilere açıkça veya dolaylı biçimde bildirmişse, bu yetkiyi tamamen veya kısmen geri aldığı onlara bildirmediği takdirde, yetkinin geri alındığını iyiniyetli üçüncü kişilere karşı ileri süremez.

Genel temsil yetkisinin üçüncü kişilere bildirilmesinin önemli bir yolu da, temsil edilen tarafından düzenlenip temsilciye verilmiş olan *yetki belgesinin* bu konuda temsil edilen kişinin habercisi sıfatıyla hareket eden temsilci tarafından üçüncü kişilere gösterilmesidir. Yeni TTK madde 197 hükmü gereğince acenteye müvekkili tarafından verilen ve bu anlamda yetki belgesinden başka bir şey olmayan yazılı muvafakati üçüncü kişilere gösteren acente de –bu belgeyi ticaret siciline tescil ettirmeden önce- temsilcilik sıfatını kazanır. Acente, yetki belgesini üçüncü kişi olan müşterilere ibraz edince Yeni BK madde 41 hükmü acentenin temsil yetkisinin müvekkil tarafından üçüncü kişi müşterilere bildirilmiş olması gerçekleşir ki, bu ihtimalde acenteden yetkinin geri alındığı da eşdeğer bir yoldan iyiniyetli üçüncü kişilere bildirilmedikçe, müvekkil, temsil yetkisi geri alınmış acentesinin onun adına yaptığı hukuki işlemlerle bağlıdır¹⁴⁰.

BK madde 34/f. 3' ün lafzında açıkça ifade edilmemiş olmasına karşın, temsil yetkisinin temsilciden geri alınmasına ilişkin beyanın üçüncü kişilere *aynı* değil de *eşdeğer* bir yoldan ulaştırılması gerekir. Doktrinde de ifade edildiği gibi, *eşdeğer* yoldan kastedilen, geri alma beyanının üçüncü kişilerce öğrenilmesi durumunun, en az temsil yetkisinin

¹⁴⁰ Kayıhan age, s. 181.

verildiğini bildiren beyanın öğrenilmesi için başvuru yola mümasil olması gereğidir¹⁴¹. Acenteye verilen temsil yetkisinin Yeni TTK madde 107 hükmüne göre *yazılı olarak* verilmesi gerektiğine göre, acenteye verilen temsil yetkisinin geri alınma beyanının da kanımızca *yazılı olması* gerekir. Müvekkil, iç ilişkide acenteye yetkisinin alındığını veya daraltıldığını gösterir bir belgeyi göndermelidir. Müvekkil, Türkiye Ticaret Sicil Gazetesine (TTSG.) ve Türkiye' nin genelinde yayımlanan günlük bir gazeteyle vereceği ilanla *dış ilişkide*, üçüncü kişilerin iyiniyetlerini bertaraf etmiş sayılmalıdır. Zira müvekkilden, acenteye kendi namına sözleşme akdetmeye bundan böyle yetkili olmadığını gösterir olarak verdiği yazılı belgeyi acenteden üçüncü kişilere göstermesini istemesinin beklenmesi hakkaniyete uygun olmaz¹⁴².

1.3.1.3 Hakkı Koruyan Beyanları Müvekkil Namına Yapma ve Kabul Etme

Yeni TTK madde 105 hükmü uyarınca, acente, aracılıkta bulunduğu veya bizzat akdettiği sözleşmelerle ilgili olarak hukuki işlem benzeri fiil karakterinde olan her türlü **ihbar** (örn: temerrüt ihtarı, Yeni BK madde 117), **ihbar** (örn: ayıp ihbarı Yeni BK madde 223, Yeni TTK madde 23) ve **protesto** (örn: vadesi gelmiş ve fakat keşidecisince ödenmeyen bir bononun keşidecisine iki iş günü içerisinde protesto çekmesi Yeni TTK madde 714) gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili namına yapmaya ve yine bunları müvekkili namına kabule yetkilidir. Yeni TTK madde 105 hükmü emredici olup buna aykırı sözleşme hükümleri geçersizdir. Kanunkoyucu, bu beyanları müvekkili namına yapmak ve kabul etmek açısından sözleşme yapma yetkisine sahip acente ile aracı acente arasında herhangi bir fark gözetmemiştir. Aracı acente de sözleşmenin tarafı olan üçüncü kişi müşteriye bu tür beyanları yapabilir; üçüncü kişi tarafından yapılan bu tür beyanları da müvekkili namına kabul edebilir¹⁴³.

Acentenin kendisine bırakılan yerde doğrudan müvekkilini yaptığı sözleşmeler dolayısıyla yapılacak ihbar, ihbar ve protesto gibi beyanları yapmak için bu sözleşmelere aracılık etmesi gereği doktrinde tartışmalı bir konudur. **Kınacıoğlu'** na göre Yeni TTK madde 109 hükmü gereğince acente sürekli bir ilişki içinde olduğu müvekkilinin menfaatlerini korumakla yükümlüdür. Böyle olunca da, acente belli bir sözleşme dolayısıyla

¹⁴¹ Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Bir Yetki Belgesi İle Kanıtlanan Temsil Yetkisinin Geri Alınmasında Üçüncü Kişilerin İyiniyetinin Korunması Açısından BK. m.33/II, 34/III ve 37 Karşısında BK. m. 36/II' nin Uygulama Alanının Belirlenmesi, Haluk Tandoğan' ın Hatırasına Armağan, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1990, s. 210.

¹⁴² Kayıhan age, s. 182.

¹⁴³ Kayıhan age, s. 183.

aracılık faaliyetinde bulunmamış olsa da, müvekkilinin menfaatlerini koruma tahtında bu beyanları yapabilmeli ve kabul edebilmelidir.

Kalpsüz ise, tartışmaya özellikle acentelere müvekkillerine izafeten açılacak davalar açısından yanaşmakta ve acentelere bu şekilde dava açılabilmesi için, söz konusu ihtilafa neden olan sözleşmeye acentenin aracılık yapmış olmasını ya da sözleşmeyi bizzat akdetmiş olması şartını aramıştır¹⁴⁴. Kanaatimizce bu yorum şekli daha isabetlidir. Çünkü, müşterilerin müvekkillerine izafeten acenteleri dava edebilmeleri ya da acentenin müvekkili namına müşterilere dava açabilmesi istisnai bir düzenlemeden kaynaklanmaktadır ve bu bakımdan Yeni TTK madde 105 hükmünün dar yorumlanması ve buna göre uygulanması gerekir. Kanaatimizce acente, belli bir sözleşme dolayısıyla aracılık faaliyetinde bulunmamış olsa bile müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu açısından (Yeni TTK madde 109/f. 1) hukuki fiil benzeri ihbar, ihtar ve protesto gibi beyanları yapabilmeli ve kabul edebilmelidir.

1.3.1.4 Bedeli Kabz Etme ve Malları Teslim Alma

Yeni TTK madde 106 hükmünün karşıt anlamından çıkan sonuca göre; acente, müşteriye bizzat teslim ettiği malların bedelini müvekkili namına müşteriden almaya ve satış bedelini kendisinin ödemiş olduğu malları satıcıdan müvekkili namına bizzat teslim almaya yetkilidir. Bu mal ve haklar üzerinde acenteye hapis hakkı tanıyan Yeni TTK madde 119 hükmü acentenin bu türden yetkilerinin varlığını kanıtlamaktadır.

Maddenin karşıt anlamına göre yine acenteler, bizzat teslim ettikleri malların bedelini ve bedelini bizzat ödedikleri malların ise teslim zamanını değiştirip erteleyebilir ve bu mallar için bedel indirimini de yapabilirler. Acente, bedel indirimini ancak ticari teamüllerin izin verdiği haller ve orana münhasır olarak yapabilir. Zira “bedel indirim” tacirin etkinliği ile ilgilidir¹⁴⁵.

Yeni TTK madde 106 hükmüne göre, acentenin bedelini ödemediği malları teslim alabilmesi, bizzat teslim etmediği malların bedelini kabz, indirim ve erteleyebilmesi için müvekkilinden **özel yazılı bir yetki** almış olması gerekir. Aksi takdirde, alınan mal bedelinin acenteye ödenmesinden veya satın alınan malların müvekkil yerine yine acenteye teslim

¹⁴⁴ Kalpsüz, Turgut, Müvekkillerine İzafeten Acentelere Karşı Dava, Açılması ve Takip Yapılması, Batider, 1983, C. XIII, S. 1, s. 5-6.

¹⁴⁵ Kayıhan age, s. 184.

edilmesinden doğabilecek her tür riziko üçüncü kişi olan müşteriye ait olur¹⁴⁶. Örneğin, bizzat teslim etmediği malların bedelini müvekkili namına almak üzere özel şekilde yazılı olarak yetkilendirilmemiş olan acenteye ödeme yapan müşteri, müvekkile ikinci bir ödeme yapmak zorunda kalabilir¹⁴⁷.

1.3.1.5 Müvekkili Mahkemede Temsil Etme

1.3.1.5.1 Genel Olarak

Yeni TTK madde 105 hükmüne göre, acente, aracılık ettiği ya da bizzat akdettiği sözleşmelerden doğacak ihtilaflar için müvekkili adına dava açabileceği gibi, üçüncü kişi müşteriler de aracılık ettiği veya bizzat akdettiği sözleşmelerden çıkacak anlaşmazlıklardan dolayı müvekkiline izafeten acenteyi dava edebilir¹⁴⁸.

1.3.1.5.2 Acentenin Müvekkilini Mahkemede Temsil Edebilmesi İçin Gereken Şartlar

1.3.1.5.2.1 Genel Olarak

Herkes kendi davasını mahkemelerde bizzat açar ve takip eder. Bizzat açılıp takip edilmeyen davalar ise, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu madde 35 hükmüne göre vekil sıfatıyla açılabilir ve takip edilebilir. Bizzat akdettikleri veya taraflar arasında kurulmasına aracılık ettikleri sözleşmeler bakımından acentelere, müvekkillerini davalarda temsil edebilme hakkını tanıyan Yeni TTK madde 105 hükmüne göre, vekil sıfatıyla dava açma hakkı ve takip etme yetkisini sadece avukatlara tanıyan Avukatlık Kanunu madde 35 hükmüne önemli bir istisnadır¹⁴⁹.

Acente ancak bazı koşullar gerçekleştiği takdirde bu yetkiyi kullanabilir.

1.3.1.5.2.2 Anlaşmazlığın Bir Sözleşmeden Doğmuş Olması Şartı

Bir ihtilafta acentenin müvekkili namına dava açabilmesi veya acenteye karşı müvekkiline izafeten dava açılabilmesi için Yeni TTK madde 105 hükmü gereğince söz konusu ihtilafların bir sözleşmeden doğması gerekir. Sözleşmeden değil de, kanundan veya haksız fiilden doğan bir borcun ifa edilmemesinden kaynaklanan ihtilaflarda acentenin

¹⁴⁶ Fakat, yetkisi olmayan acentelerin yapmış olduğu asıl sözleşmeleri dahi, bir icazetle geçerli sayan TTK md. 122'nin bir çeşit anlaşma niteliğinde olan bu gibi durumlarda da uygulanması gerekir.

Domaniç, Hayri, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I, Temel Yayınları, İstanbul 1988, s. 318.

¹⁴⁷ Kayıhan age, s. 185.

¹⁴⁸ "Dava" tanımına girmeyen yargısal işlemler veya icra takip işlemleri için de bu durum kabul edilmelidir.

¹⁴⁹ Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü C. 1, 5. Bası, Yetkin Yayınları, İstanbul 1990, s. 802.

müvekkilini mahkemelerde temsil etme yetkisi yoktur. Kanunkoyucunun asıl gayesinin sadece acentelerin müvekkilleri namına akdettiği ya da aracılık ettikleri sözleşmelerden doğacak anlaşmazlıklarda, onlara müvekkillerini mahkemelerde temsil edebilme yetkisinin olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁰.

Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarında da maddenin konuluş amacına uygun ve isabetli olarak acentelerin sadece sözleşmeden doğan anlaşmazlıklarda müvekkillerini mahkemede temsil yetkisini haiz oldukları, haksız fiil veya kanundan doğan borçlardan kaynaklanan ihtilaflarda ise bu yetkiye sahip olmadıkları ifade edilmiştir¹⁵¹.

Sözleşme dışı sorumluluk hallerinden doğan, örneğin çatma vb. gibi haksız fiil teşkil eden hallerden veya kanundan kaynaklanan başkaca borç ve mükellefiyetlerin kötü ifası veya hiç ifa edilmemesinden kaynaklanan anlaşmazlıklarda, acentelerin müvekkillerini mahkemede (aktif veya pasif) temsil etme yetkileri bulunmamaktadır. Ancak, akdedilen veya akdedilmesine aracılık edilen sözleşmeye ilişkin olan diğer hususlar sözleşmeden kaynaklanan yan borç ya da yükümlülüklerle ilgili olduğu sürece bunlardan doğan bir anlaşmazlık açısından acentenin davaya müvekkili namına aktif ya da pasif olarak katılabileceğini kabul etmemiz gerekir. Örneğin, acentenin temsil ettiği donatana ait bir geminin yükleme ve boşaltma yaparken yanlış manevra sonucunda rıhtıma çarpması ve üçüncü kişilere zarar vermesi durumunda donatanı temsilen acenteye dava açılamaz. Ancak, meydana gelen zarar, acentenin bizzat akdettiği veya aracılık ettiği bir sözleşmeye ilişkin malın gemiden rıhtıma boşaltılması veya gemiye yüklenmesi sırasında yere düşmesi sonucunda zarara uğramasından kaynaklanıyorsa bu durumda acente aleyhine donatana karşı dava açılabilir¹⁵².

¹⁵⁰ Kayıhan age, s. 187.

¹⁵¹ ...''Donatanın acentesi geminin yaptığı zararı tazmin zorunda değildir''. YTD. 11/9/1962 T., E. 1962/896, K. 1962/3102 sayılı kararı. (Batider, C. II, S.3, s. 593)

''Acentenin davada hasım gösterilebilmesi için donatan ile arasında acentelik sözleşmesinin bulunması ve aynı zamanda ihtilafların acentenin donatan adına yaptığı sözleşmelerden doğmuş olması gerekir. İhtilafların çatmadan doğması durumunda husumet acenteye düşmez''. Y. 11. HD., 24/2/1984 T., E. 1984/893, K. 1984/1015 sayılı kararı (Batider, C. XII, S. 2-3, s. 165)

''Acente olmayan gerçek ve tüzel kişi müvekkili adına dava açamaz''. Y.11.HD., 28/5/1991 T., E. 1991/8463, K. 1991/3524 sayılı kararı (Eriş, s. 537)

¹⁵² Kayıhan, s. 189.

Sözleşme dışı sorumluluk hallerinde acenteye karşı açılan davalar reddolunmayıp, asıl hasım olan müvekkile tebligat yapılmak suretiyle davaya devam edilmektedir¹⁵³.

Bu konu Yeni TTK madde 105 hükmünde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre:

Bu sözleşmelerden doğacak uyuşmazlıklardan dolayı acente, müvekkili adına dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir. Yabancı tacirler adına acentelik yapanlar hakkındaki sözleşmelerde yer alan, bu hükme aykırı şartlar geçersizdir.

Konuya ilişkin olarak yeni düzenlemeden kaynaklanan ihtilaflar yönünden (sebepsiz zenginleşme – haksız fiil davaları hariç) müvekkilini mahkemede aktif ve pasif dava ehliyeti yönünden temsil edebileceği anlaşılmaktadır. Hatta Türk vatandaşı olmayan yabancı tacirler adına acentelik yapan kişiler hakkındaki acentelik sözleşmelerine aykırı hükümler konulması emredici olarak yasaklanmıştır.

1.3.1.5.3 Anlaşmazlığın Doğduğu Sözleşmeye Acentenin Aracılık Etmiş ya da Bu Sözleşmeyi Müvekkili Namına Akdetmiş Olması Şartı

Yeni TTK madde 105 hükmünün bu yönde aramış olduğu diğer şart ise, anlaşmazlığın doğduğu sözleşmeye acentenin *aracılık etmiş* ya da bu sözleşmeyi müvekkili namına bizzat *akdetmiş* olması şarttır. Bu nedenle kendisinin aracılık etmediği veya müvekkili namına üçüncü kişilere karşı dava açamayacağı gibi, kendisine bu sıfatla müvekkiline izafeten de olsa dava açılmaz¹⁵⁴.

Sözleşmelerin acentelere terk edilen veya tekel hakkı tanınan yer veya bölge içinde akdedilmiş olup olmamaları önemli değildir. Çünkü kanunkoyucu bu ihtimalde sözleşmenin kurulduğu yere değil, ona aracılık eden veya onu bizzat akdeden kimseye önem vermiş ve hukuki sonucu bu kimseye göre belirlemiş bulunmaktadır. Bir anlaşmazlık sözleşmeden doğmuş olsa bile, acente bu sözleşmeye aracılık etmemiş veya akdetmemiş ise, müvekkili namına mahkemelerde dava açamayacağı gibi, kendisine de müvekkiline izafeten dava açılmaz. Yargıtay da acentelere, sözleşme dışı sorumluluk hallerinde açılan davalarda veya

¹⁵³ “Haksız fiil nedeniyle acente aleyhine açılan dava reddolunmayıp, davaya asıl hasım donatana tebligat yapılarak devam edilmesi gerekir.” Y. 11. HD., 13/2/1986 T., E. 1986/395, K. 1986/666 sayılı kararı. (Arkan s. 203 dn. 2)

¹⁵⁴ Arkan, s. 211.

sözleşmeden doğan ihtilafların çözümü için açılan davalarda bu yönde kararlar vermiştir¹⁵⁵
156.

Yeni TTK madde 102 hükmü ve devamında anlamında acente sıfatını haiz olmayan kimse, müvekkili namına dava açamayacağı gibi, bu kimseye karşı müvekkiline izafeten dava da açamaz. Aynı uyuşmazlıktan dolayı müvekkil hakkında önceden dava açılmışsa, bundan böyle acente aleyhine tekrar dava açılmaz¹⁵⁷.

Yeni TTK madde 105 hükmüne dayanılarak acente aleyhine ikame edilecek davalarda, acentenin müvekkiline izafeten davalı gösterildiğinin açıklanması gerekir.

1.3.1.5.4 Müvekkillerine İzafeten Acenteler Aleyhine Açılan Davalarda Alınan İlamların Acenteye İcra Edilip Edilemeyeceği

Acente, şartları gerçekleştiği takdirde tıpkı avukatlar gibi, başka bir kişiyi mahkemede temsil edebilir. Böyle olunca da, nasıl ki bir avukat davayı kaybedince müvekkili aleyhine verilen karar kendisine icra edilemiyorsa, acentenin müvekkilini mahkemede temsil etmesi sonucunda da verilen mahkeme ilamı acenteyi değil, yalnızca müvekkilini bağlar ve bu gerek Medeni Usul Hukukunun ve gerekse temsil kuralının (maddi hukukun) genel kuralı ve doğal bir sonucudur¹⁵⁸.

Müvekkiline izafeten acenteye karşı açılan davada asıl olarak müvekkilin, acente tarafından akdedilmiş ya da aracılık etmiş olduğu sözleşmeden kaynaklanan hak ve borçları hakkında karar verilir. Acentenin sahip olduğu yetkiye dayanarak müvekkili namına akdettiği ya da aracılık ettiği sözleşmelerden doğan borçlar ve haklar müvekkil ile acente arasındaki temsil ilişkisinin Yeni BK madde 40 hükmü ve devamında doğal bir sonucu olarak temsil edilene yani müvekkile aittir. Yargılama sonucunda müvekkil haklı çıkar veya mahkum olur. Müvekkile ait haklar ve borçlar hakkında mahkemeler tarafından verilen

¹⁵⁵ Kayıhan age, s. 190.

¹⁵⁶ “ Acentenin aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda aleyhine (izafeten) dava açılabilir. ” Y. 11. HD., 3/5/1988 T., E. 1988/1214, K. 1988/2930 sayılı kararı (Eriş, s. 535)

“ Acente aleyhine dava açılabilmesi için, dava konusu uyuşmazlığın acente tarafından müvekkil adına yapılan ya da kuruluşunda aracılıkta bulunulan bir sözleşmeden doğmuş olması gerekir. ” Y. 11. HD., 31/5/1990 T., E. 1990/4080, K. 1990/4364 sayılı kararı. (YKD., C. 16, S. 12, 1990, s. 1795)

“ Davalı K. Anonim Ortaklığı’ nın diğer davalı S. Limited Ortaklığı’ nın acentesi olmadığı gibi TTK’ nın 119. Maddesine göre, sözleşme ve işlem yaptığı da anlaşılmadığından, bu acenteye karşı dava açılmaz. ” Y. 11. HD., 23/10/1990, E. 1990/3387, K. 1990/6804 sayılı kararı. (Eriş, s. 536)

¹⁵⁷ “ Acente olmayan gerçek veya tüzel kişi müvekkili adına dava açamaz ”. Y. 11. HD., 28/5/1991 T., E. 1991/8463, K. 1991/3524 sayılı kararı (Eriş, s. 537)

¹⁵⁸ Kayıhan, s. 193.

kararların acenteye ilişkin olması düşünülemez. Mahkemelerin müvekkil aleyhine hükmetmiş olduğu meblağın acentenin malvarlığından tahsili yoluna gidilemez. Yargıtay da bu konuda vermiş olduğu kararlarda bu yönde hükme varmıştır:

‘‘Davalı donatan olmayıp geminin acentesidir. Ancak TTK’ nın 119. maddesi gereğince hasarları tazmin ile mükellef olmadığından kendisine husumet teveccüh etmez’’¹⁵⁹.

‘‘Müvekkil donatana izafeten acenteye karşı açılan dava sonunda verilen hüküm, vekil durumunda olan acente hakkında değil donatan hakkında verilmiştir ve ancak donatana karşı icraya konulabilir’’¹⁶⁰.

‘‘Donatan aleyhine açılan takipte, acente vekili sıfatını taşıdığından, acenteye icra emri gönderilebilir. Ancak, acentenin kişiliği ve malları hakkında icra takibi yürütülemez’’¹⁶¹.

‘‘Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı işletme adına, geçici de olsa yurt içinde işlem yapanlar hakkında, acentelik hükümleri uygulanacağından, temsilci aleyhine açılan davada, esas sözleşmede taraf olan firma aleyhine karar tesis edilebilir.¹⁶²’’

Acentenin şayet sözleşmenin ifa edilmemesinde bizzat kendi şahsi kusuru varsa ya da müvekkili namına 3. kişi müşterilerle yaptığı veya aracılık ettiği sözleşmelere müvekkilinin borcu için müteselsil kefil olmuşsa veya da bir kanun hükmü tarafından müvekkili ile birlikte müteselsilen sorumlu tutulmuşsa, bu gibi durumlarda doğrudan acenteye karşı dava açılabileceği gibi, yargılama sonucunda acentenin aleyhine alınan mahkeme kararları, acenteye karşı da icraya koyulabilir¹⁶³.

Acentenin bu şekilde kanunen müvekkili ile birlikte müteselsilen sorumlu tutulduğuna örnek olarak 4077 sayılı *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun* (TKHK) gösterilebilir¹⁶⁴.

¹⁵⁹ YTD. 11/9/1962 T., E. 1962/896, K. 1962/3102 sayılı kararı. (Batider, C. II, S. 3, 1064, s. 503.)

¹⁶⁰ Y. 12. HD., 7/2/1990 T., E. 1989/776, K. 1990/950 sayılı kararı. (Batider, C. XII, S. 2-3, s. 169 vd.)

¹⁶¹ Kayıhan age, s. 198.

¹⁶² Y. 13. HD., 9/12/1996 T., E. 10324/K. 10982 sayılı kararı. (YKD., C. 23, S. 2, 1997, s. 230).

¹⁶³ Kayıhan age, s. 199.

¹⁶⁴ RG. 8/3/1995, S. 2222.

Bu kanunun uygulaması açısından; bir mal veya hizmeti özel amaçlarla satın alıp nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek ya da tüzel kişilere yani tüketicilere karşı ayıplı mal satan, *satıcı, bayi, acente, imalatçı-üretici ve ithalatçı* bu ayıplı maldan ve bu ayıplı malın neden olduğu her türlü zarardan dolayı, müştereken ve müteselsilen sorumludur (TKHK madde4/f. 2, c. 2). Acente sattığı malın ayıplı olduğunu bilmeseyse bile tüketicilere karşı diğer kimselerle birlikte müteselsilen ve müştereken sorumludur. Bir acenteden ayıplı bir mal ya da hizmet satın alan ve tüketici sıfatını haiz olan gerçek ya da tüzel kişiler istedikleri takdirde bu ayıplı maldan ve ayıplı malın neden olduğu zararlardan dolayı doğrudan doğruya acenteye karşı dava açabilirler ve aldıkları mahkeme kararlarını ise acenteye karşı da icraya koyabilirler¹⁶⁵.

Bu konuda Yeni TTK madde 105 hükmü şu düzenlemeyi öngörmektedir:

‘‘Acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye’ de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararlar acentelere uygulanamaz.’’

Madde metninden açıkça anlaşıldığı üzere acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye’ de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararlar acentelere uygulanamaz. Ancak bu hüküm yoruma açıktır. Zira burada acenteye karşı müvekkillerine izafeten bir yabancı ülkede açılan davalar sonucunda alınan kararların acentelere uygulanıp uygulanamayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu tartışma da maddenin gerekçesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Madde gerekçesinde ‘‘ ...Yurtdışında yerleşik olan asile izafeten Türkiye’ de acenteye dava açılması hakkı, uygulamada bir süre, alınan ilamın acenteye karşı uygulanabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu uygulama sebebiyle acenteler, temsil ettikleri kişilerin borçlarını ödemek zorunda bırakılmıştır. Oysa, Türkiye’ de bir tebligat adresi tesis eden hükmün bu doğrultuda yorumlanması, maddenin amacına aykırıdır. Acente, temsilci sıfatıyla hareket ederken, asilin borcunu üstlenmez veya bu borca kefil olmaz. Bu konuda yaşanan tereddütleri gidermek için üçüncü fıkra kaleme alınmış ve asile izafeten acente aleyhine açılan davada alınan ilamın acentenin malvarlığı aleyhine uygulanamayacağı açıklığa kavuşturulmuştur.’’ denilmiştir.

¹⁶⁵ ‘‘Ambalajında, etiketinde, tanıma ve kullanma kılavuzunda yer alan veya satıcı tarafından vaad edilen veya standartlarında tespit edilen nitelik ve/veya niceliğine aykırı olan ya da tahsis veya kullanım amacı bakımından değerini veya tüketicinin ondan beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran maddi, hukuki veya ekonomik eksiklikler içeren mal veya hizmetler, ayıplı mal veya hizmet olarak kabul edilir. (TKHK md. 4/f. 1)

1.3.2 Acentelik Sözleşmesinde Yetkisiz Temsil

Acentenin müvekkili namına sözleşme akdedebilmesi için müvekkili tarafından özel ve yazılı bir yetki belgesi alması gerekir (Yeni TTK madde 107/f. 1). Ancak Yeni TTK' nın 108. maddesi bu kurala önemli bir istisna getirmiştir. Yeni TTK madde 108 hükmü müvekkili namına yetkisiz hukuki işlem gerçekleştiren acentelere ilişkin şu hükmü getirmektedir:

“Acente, yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verebilir; vermediği takdirde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olur”.

TTK' nın bu hükmü Yeni BK madde 46' ya paralel bir düzenleme öngörmektedir. BK madde 46 hükmüne göre, bir kişi yetkili olmadığı halde, başkası adına bir sözleşme akdederse, adına hareket edilen kişi akde icazet vermedikçe bu akitle bağlı olmaz. Nitekim söz konusu madde hükmüne göre; *“Bir kimse yetkisi olmadığı hâlde temsilci olarak bir hukuki işlem yaparsa, bu işlem ancak onadığı takdirde temsil olunanı bağlar”* (Yeni BK madde 46/c. 1). Temsil olunan kişi eğer yetkisiz temsilcinin yapmış olduğu bu işleme açıkça icazet vermesi gerekir. Adına hareket edilen kişi, akdin yapıldığını öğrendiği halde, buna ses çıkarmaz, icazet vermediğini söylemezse bu davranışından akde zımnen icazet verdiği anlamı çıkarılamaz. Adına hareket edilen kişi, sözleşmeye icazet verdiğini bildirinceye kadar yetkisiz temsilcinin yapmış olduğu bu işlem askıda kalır.

Oysa, TTK madde 122 hükmü gereğince, bir acente, yetkili olmadığı halde, müvekkili adına üçüncü bir şahısla sözleşme yaparsa, müvekkil sözleşmenin yapıldığını haber alır almaz **“akde icazet vermediğini”** yani bu akitle bağlı olmak istemediğini üçüncü kişiye derhal bildirmezse bu akitle ilzam olur. Başka bir ifade ile müvekkilin yetkisiz acentenin yaptığı işlemle bağlanması için icazet verdiğini bildirmesi değil, bağlanmamak için üçüncü kişiye icazet vermediğini bildirmesi gerekmektedir. Müvekkilin susması suretiyle bir onay verilmesi söz konusu olmaktadır¹⁶⁶. Dolayısıyla TTK madde 122 hükmü acentenin yetkisiz acente olarak yaptığı hukuki işlemlere ilişkin sorunu çözüme bağlarken, akit yapan acente ile aracı acente arasında herhangi bir hüküm farkı gözetmemiş ve BK madde 38 hükmü ile getirilen genel hükmün tam tersi bir düzenleme getirmişti¹⁶⁷.

¹⁶⁶ “Sükut ikrardan gelir” ilkesi.

¹⁶⁷ Kayıhan age, s. 205.

TTK madde 122 hükmü üçüncü kişiyi haksız biçimde korumaktadır. Yeni TTK madde 108 ise bu haksızlığı ortadan kaldırmıştır. Bu durum madde gerekçesinde de belirtilerek “...müvekkilin derhal bildirimde bulunmak zorunluluğu yoktur. Sessiz kalmışsa onam vermemiş demektir” bu haksızlık giderilmiştir.

Bu hükmün uygulanması için öncelikle, temsil edilen müvekkil ile tacir yardımcısı arasında sözleşme yapma yetkisini haiz ya da aracı olmak üzere bir acentelik sözleşmesinin bulunması gerekir. Acente gibi hareket eden kişi ile müvekkili arasında herhangi bir acentelik ilişkisinin varlığı ortaya konulamamışsa üçüncü kişilerin Yeni TTK madde 108 hükmünden yararlanmaları mümkün değildir. Bundan başka, aracı acentenin müvekkilini temsilen bir hukuki işlem yapması veya sözleşme yapma yetkisini haiz acentenin kendisine yetki belgesi ile verilen yetki sınırlarını aşmış olması gerekir. Ayrıca yetkisiz acente ile işlem yapan üçüncü kişi iyiniyetli olmalıdır. Buradaki iyiniyet TMK madde 3 hükmü anlamında bir iyiniyettir. Yetkisiz acentenin bu durumunu bilen veya bilmesi gereken yani kötünüyeti ispat edilen üçüncü kişiler yetkisiz acentenin yaptığı işleme müvekkilin susması suretiyle icazet verdiğini ileri süremez¹⁶⁸.

Acente yetkisiz temsil yoluyla müvekkili namına bir sözleşme akdetmiş ise bu davranışı acentelik sözleşmesine aykırılık oluşturacağı ve bu durumda müvekkilin, acentelik sözleşmesini haklı sebeple feshedebileceği doktrinde kabul edilmektedir¹⁶⁹.

Doktrinde bir görüşe göre, müvekkilin, yetkisiz acentenin üçüncü kişi ile yaptığı sözleşmeye itirazı, sözleşmeden dönme niteliği taşıyacağından, yetkinin aşıldığı veya acentenin esasen aracı acente olduğu ve icazetin verilmediği yönündeki itiraz ve ihbarı TTK madde 20 hükmüne uygun olarak, noter aracılığı ile veya iadeli taahhütlü mektupla yahut telgrafla yapılmalıdır. Doğal olarak, bu görüşe göre, müvekkil bu yöndeki itirazını TTK madde 20 hükmüne göre yapmamışsa, bu yaptığı itiraz geçerli sayılamaz. Zira TTK madde 20 hükmü bu bildirim şeklini **sıhhat şekli** olarak düzenlemiştir¹⁷⁰.

Bu görüşe katılmak mümkün değildir; zaten bu görüş yeni TTK yürürlüğe girince önemini yitirmiştir. Çünkü müvekkil yetkisiz acentenin yaptığı sözleşmeye icazet vermediği takdirde bu sözleşmeye hiçbir zaman taraf değildir. Bu bağlamda sözleşmeden dönme ancak geçerli olarak kurulmuş bir sözleşmenin varlığı halinde söz konusu olur. Yeni TTK madde 18 hükmünün gerekçesi de bu durumu belirtmiştir. Gerekçeye göre: “*Hükümdeki şekil, geçerlilik şartı olmaktan çıkarılmış, ispat şartına dönüştürülmüştür. Bu amaçla eski metinde*

¹⁶⁸ Kayıhan age, s. 205-206.

¹⁶⁹ Arkan, s. 209.

¹⁷⁰ Domaniç, Şerh, s. 321.

yer alan "muteber olması için" ibaresine metinde yer verilmemiştir. Bu değişikliğin sebebi, geçerlik şartının artık haklı bir gerekçesinin bulunmaması ve teknikteki hızlı gelişmedir. Ayrıca hiçbir modern kanunda bu kadar ağır bir geçerlilik şartı yer almamaktadır. Şartın tacir gibi basiretli bir işadama için öngörülmüş olması da anlamsız bulunmuştur.” Yeni kanun bu durumu düzeltmiştir.

Kambiyo senetlerinde yetkisiz temsile ilişkin bir düzenleme getiren Yeni TTK madde 678 hükmünde yetkisiz temsilciye, üçüncü kişilerin temsil yetkisi eksikliğini bildiğini veya bilmesi gerektiğini ispatlayarak kurtulma imkanı tanımamıştır. Buna karşın doktrinde ve uygulamada, bir görüş birliği bulunmakta, yetkisiz temsilcinin, üçüncü kişi alacaklının temsil yetkisi eksikliğini **filen bildiğini ispatlayarak**, Yeni TTK madde 678 hükmü ile getirilen sorumluluktan kurtulabileceği kabul edilmektedir¹⁷¹. Sungurbey, aynı imkanın yetkisiz acenteye de tanınması gerektiğine işaret etmektedir, biz de bu görüşe katılmaktayız¹⁷².

¹⁷¹ Kayıhan age, s. 212.

¹⁷² Sungurbey, Ayfer Kutlu, Yetkisiz Temsil, Eren Ofset, İstanbul 1988, s. 193.

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN HAKLARI ve BORÇLARI

2.1 Acentenin Borçları

2.1.1 Müvekkilin İşlerini Görme ve Menfaatlerini Koruma Borcu

2.1.1.1 Genel Olarak

Yeni TTK madde 109 hükmü uyarınca, “*Acente, sözleşme uyarınca kendisine bırakılan bölge ve ticaret dalı içinde, müvekkilinin işlerini görmeye ve menfaatlerini korumakla yükümlüdür.*”

Söz konusu yükümlülük, acente sözleşmesinin asli borçlarından biri olup hem aracı hem de akit yapma yetkisine haiz acenteler bakımından geçerlidir. Bu kapsamda, acente, basiretli bir tacir gibi acente sözleşmesi ile yüklendiği işleri yapmak, bu süreçte de müvekkilinin menfaatlerini korumakla yükümlüdür. Acente, müvekkilinin işlerini görürken ve menfaatlerini korurken basiretli bir tacirden beklenen özeni göstermek zorundadır. Tacirler yönünden Yeni TTK madde 18 hükmünde düzenlenen bu genel kural, acenteler yönünden Yeni TTK madde 109 hükmünde yinelenmiştir¹⁷³.

Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun madde 109 hükmüne göre acente, kendisine bırakılan bölge ve ticaret dalı içinde sözleşme uyarınca müvekkilinin işlerini görmek ve menfaatlerini korumakla yükümlüdür. Acente kural olarak tacir sıfatını haiz olduğundan, müvekkilinin işlerini görürken ve menfaatlerini korurken basiretli bir acenteden beklenen özeni göstermelidir (Yeni TTK madde 18/II).

2.1.1.2 Müvekkilin İşlerini Görme Borcu

Acentenin göreceği işlerin kapsamı esas itibarıyla acentelik sözleşmesiyle belirlenir. Sözleşme ile acentenin yapacağı işler sınırlandırılmamış ise acente, ticari işletmenin konusuna giren işlemlere aracılık yapmak veya bu işlemleri müvekkili tacir ad ve hesabına yapmakla yükümlüdür. Sözleşmede öngörülmüş olmadıkça acente belirli süre içinde belirli sayıda sözleşmeye aracılık yapmak veya bu sözleşmeleri müvekkili tacir ad ve hesabına yapmak zorunda değildir¹⁷⁴. Bu durumda acentenin borcu aracılık faaliyetlerinde ve sözleşmenin yapılmasında gayret sarf etmek ve müvekkilinin menfaatlerini korumaktan

¹⁷³ Dönmez, Onur, Acente sözleşmelerinden Doğan Hak ve Borçlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 33.

¹⁷⁴ Sözleşme ile acenteye kota zorunluluğu getirilmiş olabilir. Acente sözleşme ile öngörülen bu miktara ulaşamamış ise, ulaşamadığı miktar ölçüsünde alacağı ücretten yoksun kalmalıdır. Kınacıoğlu, s. 39.

ibarettir¹⁷⁵. Örneğin acente faaliyet gösterdiği konuda piyasada oluşan şartları gözlemeli ve yeni sürüm imkanları araştırıp, yeni müşteriler bulmaya çalışmalıdır. Ayrıca sözleşme yapacağı kişileri seçerken özenle hareket etmeli ve bu kimselerin ödeme güçlerini araştırmalıdır. Acente bu konularda gerekli özeni göstermez ve müvekkilini zarara uğratırsa, ortaya çıkan zarardan sorumlu olur (BK madde 96-97). Öyle bir durumda müvekkilin acentelik sözleşmesini haklı nedene dayanarak sona erdirmeye yetkisi de bulunmaktadır¹⁷⁶.

Bundan başka acente, müvekkilinin işlerini, sözleşme ile aksi kararlaştırılmış olmadıkça veya içinde bulunduğu hal ve şartlar başka türlü hareket etmesini gerektirmedikçe bizzat yapmalıdır. Acente müvekkilinin izni olmaksızın yetkilerini başkasına devrederse görevlendirdiği bu kişinin fiillerinden kendi yapmış gibi bizzat sorumlu olur (Yeni BK madde 507/I). Buna karşılık acente kendi yerine başkasını geçirmeye yetkili ise, bu durumda sadece yerine geçireceği üçüncü kişiyi seçerken ve ona talimat verirken özen göstermelidir (Yeni BK madde 507/II); aksi takdirde özen eksikliğinden doğan zarardan sorumlu olacaktır¹⁷⁷.

Acente, yaptığı faaliyette gerekli çabayı göstermez ve bu sebeple bir zarar oluşursa, müvekkil bu zararın tazmini için acenteye başvurabilir. Ayrıca bu durum sözleşmenin haklı nedenle fesih sebeplerinden de biri olarak karşımıza çıkar.

Acente, işlerini görürken yardımcı kişilerden yararlanabilir. Bu durumda acente yardımcı kişilerin işlerini yapmaları sırasında verdikleri zarardan Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 116 hükmüne göre sorumlu olacaktır¹⁷⁸. Ancak söz konusu sorumluluk iki taraf arasında yapılan bir sözleşme ile tamamen veya kısmen ortadan kaldırılabilir¹⁷⁹ ¹⁸⁰(Yeni BK madde 116/II).

2.1.1.3 Müvekkilin Menfaatlerini Koruma Borcu

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 109 hükmü uyarınca acente, müvekkili hesabına saklamakta olduğu malı veya eşyayı iyi bir şekilde korumak için gereken her türlü tedbiri almakla yükümlüdür. Eşyalarda bir hasar meydana gelmesi halinde acente meydana

¹⁷⁵ “Taraflar arasındaki bayilik sözleşmesi gereğince, dağıtım bölgesi içersindeki perakende satış noktalarına, gerekli servisi verecek sayı ve nitelikte dağıtım aracı ve satış görevlisi sağlamakla yükümlü olan davacının, dağıtım yapacak araçları elden çıkarmasının; ayrıca davacı ortaklık ortaklarının yakınlarının davalı ortaklıkla aynı konuda etkinlik gösteren firma kurmasının, sözleşme kurallarına aykırı olduğunun kabulü doğrudur”. Y. 19. HD., 23.3.1996 T, E. 1995/11898, K. 1996/2975 (Bkz. YKD. 1996, C. XXII, S. 7, s. 1111

¹⁷⁶ Kurtişoğlu, s. 39-40.

¹⁷⁷ Acente ister yerine bir başkasını seçmeye yetkili olsun, ister olmasın müvekkil acenteye karşı sahip olduğu bütün hakları doğrudan doğruya acente yerine geçecek kimseye karşı dermeyan edebilir (BK md. 507/III).

¹⁷⁸ Borçlunun yardımcı kişiden dolayı sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eren, s. 1027- 1041

¹⁷⁹ Sorumsuzluk anlaşması.

¹⁸⁰ Sorumsuzluk anlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eren, s. 1042-1045.

gelen hasardan dolayı kusurlu sayılır. Kanun koyucu anılan hükümde *kusur sorumluluğu ilkesini* benimsemiştir. Acente ancak kusursuz olduğunu ispat etmek suretiyle tazminattan kurtulabilir.

Acentelik sözleşmesi sürekli bir borç ilişkisi doğurduğu için her şeyden önce karşılıklı güven esasına dayanır. Bu güven ilkesi yalnız acente hakkında değil müvekkil hakkında da bulunmaktadır. Taraflar haklarını kullanırken ve borçlarını ifa ederken iyiniyet kurallarına riayet etmekle yükümlüdür (TMK madde 2). Bu nedenle müvekkil acentelik sözleşmesini akdederken, karşısındaki kişiye güven duyarak hareket etmektedir. Doğal olarak bu güvende acentenin kişiliği önemli bir yer tutar. Faaliyeti sırasında acente icra edeceği sözleşmenin niteliği olsa gerek, müvekkiline ait birçok sırrı da öğrenir. Bundan dolayı, acente müvekkilinin işlerini, sözleşme ile aksi kararlaştırılmış olmadıkça ya da içinde bulunduğu hal ve şartlar başka türlü hareket etmesini gerektirmedikçe bizzat yapmalıdır (Yeni BK madde 395). Acente müvekkilinin işlerini görürken özenli hareket etmek durumundadır. Kanaatimizce burada hizmet sözleşmesinde işçinin özen borcuna ilişkin olarak sevk edilen Yeni BK madde 396 hükmü acentelik sözleşmesine kıyasen uygulanabilir. Söz konusu maddeye göre:

“ İşçi, yüklendiği işi özenle yapmak ve işverenin haklı menfaatinin korunmasında sadakatle davranmak zorundadır.

İşçi, işverene ait makineleri, araç ve gereçleri, teknik sistemleri, tesisleri ve taşıtları usulüne uygun olarak kullanmak ve bunlarla birlikte işin görülmesi için kendisine teslim edilmiş olan malzemeye özen göstermekle yükümlüdür.”

Yeni Borçlar Kanunu eski kanundaki madde 321 hükmünden farklı olarak işçinin özen borcunu hem 396. hükmünde hem de 400 hükmünde düzenlemiştir. Yeni BK madde 400 hükmüne göre:

“İşçi, işverene kusuruyla verdiği her türlü zarardan sorumludur.

Bu sorumluluğun belirlenmesinde; işin tehlikeli olup olmaması, uzmanlığı ve eğitimi gerektirip gerektirmemesi ile işçinin işveren tarafından bilinen veya bilinmesi gereken yetenek ve nitelikleri göz önünde tutulur.”

Yeni BK madde 400 hükmünde işçinin göstermekle yükümlü olduğu özen derecesinin belirlenmesinde getirilen ölçüyü, acentelik sözleşmesinde acentenin özen borcuna ilişkin olarak şu şekilde açıklayabiliriz: Öncelikle taraflar arasındaki acentelik sözleşmesinin hükümlerine bakmamız gerekir. Bundan sonra sözleşme konusu olan acentelik faaliyetinin gerektirdiği acentenin bilgi derecesi ve acentelik mesleği ile ilgili bilgileri göz

önünde tutulacaktır ki bu, özen ölçüsünün belirlenmesi bakımından “objektif kriter” olarak adlandırmaktayız.

Acentenin özen borcunun kapsamının tayin edilmesinde müvekkilin bildiği veya bilmesi gereken acentenin kabiliyeti ve sahip olduğu nitelikler de dikkate alınacaktır. Bu kriteri de “sübjektif kriter” olarak adlandırmaktayız. Bundan dolayıdır ki acentenin özen borcunun derecesi, işçinin özen borcunun belirlenmesinde olduğu gibi, sözleşme hükümleri, objektif ve sübjektif kriterler çerçevesinde belirlenecektir¹⁸¹. Ancak Borçlar Kanunu’ nun getirdiği düzenleme emredici nitelikte değildir. Taraflar, kanuna, ahlaka ve adaba aykırı olmamak koşulu ile, sözleşmede özen borcunu ve bu borcun ihlal edilmesinden kaynaklanacak tazminat borcunun kapsamını daha ağır veya daha hafif olarak tayin edebilir.

Acente, yapmış olduğu faaliyeti için hiç özen göstermemesinden ya da eksik özen göstermesinden dolayı tazminat ödeme yükümlülüğü ile karşı karşıya kalacaktır; bu durum, aynı zamanda müvekkiline acentelik sözleşmesini haklı sebeple sona erdirme hakkını da verir. Sözleşmenin ya da somut olayın (hal ve şartların) gerektirdiği ve haklı kıldığı derecede özen göstermeyen acente bakımından onun eksik özen gösterdiğinden bahsedilir. Bu nedenle Yeni BK madde 396 hükmü (BK madde 321), Yeni BK madde 112 ve devamında (BK madde 96) maddelerinin uygulama alanını oluşturduğunu söyleyebiliriz¹⁸².

2.1.2 Müvekkili Adına Sakladığı Malı Koruma Borcu

Yeni TTK madde 109 hükmü uyarınca acente, özellikle, müvekkili nam ve hesabına elinde bulundurduğu mal veya eşyayı iyi bir durumda korumak için gerekli her türlü tedbiri almakla yükümlüdür. Anılan hükme göre, bu mal veya eşyalarda bir hasar meydana gelirse acente bu hasardan dolayı kusurlu sayılmakta ve zararın meydana gelmesinde kendi kusurunun olmadığını ispat etmedikçe tazminat ödemekten kendini kurtaramamaktadır.

2.1.3 Bilgi Verme Borcu

Acentenin haber verme borcu Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun madde 110 hükmünde düzenlenmiştir. Buna göre acentenin bilgi verme borcu; üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanlarını, bölgedeki piyasanın durum ve şartlarını, müşterilerin finansal durumu ve

¹⁸¹ Kayıhan age, s. 99.

¹⁸² Kayıhan age, s. 100.

“BK 321. maddesi gereğince işçi, taahhüt ettiği şeyi özenle yapmak zorunda olup, kasıt ya da ihmal ve dikkatsizlikle iş sahibine verdiği zarardan sorumludur. Yine aynı kanunun 96. Maddesine göre borçlu, kendisine hiçbir kusurun isnat edilemeyeceğini ispat edemedikçe bundan doğan zararı ödemek zorundadır...”
Y. 13. HD., 26/2/1980 T., E. 1980/840, K. 1980/1285 sayılı kararı.

bu durumda meydana gelen değişiklikleri, yapılan işlemlere ilişkin müvekkilini ilgilendiren bütün konuları kapsamaktadır.

Acentenin müvekkiline vermekle yükümlü olduğu bilgiler sadece müvekkili ilgilendiren bilgilerdir. Müvekkil, talimatlarıyla acentenin bilgi verme borcunun kapsamını genişletemez¹⁸³. Acentenin bu borcu aynı zamandan haber verme borcu olarak da adlandırılmaktadır.

Acentenin haber verme borcu kapsamında çok sayıda alt yükümlülüğü bulunmaktadır. Zira Yeni TTK madde 110 hükmü uyarınca, üçüncü kişilerden kabule yetkili olduğu beyanları, faaliyet gösterdiği piyasa koşulları ve değişikliklerini, acente adına gerçekleştirdiği işlemlere ilişkin müvekkili ilgilendiren tüm hususları müvekkile bildirmek zorundadır. Sözleşme yapan acentenin, sözleşme yaptığı kişinin bilgilerini, sözleşmenin içeriğini, aldığı teminatı bildirmesi, aracı acentenin sözleşme yapılması için aracılık ettiği kişinin teklifini bildirmesi haber verme borcu altında değerlendirilmelidir. Esasında acentenin haber verme borcunu, Yeni TTK madde 109 hükmünde düzenlenen müvekkilin işlerini görme ve menfaatlerini koruma borcundan bağımsız değerlendirmemek gerekmektedir. Bu sebeple, acentenin haber verme borcu altında olduğu hususlar yalnızca Yeni TTK madde 110 hükmünde belirtilen hususlar olmayıp, müvekkilin işlerinin görüşülmesi ve menfaatlerinin korunması için gereken tüm hususların müvekkile bildirilmesi gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki acente, haber verme yükümlülüğünü ancak zamanında ifa ettiği halde yerine getirmiş sayılacaktır. Zira zamanında haber verilmemesi sebebiyle gerekli önlemlerin alınamadığı hallerin, haber verilmemesi hali ile herhangi bir farkı bulunmamaktadır¹⁸⁴.

Yeni TTK madde 105 hükmü uyarınca, acente, aracılıkta bulunduğu veya bağıtladığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili namına yapmaya ve müvekkil adına bunları kabule yetkilidir. Acentenin kabule yetkili olduğu bu beyanları makul süre içerisinde müvekkiline bildirmesi icap etmektedir. Bu kapsamda, acentenin, Yeni TTK madde 105 hükmü gereği aracılık ettiği veya müvekkili adına akdettiği sözleşmeye dayanarak açılan davalardan müvekkilini haberdar etmesi gerekmektedir. Zira acente akdettiği sözleşmeleri kendi ad ve hesabına imzalamadığından, bu sözleşmeden doğan sorumluluk müvekkil üzerindedir. Bu sebeple, acente, kusurlu olarak

¹⁸³ Kınacıoğlu, s. 42.

¹⁸⁴ Dönmez, s. 37.

geç haber verdiği ve gecikme sebebiyle müvekkil tarafından zamanında değerlendirilemeyen gecikmelerden mesuldür^{185 186}.

Müvekkil, acentenin akdettiği sözleşmelerden haberdar olduğu ölçüde sorumludur. Bu nedenle acentenin müvekkiline haber vermekle yükümlü olduğu bilgilerin başında acentenin aracılık veya sözleşme yapma çalışmalarına başladığını, aracılıkta bulunduğu veya akdettiği sözleşmenin karşı tarafını, sözleşmenin kapsamını bildirmek gelir. Ancak üçüncü kişinin iyi niyetli¹⁸⁷ olduğu hallerde üçüncü kişinin zarar görmesini engellemek için, müvekkil kendisine bildirilmeyen hukukî işlemlerden de sorumlu olacaktır. Dış ilişkide kendisine bildirilmeyen hukukî işlemlerle bağlı olan müvekkil, iç ilişkide zararlarının tazmini için acenteye rücu edebilir¹⁸⁸.

Esas olarak bildirim borcunun muhtevası sözleşmeye veya acentenin yaptığı işin mahiyetine göre tayin edilir. Zira her iş sahası bakımından aynı önemde sayılacak bir borçtan bahsedebilmek güçtür. Sözleşmede bu konuda bir düzenleme mevcut değilse, Yeni TTK madde 107 hükmüne göre hareket edilir. Anılan maddenin yazılış tarzından da anlaşılacağı üzere, acentenin vereceği bilgiler müvekkili ilgilendirmelidir. Müvekkilin istediği her haber mutlak suretle kendisini ilgilendirmeyebilir, bu sebeple hangi bilgilerin müvekkili ilgilendirdiği objektif esaslara göre belirlenmelidir. Bununla birlikte müvekkil, vereceği tek taraflı talimatlarla acentenin haber verme borcunun, kapsamını kendisini ilgilendirmeyen bilgileri de kapsar düzeyde genişletemez¹⁸⁹.

Sözleşme yapma yetkisine haiz acentenin, haber verme yükümlülüğü, akdedilen sözleşmeden haberdar edilmeyen müvekkilin sorumlu tutulup tutulmayacağı sorununu gündeme getirmektedir. Ancak, acentelik ilişkisinde, aracı acentenin kural olması ve acenteye sözleşme yapma yetkisinin tanınmasının ayrı bir hukuki işleme tabi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, müvekkilin, acentenin akdedeceği sözleşmelerle bağlı olduğu

¹⁸⁵ Dönmez s. 37-38.

¹⁸⁶ 11. HD' nin 25.09.1997 tarih ve 1997/3654 E. ve 1997/6202 K. sayılı kararı bu hususu destekler niteliktedir: *"Davalı acentenin müvekkili donatan ile yaptığı sözleşme gereği, geminin 12.9.1993 tarihinde yükünü tamamen boşaltması üzerine gemi sertifikasını ve limandan ayrılmasını sağlayacak belgeleri düzenletip gemi kaptanına vermesi gerekirdi. Acentelik sözleşmesi kapsamında davalı acentenin yapması gereken normal davranışın bu şekilde olması gerekir. Çünkü henüz o tarihte geminin hareketini engelleyici nitelikte mahkemedan alınmış bir tedbir kararı yoktur. Davalı acentenin vekil olarak, yük alıcısı ... Dış Ticaret A.Ş.'nin yükte noksanlık bulunduğu şeklindeki iddiasını müvekkili donatana ihbar etmekle yetinmesi ve donatanın menfaati yönünde geminin sefere çıkmasını sağlaması gerekirdi. Böyle davranmayarak o tarihte tedbir kararı da bulunmadığı halde geminin hareketine engel olması acentelik sözleşmesinin ihlali anlamında kusurlu bir davranıştır."* (<http://www.kazanci.com>).

¹⁸⁷ Üçüncü kişiler acentenin bu hukuki işlemleri müvekkiline bildirmediğini biliyorlarsa veya bilebilecek durumda iseler veya üçüncü kişiler müvekkilin böyle bir sözleşmenin hüküm ve sonuçlarına katlanamayacağını biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa müvekkil sorumluluktan kurtulur.

¹⁸⁸ Kurtişoğlu, s. 43.

¹⁸⁹ Meyveci, s. 27-28.

cevabını akıllara getirmektedir. Zira sözleşme yapma yetkisinin verilmesinin ayrı bir hukuki işleme tabi tutulması, müvekkilin bu hususta düşünmeye sevk edilmesi maksatlıdır. Öte yandan, müvekkilin de tacir olması sebebiyle, acenteye sözleşme yapma yetkisini tanıırken, tüm kazanç ve riskleri göz önünde bulundurarak karar vermesi gerekmektedir. Kuşkusuz, sözleşme yapma yetkisine haiz acentenin akdedeceği sözleşme, sözleşmenin tarafı olan üçüncü kişi bakımından müvekkili bağlamaktadır. İşbu husus Yeni TTK madde 108 hükmünden açıkça anlaşılmaktadır. Zira müvekkil, yetkili olmayan yahut yetki sınırlarını aşmak suretiyle sözleşme akdeden acentenin yapmış olduğu sözleşmenin haberini alır almaz, üçüncü şahsa akde icazet vermediğini bildirdiği takdirde sözleşmeden acente sorumlu olur. Kayıhan da, üçüncü kişilerin kötü niyetli olmaması koşuluyla, müvekkilin kendisine bildirilmeyen hukuki işlemlerden sorumlu olacağı görüşündedir¹⁹⁰.

Acente aracılıklıta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protestoyu kabule yetkilidir (Yeni TTK madde 105/I). Acente kabule yetkili olduğu beyanları da müvekkiline bildirmelidir.

Ayrıca, acente müşterilerinin finansal durumları ve finansal durumlarında meydana gelen değişiklikleri de müvekkiline bildirmelidir. Bu kapsamda acente, piyasadaki arz ve talebi, rekabet durumunu, müşterilerin ödeme kabiliyetini ve meydana gelen değişiklikleri (müşterinin iflas tehlikesi altında bulunması, çeklerinin karşılıksız çıkması veya aleyhine açılan takiplerin semeresiz kalması gibi) müşterilerin talep ve şikayetlerini müvekkiline bildirmekle yükümlüdür. Müvekkiline bu konularda yanlış bilgi veren acente, kendi kusursuzluğunu ispatlamadığı sürece müvekkilinin uğradığı zararları karşılamak zorundadır.

Yukarıda sayılanlardan başka acente, piyasanın içinde bulunduğu durumu, müşterilerin taleplerini, firmanın rakip firmalarla rekabet ilişkilerini müvekkiline bildirmelidir; çünkü acente bu bilgileri öğrenmek bakımından müvekkiline oranla daha fazla imkana sahiptir¹⁹¹.

Acentenin bilgi verme borcunun kapsamı sözleşmeyle belirlenir. Müvekkil sözleşmeyle ya da bağlayıcı bir beyanla acenteyi haber verme borcundan muaf tutabilir. Ancak böyle bir durumda dahi acente, müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu bakımından önemli işlem ve olayları müvekkiline bildirmekle yükümlüdür¹⁹².

Yukarıda belirttiklerimizin haricinde, acente, müvekkilin işlerini ilgilendiren bütün hususları müvekkiline bildirmekle yükümlüdür. Söz konusu hüküm ile acentenin bildirmekle

¹⁹⁰ Kayıhan, s. 98.

¹⁹¹ Kayıhan, s. 99

¹⁹² Kurtişoğlu, s. 44.

yükümlü olduğu hususlar sınırlayıcı bir şekilde sayılmamış, halin icabına bırakılmıştır. Hangi haberin müvekkili ilgilendireceği, somut olayın koşullarına göre tespit edilmelidir. Müvekkilin istediği her haber, acentenin haber verme borcu kapsamında sayılamamaktadır¹⁹³.

2.1.4 Talimatlara Uyma Borcu

Müvekkil, acenteye yürütülen işlerin niteliğiyle ilgili olarak ve acentenin bağımsızlığını zedelemeyecek birtakım talimatlar vererek akde yetkili olduğu sözleşmelerin içeriğini somutlaştırabilir. Örneğin, müvekkil acenteye hangi saatler içinde faaliyet göstereceği konusunda talimat veremese de, hangi malların öncelikle satılmasının uygun olacağı ya da sözleşme koşullarını ve satış fiyatını belirleme yöntemi hakkında talimat verebilir. Bunun gibi müvekkil, belirli kişilerle sözleşme görüşmelerine girmesi konusunda da acenteye talimatlar verebilir yahut acentenin sadece belirli müşterilerle kredili işlemleri yapabileceğini öngörebilir. Şüphesiz ki; acente kanun ve sözleşme hükümlerine uygun olan talimatlara uyma borcu altındadır. Bunlara aykırı olan veya bağımsızlığını zedeleyecek ölçüde daraltan talimatlar acente açısından bağlayıcı kabul edilemez¹⁹⁴.

Acentenin, müvekkilinin talimatlarına uyma borcunu düzenleyen Yeni TTK madde 110/2 hükmü uyarınca *“Acente, müvekkilin açık talimatı olmayan konularda, emir alıncaya kadar işlemi geciktirebilir. Ancak, işin acele nitelik taşıması nedeniyle durum müvekkilinden talimat almaya müsait olmazsa veya acente en yararlı şartlar çerçevesinde harekete yetkiliyse, basiretli bir tacir gibi kendi görüşüne göre işlemi yapar.”*

Yeni TTK madde 110 hükmü, müvekkilin açık talimatı bulunmadığı hususlarda, acenteye, yapacağı işi emir alıncaya kadar geciktirebilmesi; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde müvekkilden talimat alma imkanı bulunmadığında basiretli bir tacir gibi kendi tercih edeceği işlemi yapma imkanı tanınmıştır. Kendi adına ayrı bir işletme işleten acente, aynı zamanda tacir sıfatına sahip olduğunda, kanunun genel kurallarından biri olan Yeni TTK madde 18 hükmü anlamında tüm faaliyetlerinde basiretli bir tacir gibi davranma yükümlülüğü altına girmektedir. Bununla birlikte bu maddenin özel bir görünümü ayrıca Yeni TTK madde 109 hükmünde acente için düzenlenmiş olup burada da acentenin, müvekkilinin işlerini görmeye ve menfaatlerini korumaya mecbur olduğundan bahsedilmektedir. Bu sebeple acente, tacir sıfatına sahip olsun olmasın, müvekkilinden

¹⁹³ Kınacıoğlu, s. 42.

¹⁹⁴ Meyveci, s. 30.

talimat alma imkanı bulunmadığı zaman eğer basiretli bir tacir gibi işlemlerini yerine getirmediği takdirde müvekkiline karşı sorumluluğu doğacaktır.

2.1.5 Önleyici Tedbirler Alma Borcu

Acentenin önleyici tedbirler alma borcu, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 111 hükmünde düzenlenmiştir. Acentenin önleyici tedbirler alma borcunu, Yeni TTK madde 18 hükmünde yer alan basiretli tacir gibi davranma yükümlülüğü ile Yeni TTK madde 109 hükmünde yer alan acentenin menfaatlerini koruma borcunun benzer bir görünümü niteliğindedir. Nitekim doktrinde, önleyici tedbir alma borcunun, Yeni TTK madde 109 hükmü kapsamına girmesi sebebiyle, kanunda ayrıca öngörülmesinin gereksiz olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır¹⁹⁵. Gerçekten de acentenin tacir olması ve müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu altında olması, müvekkilinin işlerini yaparken, meydana gelebilecek çeşitli ihtimallerde, müvekkilinin zarara uğraması tehlikesine karşılık tedbirler almasını gerektirmektedir.

Yeni TTK madde 111 hükmünde sayılan ve acentenin alması gereken başlıca önleyici tedbirler şu şekilde sıralanabilir:

2.1.5.1 Ayıpları İhbar Borcu

Acentenin müvekkili adına teslim aldığı eşyanın taşınma sırasında hasara uğraması mümkündür. Bu durumda acente müvekkilinin taşıyıcıya karşı olan dava hakkının düşmesini engellemek için bu ayıpları, keşif, ihtiyati tedbir (HUMK madde 389) ve delillerin tespiti (HUMK madde 400) gibi işlemler yaparak tespit ettirmelidir. Eşyadaki hasar açıkça belli ise acente eşyayı teslim alırken Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 889 hükmü uyarınca eşyanın ziyayı ve hasarı açıkça görülüyorsa, gönderen veya gönderilen en geç teslim anına kadar ziyayı veya hasarı bildirmezlerse, eşyanın sözleşmeye uygun olarak teslim edildiği varsayılır. Bildirimde, zararın gerekli açıklıkla belirtilmesi ve nitelendirilmesi şarttır.

TTK' da eşyadaki hasar açıkça belli ise acente eşyayı teslim alırken (TTK madde 788/1 uyarınca) ihtirazî kayıt ileri sürmeli veya eşyayı kabul etmeden önce hasarı mahkemece atanacak bilirkişi aracılığıyla tespit ettirmelidir. Hasarın gizli olması halinde ise eşyanın kabulünden itibaren en geç sekiz gün içinde mahkemeden bilirkişi incelemesi yapılmasını talep etmelidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki yeni kanun burada önemi bir yenilik getirmiştir.

¹⁹⁵ Kınacıoğlu, s. 44.

2.1.5.2 Müvekkilin Dava Hakkını Güvence Altına Almak Borcu

Yeni TTK madde 105 hükmüne göre, “....çıkacak ihtilaflardan dolayı acente müvekkili namına dava açabileceği gibi kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir.”

Böylelikle, müvekkili nam ve hesabına davada taraf olma ehliyetine de sahip olan acente, temerrüde düşmüş üçüncü kişilere ihtarda bulunmak, dava açmak, zamanaşımını kesmek, bu gibi def’ ileri değerlendirmek, aleyhte açılan davaları müvekkile bildirmek, gerektiği takdirde savunma ve iddia sebepleri ile buna ilişkin delilleri de istemekle yükümlüdür. Bunun dışında acente müvekkil ve işletmesi için son derece önemli olan iflas ve konkordatoları da takip etmeli ve müvekkilinin alacağı olan üçüncü kişiler iflas etmiş ya da konkordato ilan etmişlerse müvekkilinin alacaklarını da iflas ya da konkordatoya kayıt ettirmelidir. Doğal olarak acentenin bu borcu kendi bölgesiyle sınırlıdır. Tüm bunlar hakkı koruya önleyici tedbirlerden olduğu için, Yeni TTK madde 111 hükmü kapsamına dahildir.

2.1.5.3 Gerektiğinde Malı Sattırma Borcu

Yeni TTK madde 111 hükmü şöyle bir hüküm içermektedir: “ *Satılmak üzere acenteye gönderilen mallar çabuk bozulacak cinsten ise veya değerini düşürecek değişikliklere uğrayacak nitelikteyse ve müvekkilden talimat almaya zaman uygun değilse veya müvekkil izin vermede gecikirse, acente yetkili mahkemenin izniyle Türk Borçlar Kanununun 108 inci maddesi gereğince eşyayı sattırmaya yetkili ve müvekkilin menfaatleri bunu gerektiriyorsa zorunludur.*”

Acentenin taşıma dışında müvekkili adına ayıplı mal teslim aldığı hallerde, malın ayıplı olduğu teslim sırasında açıkça belli oluyorsa, acente iki gün içinde durumu satıcıya bildirmekle yükümlüdür. Teslim sırasında malın ayıplı olduğu açıkça belli değilse, acente malı teslim aldıktan sonra sekiz gün içinde muayene ettirmeli ve muayene sonucu malın ayıplı olduğu ortaya çıkarsa haklarını muhafaza için durumu sekiz gün içinde satıcıya ihbar etmeye mecburdur. (Yeni TTK madde 23/I-c). Yeni TTK 23 hükmüne göre;

Bu maddedeki özel hükümler saklı kalmak şartıyla, tacirler arasındaki satış ve mal değişimlerinde de Türk Borçlar Kanununun satış sözleşmesi ile mal değişim sözleşmesine ilişkin hükümleri uygulanır.

Sözleşmenin niteliğine, tarafların amacına ve malın cinsine göre, satış sözleşmesinin kısım kısım yerine getirilmesi mümkün ise veya bu şartların bulunmamasına rağmen alıcı, çekince ileri sürmeksizin kısmi teslimi kabul etmişse; sözleşmenin bir kısmının yerine getirilmemesi durumunda alıcı haklarını sadece teslim edilmemiş olan kısım

hakkında kullanabilir. Ancak, o kısmın teslim edilmemesi dolayısıyla sözleşmeden beklenen yararın elde edilmesi veya izlenen amaca ulaşılması imkanı ortadan kalkıyor veya zayıflıyorsa ya da durumdan ve şartlardan, sözleşmenin kalan kısmının tam veya gereği gibi yerine getirilemeyeceği anlaşılıyorsa alıcı sözleşmeyi feshedebilir.

Alıcı mütemerrit olduğu takdirde satıcı, malın satışına izin verilmesini mahkemeden isteyebilir. Mahkeme, satışın açık artırma yoluyla veya bu işle yetkilendirilen bir kişi aracılığıyla yapılmasına karar verir. Satıcı isterse satış için yetkilendirilen kişi, satışa çıkarılacak malın niteliklerini bir uzmana tespit ettirir. Satış giderleri satış bedelinden çıkarıldıktan sonra artan para, satıcının takas hakkı saklı kalmak şartıyla, satıcı tarafından alıcı adına bir bankaya ve banka bulunmadığı takdirde notere bırakılır ve durum hemen alıcıya ihbar edilir.

Malın ayıplı olduğu teslim sırasında açıkça belli ise alıcı iki gün içinde durumu satıcıya ihbar etmelidir. Açıkça belli değilse alıcı malı teslim aldıktan sonra sekiz gün içinde incelemek veya incelettirmekle ve bu inceleme sonucunda malın ayıplı olduğu ortaya çıkarsa, haklarını korumak için durumu bu süre içinde satıcıya ihbarla yükümlüdür. Diğer durumlarda, Türk Borçlar Kanununun 223 üncü maddesinin ikinci fıkrası uygulanır.

Yeni TTK madde 111 hükmü uyarınca, acente, müvekkili adına teslim aldığı eşyanın taşınması sırasında hasara uğraması halinde, müvekkilinin taşıyıcıya karşı dava hakkını güvence altına almak için gerekli tedbirleri almakla yükümlü tutulmuştur. Bu kapsamda, acente teslim aldığı eşyalarda tespit ettiği ayıbı ihbar etmelidir. Nitekim Yeni TTK madde 889 hükmü uyarınca eşyanın kayıtsız şartsız kabulü, taşıyıcı aleyhine açılacak dava hakkını düşürmektedir. Yeni TTK madde 889 hükmüne göre;

Eşyanın ziyayı veya hasara uğramış olduğu açıkça görülüyorsa, gönderen veya gönderilen en geç teslim anına kadar ziyayı veya hasarı bildirmezlerse, eşyanın sözleşmeye uygun olarak teslim edildiği varsayılır. Bildirimde, zararın gerekli açıklıkla belirtilmesi ve nitelendirilmesi şarttır.

Birinci fıkradaki karine, ziya veya hasarın açıkça görünmemesi ve eşyanın tesliminden sonra yedi gün içinde bildirilmemesi hâlinde de geçerlidir.

Gönderilen, taşıyıcıya, teslim süresinin aşıldığını, teslimden itibaren yirmi bir gün içinde bildirmezse, gecikmeden kaynaklanan hakları sona erer.

Teslimden sonra yapılan bildirim yazılı olması şarttır. Bildirim, telekomünikasyon araçları yardımıyla da yapılabilir. Bildirimde bulunanın kim olduğu herhangi bir şekilde anlaşılıyorsa, imzaya gerek yoktur. Sürenin korunması için bildirim zamanında gönderilmiş olması yeterlidir.

Ziya, hasar veya gecikme teslim sırasında bildirilirse, bu bildirim yukarıdaki hükümlere uygun olarak eşyayı teslim edene yapılması yeterlidir.

Diğer bir anlatımla acentenin, muayene ve ihbar süresini kaçırmaması, müvekkilin taşıyıcı aleyhine açacağı dava hakkının ortadan kalkmasına sebebiyet verecektir. Bu sebeple acentenin, müvekkili hesabına kendisine gönderilen eşyalarda, taşıma, yükleme ya da boşaltma sırasında oluşan ayıpları Yeni TTK madde 105 hükmünün kendisine verdiği yetkiye istinaden keşif, ihtiyati tedbir, delillerin tespiti vb. işlemleri yapmak suretiyle tespit ettirmesi, ayıp gizli ise eşyanın kabulünden itibaren en geç sekiz gün içerisinde bilirkişi incelemesi yaptırması¹⁹⁶ (Yeni TTK madde 23/1-c) gerekmektedir.

2.1.6 Rekabet Etmeme Borcu

2.1.6.1 Genel Olarak

Günümüzde geçerli olan liberal ekonomi anlayışı esas olarak “serbest rekabet” prensibine dayanır. Bu nedenle liberal ekonomi anlayışını temelinde “rekabet özgürlüğü” prensibi yatmaktadır. Ticari hayatta işletmeler arasındaki rekabet, çalışma verimini artırdığı gibi üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini yükseltirken fiyat istikrarını da büyük ölçüde sağlar¹⁹⁷. AY madde 48 hükmü herkese, dilediği alanda çalışma ve özel teşebbüsler kurma özgürlüğü tanıyarak, açık olarak ifade edilmese dahi rekabet özgürlüğünün önünü açmıştır. Ne var ki rekabet özgürlüğünün kötüye kullanılması, ekonomik sistemin de bozulmasına sebebiyet vereceğinden hukuk sistemleri rekabeti sınırlandıran yasal düzenlemeler getirmiştir. Anayasanın madde 167 hükmünde, devletin piyasalarda fiilen ya da anlaşma sonucunda doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görevinden bahsedilmiştir. Anayasanın bu hükmü doğrultusunda 1994 yılında 4054 sayılı “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Rekabetin korunması faydalıdır ve dürüstlük kuralları çerçevesinde yapılması ve kötüye kullanılmaması gerekir. Bunu sağlamak için rekabet özgürlüğünün sınırlarını çizmek gerekmiş ve haksız rekabetin kötüye kullanılması yasaklanarak yaptırımlara bağlanmıştır (Yeni BK madde 57, Yeni TTK madde 54-63).

Söz konusu kanunun madde 1 hükmüne göre; 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK), mal ve hizmet piyasasında rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu

¹⁹⁶ Arkan, s. 204.

¹⁹⁷ Arkan, s. 299.

hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlama amacına hizmet etmektedir.

Rekabet etme hakkı kanun tarafından bazı gerekçelerle sınırlandırılabilirdiği gibi, taraflar sözleşme ile de belirli bir süre birbirleriyle rekabet yapmayacaklarını kararlaştırabilirler.

Rekabet yasağı şartının, rekabet hukukuna aykırı olup olmadığı incelenirken, bu sınırlamanın konu, coğrafi alan, süre ve yükümlülüğü üstlenen kişiler bakımından makul olması ve yasaklama ile öngörülen amacı aşmaması gerekmektedir. Rekabet etmeme yükümlülüğü kapsamı, süresi bu yasağa tabi olacak kişiler itibariyle makul sayılabilecek bir çerçevenin dışına çıkması halinde rekabet hukukunu ihlal edebilecek ve dolayısıyla geçersizliği ileri sürebilecektir. Başka bir deyişle, bir rekabet yasağı sözleşmesi, ancak rekabet hukukuna aykırı olmadığı sürece geçerli olabileceği düşünüldüğünde, rekabet hukuku kurallarının da bu anlamda değerlendirilmesi kaçınılmazdır¹⁹⁸.

Yeni TTK madde 104 hükmü gereği kural, acentenin görev yaptığı yer yahut bölge içerisinde birbiri ile rekabet içerisinde bulunan birden çok ticari işletme adına acentelik yapamamaktadır. Söz konusu yükümlülük acentelik sözleşmesi devam ettiği sürece geçerlidir. Ne var ki, taraflar, acente sözleşmesine koyacakları şart ile acente sözleşmesinin sona ermesini takip eden belli bir süre içinde de rekabet etmeyeceklerini hükme bağlayabilmektedirler. Bu sebeple, acentenin rekabet etmeme borcu, acente sözleşmesinin devamı süresince ve sona ermesini takip eden süre için geçerli olacak rekabet etmeme borcu olmak üzere iki alt başlık altında incelenecektir¹⁹⁹.

2.1.6.2 Acentenin Sözleşme Süresince Rekabet Etmeme Borcu

Acente, aynı yer veya bölge içinde, birbirleri ile rekabette bulunan birden fazla ticari işletmelerin aracı ya da sözleşme yapma yetkisine sahip acenteliğini üstlenemez. TTK madde 118 hükmünde “...aynı yer ve bölge içinde birbirleriyle rekabette bulunan müteaddit işletmeler hesabına aracılık yapamaz” şeklinde hüküm sevk etmiştir. Burada “aracılık” tan bahsedilmesi de doktrinde tartışmalara yol açmıştır. Bu hükmün “sözleşme yapmaya yetkili acenteye” de uygulanması görüşü daha çok taraftar bulan görüştür. Çünkü, daha azını yapmakta kanunen haklı sayılmayan acentenin, daha çoğunu yapmaya haklı sayılmayacağı evleviyetle kabul edilmektedir. Yeni Ticaret Kanununda ise madde 104 hükmüne göre bu tartışmalar aşılmış gözükmektedir. Zira Yeni TTK madde 104 hükmüne göre; “... acente de

¹⁹⁸ Meyveci, s. 32.

¹⁹⁹ Dönmez, s. 43.

aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz.” denilerek eski kanun döneminde olan “aracılık yapamaz” ibaresi bilerek kullanılmamıştır.

Acente, faaliyet konuları aynı olmayıp farklı olan muhtelif ticari işletmelerin işlerini yükümlenebilir. Örneğin acente, aynı zamanda, iki bilgisayar firmasının temsilciliğini yapamaz; ancak, biri bilgisayar firması diğeri de hesap makinesi firması olan iki firmanın temsilciliğini yapabilir. Aynı ticaret dalı içinde faaliyette bulunan bu iki firmanın birbirleriyle rakip olmaları da buna engel oluşturmamalıdır. Çünkü acente, tacirin bağımsız yardımcısı konumundadır. Aynı zamanda birden çok işletmeyi temsil etmek acentelik mesleğinin özel bir yönünü oluşturur. Bu yüzden bu gibi durumlarda acentenin kişisel çıkarlarının korunması ve müvekkilin, acentenin kişisel çıkarlarına riayet etmesinin sağlanması gerekir. Bununla birlikte, bir acentenin hem “Kütahya Porselen” ve hem de “Güral Porselen” için acentelik faaliyetinde bulunabileceği söylenemez. Zira bu iki firma da aynı ticaret dalı olan seramik alanında faaliyet göstermektedir²⁰⁰.

Diğer taraftan müvekkil şayet isterse, acente ile bir anlaşma yaparak acentenin diğer rakip işletmeler hesabına çalışmasına rıza gösterebilir. Bu anlaşma yazılı şekle bağlıdır (Yeni TTK madde 104). Ancak bize göre böyle bir ihtimalde bile, acente müvekkilinin menfaatlerine zarar verecek şekilde onunla rekabet faaliyetinde bulunamaz. Çünkü böyle bir durum acentenin müvekkilinin çıkarlarını koruma borcuna (Yeni TTK madde 109/f. 1) riayet etmediği ve rekabet hakkını da kötüye kullandığı anlamına gelir.

Türk Ticaret Kanunu’nda bizzat acentenin kendisinin ticari işletme ile rekabet yasağı düzenlenmemiştir. Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun madde 104 hükmü acentenin, aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça aynı yer veya bölge içinde birbiriyle rekabette bulunan birden fazla ticari işletmenin aracı ya da sözleşme yapma yetkisine sahip acenteliğini üstlenme yasağı getirmiştir²⁰¹. Anılan düzenlemenin nedeni acente ile müvekkili arasındaki karşılıklı güven ve iki tarafın da ekonomik menfaatlerinin bu şekilde daha iyi korunacağı düşüncesidir.

Aynı şekilde müvekkil de aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça aynı zamanda, aynı yer ve bölge içinde, aynı ticaret dalı için birden fazla acente tayin edemeyecektir. Kanun söz konusu hükümlerle hem acentelik veren taciri hem de acenteyi birbirlerini rekabet durumuna

²⁰⁰ Kayıhan, s. 107.

²⁰¹ Kanunda acentenin aynı yer ve bölge içinde birbiriyle rekabette bulunan birden fazla ticari işletme hesabına *aracılık* yapamayacağı düzenlenmiştir. Ancak bu hüküm sözleşme yapmaya yetkili acenteye de uygulanacak şekilde geniş yorumlanmalıdır. Bkz. İmregün, s. 132.

sokmaktan alıkoymayı ve böylelikle acentelik fonksiyonunun gerçek anlamını kaybetmesini önlemeyi amaçlamaktadır²⁰².

Acentenin rakip firmalar adına çalışmasının bir diğer önemi kendini rekabet hukukunda gösterir. Rekabet hukuku açısından acentelik sözleşmeleri acentenin müvekkili adına yapmış olduğu ya da aracılık ettiği sözleşmeden dolayı herhangi bir mali veya ticari risk almaması halinde gerçek acentelik sözleşmesi sayılmakta ve acente ile müvekkil arasında öngörülen rekabet yasağı, rekabeti sınırlayıcı bir dikey anlaşma olarak görülmeyp, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun' un anlaşmalara ilişkin madde 4 hükmü kapsamı dışında kalmaktadırlar. Dolayısıyla, rekabet hukuku açısından acentelik daha dar bir anlama sahip olup, TTK açısından acente sayılan bir tacir, rekabet hukukuna göre acentelik vasfını haiz olmayabilir²⁰³.

Taraflar yapacakları bir anlaşma ile acentenin diğer rakip işletmeler hesabına çalışma yasağını ortadan kaldıracaklardır. Bu anlaşmanın yazılı şekilde yapılması gerekmektedir (Yeni TTK madde 104). Ancak böyle bir anlaşmanın varlığı halinde bile acentenin rakip ticari işletmeler hesabına yaptığı acentelik faaliyetleri, müvekkilin menfaatlerini zedeleyecek nitelikte olamaz. Aksi hal, acentenin müvekkilinin çıkarlarını koruma borcuna aykırılık oluşturacaktır²⁰⁴.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nda acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acenteyi müvekkiline karşı rekabet oluşturacak faaliyetlerden kaçınmakla yükümlü kılan rekabet yasağı sözleşmesi düzenlenmemiştir. Ancak, sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca acente ile müvekkili acentelik sözleşmesi sonrası rekabet yasağına ilişkin bir anlaşma yapabilirler. Bu anlaşmaya hizmet sözleşmesinin rekabet yasağına ilişkin hükümleri kıyasen uygulanmalıdır (Yeni BK madde 444 - 447).

Borçlar Kanunu' na göre hizmet sözleşmesi sonrası için yapılan rekabet yasağı sözleşmesi ücretsiz de yapılabilir. Acentenin yapacağı rekabet yasağına ilişkin sözleşme acenteye verilecek uygun bir tazminata bağlı olmadıkça hüküm ifade etmez; çünkü müvekkil acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da acentenin kazandırmış olduğu müşterilerden faydalanmaya devam eder. Bu nedenle acentenin hiçbir karşılık olmaksızın sözleşme sona erdikten sonra da müvekkili ile rekabet yapmaması adil bir çözüm değildir²⁰⁵.

²⁰² Kurtişoğlu, s. 50.

²⁰³ Meyveci, s. 34.

²⁰⁴ Kayıhan, s. 103.

²⁰⁵ Kurtişoğlu, s. 52-53.

2.1.6.3 Acentenin Sözleşme Sonrasında Rekabet Etmeme Borcu

2.1.6.3.1 6762 Sayılı TTK Dönemi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acenteyi müvekkiline karşı rekabet oluşturacak faaliyetlerden kaçınmakla yükümlü kılan sözleşmeye rekabet yasağı sözleşmesi denilmektedir. Türk Ticaret Kanunu'nda rekabet yasağı sözleşmesine ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ancak sözleşme özgürlüğü çerçevesinde acente ve müvekkilin her zaman rekabet yasağına ilişkin bir anlaşma yapabileceklerinin kabulü gerekmektedir. Bu hususta, hizmet sözleşmesinde olduğu gibi acentelik sözleşmesi için de özel hükümler sevk edilmesi gerekmekte olup; böyle bir düzenleme getirilene kadar Borçlar Kanunu'nda yer alan hizmet sözleşmesi sonrası yapılan rekabet yasağı anlaşması hükümlerinin (BK madde 348 -352) ve rekabet hukuku mevzuatının ilgili hükümlerinin kıyasen uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

Borçlar Kanunu'nda rekabet yasağının geçerliliği işverenin bir karşı edimde bulunması şartına bağlanmamıştır. Ancak Alman hukukundaki uygulama esas alınacak olursa, sözleşme sonrası rekabet yasağı karşılığında müvekkilin acenteye uygun bir bedel ödemesi gerekecektir. Öyle ki; Alman Anayasa Mahkemesi, “*müvekkil, sözleşmeyi acentenin kusurlu davranışı nedeniyle feshettiğinde rekabet yasağı karşılığı ödenen bedeli hak etmeyeceği*” yönündeki kanun hükmünü hakkaniyete aykırı bularak iptal edilmesi şeklinde karar vermiştir. Dolayısıyla müvekkilin acentenin kazandırmış olduğu müşterilerden elde edeceği faydalar göz önüne alınırsa; acentenin, sözleşme sona erdikten sonra dahi hiçbir karşılık almaksızın rekabet yapmamaya zorlanması hakkaniyete aykırı bir tutum olur. Bu itibarla hizmet sözleşmesi sonrası rekabet yasağı sözleşmesinin ücretsiz de yapılabileceğine dair düşünce acentelik ilişkisinde kabul edilemez. Müvekkil sözleşme sonrası rekabet yasağı için acenteye münasip bir karşılık (bekleme tazminatı) vermekle yükümlüdür²⁰⁶.

BK madde 350 hükmü rekabet yasağının yazılı şekilde kararlaştırılmadıkça geçerli olmayacağını belirtmektedir. Bu şart geçerlilik şartı olup müvekkiline oranla daha zayıf konumda olan acentenin korunmasını temin etmek açısından önemlidir.

BK madde 349 hükmündeki rekabet yasağının yer, zaman ve konu bakımından sınırlandırılması gerektiği hükmü de kıyasen uygulama alanı bulacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri, zaman bakımından getirilen kısıtlamaya ilişkindir. Süre bakımından bir sınırlama yapılmamış veya getirilen sınırlama hakkaniyete aykırı ölçüde geniş tutulmuşsa, bu durum rekabet kurallarına aykırılık teşkil eder ve hâkimin buna ilişkin

²⁰⁶ Meyveci, s. 36.

takdir yetkisi olduğu kabul edilmelidir. Rekabet Kurulu' nun Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Tebliği' nin madde 5 hükmünde sözleşmenin sona ermesi halinde rekabet etmeme yükümlülüğü belirli şartlara bağlanmıştır²⁰⁷.

Rekabet yasağı sözleşmesiyle acentenin, sadece rekabet oluşturacak faaliyetleri yasaklanabilir (BK madde 348/ f. 1). Yani, yasağın konu bakımından kapsamının, müvekkile ait çalışma alanı ile sınırlı kalmak zorunda olmasıdır. Zira, bunun dışındaki alanda müvekkile karşı rekabetten söz etmek mümkün değildir. Örneğin, müvekkili hesabına beyaz eşya satımı ve sürümü için acentelik faaliyetinde bulunan bir acente ile sözleşme sonrasında rekabet yasağı sadece söz konusu beyaz eşya satımı ve sürümüne ilişkin olabilir, yoksa, acente başka bir ticaret dalında (örneğin mobilya alım-satımı) faaliyette bulunabilir. Kaldı ki, acentelik sözleşmesi süresinde başka bir ticaret dalında da çalışan acentenin bu faaliyetinin rekabet oluşturmadığını kabul ettiğimize göre, bunu da evleviyetle kabul etmekteyiz²⁰⁸.

Rekabet yasağının ihlali halinde acenteye ödenen karşılık (bekleme tazminatı), sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri istenebilmektedir (BK madde 61- Yeni BK madde 77). Müvekkil başka zarara uğramış ise, bu zararını BK madde 96 hükmü- Yeni BK madde 112 hükümlerine göre isteyebilir. Acente, müvekkilin bu konuda korunmaya değer bir yararının olmadığını ispatlayarak rekabet yasağına uymaktan kendini kurtarabilir²⁰⁹ (BK madde 352/ f. 2- Yeni BK madde 447/ f. 2). Bunun yanı sıra, bize göre acentelik sözleşmesi acenteye isnadı kabil bir nedenden dolayı müvekkil tarafından feshedilmiş ise (örneğin, acentenin sadakat borcuna aykırı davranması), acentenin bekleme tazminatı alma hakkı da düşer.

2.1.6.3.2 6102 Sayılı Yeni TTK' nın Düzenlemesi

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 123 hükmü ile acentenin, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki rekabet yasağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre rekabet yasağı sözleşmesinin yazılı olarak, en fazla acentelik sözleşmesinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabileceği ve bu rekabet sınırlaması dolayısıyla acenteye uygun bir tazminat

²⁰⁷ Yasaklamanın, anlaşma konusu mal ya da hizmetlerle rekabet halindeki mal ve hizmetlere ilişkin olması, anlaşma süresince alıcının faaliyette bulunduğu tesis ya da arazi ile sınırlı olması ve sağlayıcı tarafından alıcıya devredilen know-how'u korumak için zorunlu olması koşullarıyla, alıcıya, anlaşmanın sona ermesinden itibaren bir yılı asmamak kaydıyla rekabet etmeme yükümlülüğü getirilebilir. (Aslan, Yılmaz, Rekabet Kurulu'nun Dikey Anlaşmalara İlişkin Yeni Grup Muafiyeti Tebliği' nin Getirdikleri, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp' e Armağan, C. II., Vedat Kitapçılık, İstanbul 2003, s. 18. vd.)

²⁰⁸ Kayıhan age, s. 111.

²⁰⁹ Kayıhan age, s. 112.

ödenmesinin şart olduğu düzenlenmiştir. Rekabet yasağı anlaşması başlıklı söz konusu maddeye göre;

Acentenin, işletmesine ilişkin faaliyetlerini, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonrası için sınırlandıran anlaşmanın yazılı şekilde yapılması ve anlaşma hükümlerini içeren ve müvekkil tarafından imzalanmış bulunan bir belgenin acenteye verilmesi gerekir. Anlaşma en çok, ilişkinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için yapılabilir ve yalnızca acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabilir. Müvekkilin, rekabet sınırlaması dolayısıyla, acenteye uygun bir tazminat ödemesi şarttır.

Müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar, rekabet sınırlamasının uygulanmasından yazılı olarak vazgeçebilir. Bu hâlde müvekkil, vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur.

Taraflardan biri, diğer tarafın kusurlu davranışı nedeniyle haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir.

Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun konuya ilişkin hükmü görüldüğü üzere acenteyi bu konuda koruma düşüncesi ile öngörmüştür. Kanun' un bu hükmü yenidir. Yürürlükteki kanunda rekabet yasağı ile ilgili bir madde bulunmamaktadır. Hüküm, sözleşmeden sonra sözleşmeye bağlı olarak uygulanacak faaliyet sınırlamasını eşyanın doğasıyla bağdaştıramadığı için acenteyi koruyucu hükümler konulmasını gerekli görmüştür. Bu gereklilik, acentenin faaliyetinin sınırlandırılmasının inhisar düzenlemesinden bağımsız olarak Kanunda yer almamış olması dolayısıyla daha da önem kazanmıştır. Koruma, zaman sınırlamaları, şekil kurallarına uygunluk ve yasağın karşılığında ücret ödenmesi ile sağlanmıştır²¹⁰.

Yeni Ticaret Kanunu' nun hükme ilişkin gerekçesi ise; “Normal olan acente ilişkisinin sona ermesiyle acentenin serbest hale gelmesi, arzu ediyorsa acentelik mesleğini, sona eren ilişkinin içine girdiği alan dahil, istediği alanda sürdürmesidir. Ancak bu her zaman mümkün olmayabilir. Taraflar (çoğu kez müvekkilin isteği ve hatta baskısı ile) rekabet yasağının sözleşmenin sona ermesinden sonra da devam etmesini kararlaştırabilirler. Birinci fıkra söz konusu sözleşmenin yazılı olarak yapılmasını öngörmektedir. Yazılı şekil geçerlilik şartıdır. Sözleşmenin zamanı önem taşır. Alman öğretisinde ve mahkeme

²¹⁰ Kayıhan age, s. 112-113.

kararlarında rekabet sınırlaması sözleşmesinin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce yapılması halinde koruyucu olacağı; acente sözleşmesinden önce yapılan sözleşmenin, acente sözleşmesi yönünden baskı yaratabileceği; sözleşmenin sona ermesinden sonra yapılabilecek böyle bir sınırlama anlaşmasının da amaca uygun düşmeyebileceği görüşü ileri sürülür. Ayrıca sözleşmenin sona ermesinden sonra yapılan sözleşmelerde ikinci fıkra uygulanamaz. Çünkü, müvekkil ilişkinin tasfiyesini ve acentenin bazı alacaklarını böyle bir sözleşmenin yapılmasına bağlayabilir. Sözleşmenin sadece yazılı olarak yapılması yeterli değildir; ayrıca anlaşmanın bütün şartlarını içeren ve müvekkilin imzasını içeren bir belgenin makul bir süre içinde acenteye verilmiş olması gerekir; aksi halde acente sınırlama sözleşmesinin hüküm kazanmadığı def' inde bulunabilir. Sınırlama sözleşmesi en çok iki yıl için yapılır.

Müvekkil acente sözleşmesinin sona ermesine kadar sınırlama sözleşmesinden vazgeçebilir. Bu halde müvekkil vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur.”

Rekabet yasağının ihlali halinde acenteye ödenen karşılık sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri istenebilir (Yeni BK madde 77 vd.). Müvekkil başka zarara uğramış ise bu zararını Yeni BK madde 112 hükümleri çerçevesinde talep edebilir.

2.1.7 Müvekkiline Ait Parayı Zamanında Ödeme Borcu

Acentenin ödeme borcu Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 112 hükmünde düzenlenmiştir. Acente acentelik sözleşmesi nedeniyle elinde bulundurduğu müvekkiline ait paraları²¹¹, paralar üzerindeki hapis hakkı saklı kalmak kaydıyla, müvekkile teslim etmek zorundadır. Paranın müvekkile ödeneceği zaman sözleşmeye, ticarî teamüle veya halin icabına göre tayin edilir²¹². Acente müvekkiline ait olan parayı zamanında göndermezse, o tarihten itibaren temerrüt faizi ve gerekiyorsa ayrıca Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 122 hükmü gereğince munzam zararı da tazmin etmek zorunda kalır²¹³. Yeni BK madde 122 hükmü, borcun ifa edilmemesinin bir sonucu olan giderim borcudur. Yeni Borçlar Kanunu “aşkın zarar” terimini kullanmıştır. Örneğin acente, temerrüt faizi ile birlikte bu arada kur farkı gibi para değerindeki düşüşlerden doğan zararı da müvekkiline ödemekle yükümlüdür. Acentenin bu borcuna aykırı davranışı, 26.09.2004 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’

²¹¹ Para teriminin kapsamına ticari senetler, çek, bono, mallar da girer. Bkz. Kınacıoğlu, s. 45.

²¹² Kınacıoğlu, s. 46.

²¹³ “Acente fiilen aracılıkta bulunduğu ve müvekkili hesabına yaptığı sözleşmelerden sağladığı paraları sözleşme gereği göndermesi lazım geldiği zaman bunu yapmazsa, o andan itibaren faiz ve gerekirse ayrıca tazminat vermek zorundadır”. YTD. 8.12.1972 T., E. 1972/4490, K. 1972/5260 (Bkz. ERİŞ, s. 1319).

nun madde 155 hükmünde düzenlenen güveni kötüye kullanma suçunu oluşturarak, acentenin cezalandırılmasına yol açabilir²¹⁴.

Türk Hukuk doktrininde hukukçu yazarlar²¹⁵, acentenin üçüncü kişilerden almış olduğu ekonomik değeri olan, örneğin hediye gibi şeyleri de müvekkiline vermesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Kanaatimizce de acentenin ne zaman acente sıfatıyla ne zaman bu sıfatı kullanmadan müşterilerden veya üçüncü kişilerden menfaat sağladığının tespiti güç olduğundan, acente ne ad altında almış olursa olsun almış olduğu şeyleri müvekkiline vermeye mecburdur. Acentelik ilişkisi güven esası üzerine kuruludur. Güven esası, acentenin gizli faydalanmaları ile bağdaşmaz. Aksi hal sadakat borcunun ihlali anlamına gelir²¹⁶.

Acente, acentelik sözleşmesi dolayısıyla müvekkile ait olan paraları, örneğin, müvekkilin kendi müşterilerine verdiği avansların bakiyesini, sigortalı kişilerden tahsil edilen sigorta primlerini müvekkiline vermeye mecburdur. Para sözcüğünün kapsamına nakit ve her türlü senetler ve özellikle kambiyo senetleri (poliçe, bono, çek) ile acentenin üçüncü şahıslarla akdettiği sözleşmeleri konusu trampa ise, mallar da dahildir. Kanaatimizce bu paraların müvekkile ne zaman ödenmesi gerektiği konusunda acentelik sözleşmesinde açık bir hüküm yoksa, ödeme zamanı ticari örf ve adete göre (Yeni TTK madde 2) ya da halin icabına göre belirlenir. Süre bakımından bir uyuşmazlık çıkarsa, bu sürenin uygunluğunu hakim takdir eder. Acente kusurlu olduğu durumlarda gecikme yüzünden müvekkilinin uğradığı tüm zararlardan sorumlu olur²¹⁷.

Acentenin bu borcu vekalet sözleşmesinden dolayı (Yeni BK madde 508), vekilin müvekkiline hesap verme borcunun acentelik ilişkisine özgü özel bir şeklinden başka bir şey değildir. Yeni BK madde 508 hükmüne göre;

Vekil, vekâlet verenin istemi üzerine yürüttüğü işin hesabını vermek ve vekâletle ilişkili olarak aldıklarını vekâlet verene vermekle yükümlüdür.

Vekil, vekâlet verene tesliminde geciktiği paranın faizini de ödemekle yükümlüdür.

Acentenin üçüncü kişilerden komisyon veya buna benzer ekonomik değeri olan, hediye gibi bir şeyler almışsa müvekkilin bunları acenteden talep edip edemeyeceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre, acente yaptığı işlemlerden dolayı değil de sadece kişiliği dolayısıyla elde ettiği değerleri kendisinde alıkoyabilir, ancak üçüncü kişi başka biri ile sözleşmenin yapılmaması için rüşvet vermişse ve verdiği para satılan malda ücretin özel bir

²¹⁴ Kayıhan, s. 111.

²¹⁵ Kayıhan, s. 112; Kinacıoğlu, s. 47.

²¹⁶ Kurtişoğlu, s. 48.

²¹⁷ Kayıhan age, s. 116-117.

kısmını oluşturuyorsa müvekkil, acenteden bunları isteyebilir²¹⁸. Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre Yeni BK madde 508 hükmü gereğince acente her ne ad altında olursa olsun almış olduğu şeyleri müvekkile vermesi gerekir. Acentenin ne zaman bu sıfatıyla ne zaman bu sıfatını kullanmaksızın müşteri ya da üçüncü kişilerden para, hediye vb. değerler aldığını belirlemek güçtür. Acentenin bu yönde yaptığı bir davranış, acentelik sözleşmesinde karşılıklı güven ilişkisinin ve buna ilaveten sadakat borcunun ihlali anlamına gelir. Ayrıca belirtmeliyiz ki, Yeni TTK ekonomik rekabetin kötüye kullanımını yasaklar (Yeni TTK madde 54). Bu nedenle rüşvet alan acenteye haksız rekabet hükümleri de uygulanabilir. Müvekkil acentenin bu türlü davranışlarından dolayı zarara uğrarsa bunları talep edebileceği gibi, bu yüzden zarara uğrasın ya da uğramasın sözleşmeyi önemli sebeplere binaen her zaman feshedebilir (Yeni TTK madde 121)²¹⁹.

2.1.8 Hesap Verme Borcu

Acentenin hesap verme borcu da, acentenin sadakat borcu kapsamında değerlendirilebilecek yükümlülüklerden biridir. Yeni TTK' da müvekkile, ücrete hak kazanmış olduğu işlere ilişkin defter kayıt ve hesap cetvelinin suretini acenteye verme yükümlülüğünü yükleyen bir anlamda müvekkilin ödemelerle ilgili olarak acenteye hesap vermesi olarak algılanabilecek yükümlülüğün yer almasına rağmen (Yeni TTK madde 116/2), acentenin, müvekkile hesap verme borcunu düzenleyen her hangi bir hüküm yer almamaktadır. Yeni TTK madde 116 hükmüne göre;

Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.

Ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında acente bilgi istediği takdirde müvekkil bu bilgileri vermek zorundadır. Ayrıca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir. Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir. Müvekkil buna izin vermezse sorunu mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar.

Bu hükümlerin aksinin kararlaştırılması acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.

²¹⁸ Kınacıoğlu, s. 46, dn. 47.

²¹⁹ Kayıhan age, s. 118.

Söz konusu boşluk TTK madde 116/ 2 hükmünün BK' nın vekalet hükümlerine yaptığı atıfla doldurulmaktadır.

Ancak, kanaatimizce vekilin hesap verme borcunun kıyasen uygulanması Yeni TTK madde 110' un açık hükmü sebebiyle gereksizdir. Zira acentenin haber verme borcunu düzenleyen anılan madde hükmüne göre acente yapılan işlemlere ilişkin müvekkilini ilgilendiren bütün hususları ona vaktinde bildirmekle, diğer bir deyişle, yapılan işlemlerin akıbeti hakkında hesap vermekle yükümlüdür. Vekalet sözleşmesinde Yeni BK madde 508 gereğince “ *Vekil, vekâlet verenin istemi üzerine yürüttüğü işin hesabını vermek ve vekâletle ilişkili olarak aldıklarını vekâlet verene vermekle yükümlüdür.*” Bu itibarla, acentenin hesap verme borcu, onun başkasına (tacire) ait bir iş görmesinin doğal sonucudur²²⁰.

Vekilin bu hesap verme borcu geniş anlamı ile bilgi verme borcu olarak kendisini gösterir ve Yeni TTK madde 110 hükmü bu borcunu düzenlemiştir. Bununla birlikte, müvekkil acenteden ayrıca acentenin yaptığı işlere ilişkin hesap isteyebilmelidir. Ancak, acentelik sözleşmesinde müvekkil, vekâlet sözleşmesindeki gibi gerekli gördüğü her zaman acenteden hesap isteyemez. Zira bu, acentelik sözleşmesinin niteliği ile uyuzmaz. Bu itibarla taraflar müvekkilin ne zaman hesap isteyebileceğini öncelikle sözleşmeyle kararlaştırmalıdır. Doktrinde sözleşmede bu yönde bir hükmün bulunmaması halinde, ticari örf ve adete bakılması gerekeceği, konuya ilişkin sorunu bu da çözümleyemezse, acentenin her üç ayda bir ve her halde takvim yılının sonunda ya da acentelik sözleşmesinin sona erdiği anda müvekkiline hesap vermesi gerekeceği (Yeni TTK madde 116/f. 1) ifade edilmektedir²²¹.

2.1.9 Sır Saklama ve Bundan Yararlanmama Borcu

İsviçre ve Almanya' daki düzenlemelerin aksine TTK' da açıkça öngörülmeyen sır saklama yükümlülüğü, karşılıklı güven ilişkisinin doğası gereği acentenin sadakat borcu kapsamında ele alınmalıdır. Acente, faaliyet süresi boyunca ulaştığı müvekkiline ait mesleki sırları saklamak ve bunları kendi menfaati doğrultusunda kullanmamakla yükümlüdür. Acentenin bu mükellefiyeti sadece müvekkile ait işletmenin imalat ve ticaretine ilişkin olmayıp, aynı zamanda işletmenin gelirini, ekonomik durumunu (alacak ve borçlarını), reklam projelerini, hesaplarını, yazışmalarını vs. ye ilişkin bilgilerini de kapsar²²².

²²⁰ Meyveci, s. 44.

²²¹ Kınacıoğlu, s. 48.

²²² Meyveci, s. 39.

Sır saklama yükümlülüğü, ayrıca, haksız rekabet ile de doğrudan ilgilidir. Gerçekten Yeni TTK madde 55 hükmü d bendine göre dürüstlük kurallarına aykırı bir şekilde elde ettiği veya öğrendiği imalat veya ticaret sırlarından haksız yere faydalanmak veya onları başkalarına yaymak haksız rekabet sayılmaktadır.

Alman acentelik hukukunda, acentenin bu borcunu ne şekilde yerine getirmesi gerektiğine ilişkin HGB § 90 ile objektif bir kriter öngörülmektedir. Buna göre, basiretli bir tacir o acentenin yerinde olsaydı, hal ve şartlara göre hangi sırları saklaması gerekiyorsa, somut olaydaki acente de bu sırları, gerek sözleşmenin devamı sırasında ve gerekse bitiminde bu ölçüde saklamalı ve bu sırlardan ne kendi yararlanmalı ne de başkalarını yararlandırmalıdır. Bize göre bu kriter, bizim hukukumuz açısından da “*acentenin müvekkilinin çıkarlarını koruma borcu*” olarak uygulanabilir²²³.

Acentenin sır saklama borcu hem acentelik sözleşmesinin devamı esnasında ve hem de sözleşme sonrasında vardır ve kural olarak zamanaşımına uğramaz. Şüphesiz hal ve şartlarda esaslı değişiklikler olması durumunda (clausula rebus sic stantibus-emprevizyon ilkesi) acentenin bu yükümü de sona ermelidir. Örneğin, müvekkil, faaliyetlerine tamamen son vermişse ya da müvekkile ait sırları saklamaya gerek kalmamışsa (bu sırların tevatüren²²⁴ sabit olması hali) acentenin bu borcu da sona ermelidir. Çünkü bu ihtimallerin gerçekleşmesi halinde müvekkilin korunmaya değer çıkarları kalmamıştır²²⁵.

2.1.10 Üçüncü Kişilerin Beyanlarını Kabul ve Müvekkili Temsil Borcu

Acente müvekkili adına akdettiği yahut aracılıkta bulunduğu sözleşmelerle ilgili olarak, müvekkilinin haklarını korumak maksadıyla gerekli bildirimlerde (ihtarname, protesto, ihbar vs.) bulunmaya ve kabule yetkilidir. Buradan hareketle, acentenin gerekli bildirimde bulunma/ kabul borcu altında bulunduğu hallerin, ihtilafın acentenin aracılık ettiği/ akdettiği sözleşmeden doğmuş olması halleri ile sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Acente müvekkilinin, sözleşme haricinde ki bir haksız eylemi ile ilgili gelen ihtarı yahut açılacak bir davayı kabul etmek zorunda değildir²²⁶.

Acentenin, gerekli bildirim yapmaktan yahut kabulden kaçınması acentenin, sözleşmeden doğan borçlarına aykırılık teşkil edecektir. Aracı acenteye, tarafı olmadığı bir sözleşmeye ilişkin bildirimde bulunup kabul etme yetkisi tanıyan bu hüküm doktrinde

²²³ Meyveci, s. 40.

²²⁴ Tevatür: Yaygın söylenti, yalan ihtimali düşünülemez kadar çok sayıda kişinin verdiği haber. Bkz. Yılmaz, s. 695.

²²⁵ Kayıhan age, s. 114.

²²⁶ Dönmez, s. 50.

tartışmalıdır. Nitekim **Kayıhan**, aracı acentenin, sözleşmenin tarafı olan üçüncü kişi müşteriye bu tür beyanları yapabileceği ve üçüncü kişi tarafından yapılan bu tür beyanları müvekkili adına kabul edebileceği görüşündedir²²⁷. Buna karşılık **Poroy**, aracı acentenin beyanda bulunma ve kabule yetkili olmasının üçüncü şahısların hak kaybını azaltması ve kolaylık sağlaması sebepleri ile kabul edilebilir olsa bile ideal hukuk açısından söz konusu durumun savunulamayacağını zira müvekkilin kendi akdettiği sözleşmelere ilişkin beyanların müvekkil tarafından yapılması gerektiği görüşündedir²²⁸. Yeni TTK madde 105 hükmü lafzından hareketle kanun koyucunun, bildirimlerde bulunma ve kabule yetkili kıldığı acentenin, aracılık yapan yahut sözleşme akdeden olması hususunu belirtmediği açıktır. Kanaatimizce acente müvekkilin menfaatlerini korumakla mükellef olduğundan bizzat aracıkta bulunmamış veya sözleşme akdetmemiş olsa dahi üçüncü kişilerin ihbar, ihtar, protestolarını kabul edebilmeli veya onları müvekkili namına yapabilmelidir.

Yine acente, aracılıkta bulunduğu veya akdettiği sözleşmelerle ilgili olarak dava açma yetkisine haiz olduğu gibi, üçüncü kişilerce açılacak bu tür davalar acente adına da açılabilir. Ancak üçüncü kişinin, davayı müvekkil adına açtığı hallerde, artık husumeti acenteye de yöneltmesi mümkün olmayacaktır. Acente tarafından yahut acenteye karşı açılan davalar sonucu verilecek kararlar, müvekkile izafeten verileceğinden, karar kesinleşince acenteye karşı infazı mümkün değildir. Nitekim Yeni TTK madde 102 hükmü ve devamı uyarınca müvekkili adına işlem yapmakla yetkili olan acentenin, müvekkil adına ilamla hükmedilen borçtan sorumlu olmadığı, acentenin mallarına haciz uygulanamayacağı ve borcun tahsiline yönelik olarak müvekkile başvurulması gerektiği²²⁹, başka bir anlatımla hak sahibinin hakkını acenteden almasına olanak verecek biçimde hüküm tesis olunamayacağı Yargıtay'ın sair kararlarında açıkça belirtilmiştir^{230 231}.

Şimdiki kanun döneminde acentenin TTK madde 119 hükmünde belirtilen yükümlülükleri, sözleşmede yer alan bir hüküm veya sonradan yapılacak sözleşme ile bertaraf edilememektedir. Ancak bu durum yeni kanunla birlikte yürürlükten kalkacaktır. Zira yeni Ticaret Kanunu madde 105 hükmü ile bu durum değiştirilebilir hale gelmiştir.

Yeni TTK' da acentenin temsil hak ve borcu bakımından getirilen tek değişiklik, acentenin üçüncü kişilerin beyanlarını kabul ve temsil borcuna aykırı şart içeren sözleşmelerin geçersiz olmasını öngören TTK madde 119 hükmü yapılmıştır. Nitekim

²²⁷ Kayıhan, s. 173.

²²⁸ Poroy/ Yasaman, s. 250-251.

²²⁹ 11. H.D.; 13.05.2008 tarih, 2008/7474 E. ve 2008/ 10222 K. sayılı ilamı. (<http://www.kazanci.com>)

²³⁰ H.G.K.; 14.02.1986 tarih, 1984/ 11-582 E. Ve 1986/ 135 K. sayılı ilamı. (<http://www.kazanci.com>)

²³¹ Dönmez, s. 51.

Ticaret Kanunu madde 119 hükmünde yer alan “*Bu hükümlere aykırı olan şartlar muteber değildir*” ifadesi şu şekilde değiştirilmiştir: “*Yabancı tacirler adına acentelik yapanlar hakkındaki sözleşmelerde yer alan, bu hükme aykırı şartlar geçersizdir*” (Yeni TTK madde 105/2). Yapılan bu değişiklikle amaçlanan, yabancı müvekkillerin Türkiye’ deki acentelerine dava açılması imkanı tanıyarak, Türkiye’ deki müşterilerin mağdur olmasının önüne geçilmesidir. Zira, Türkiye’ de ikamet eden acenteye dava açılmasında herhangi bir engel yahut güçlük bulunmamaktadır.

Yeni TTK madde 105 hükmü, uygulamada sıklıkla ihtilaf yaşanan bir hususu açıkça hüküm altına almıştır: “*Acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye’ de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararlar acentelere uygulanamaz.*” Hüküm, Yeni TTK madde 105 hükmünün imkan verebileceği bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek amacıyla düzenlenmiştir. Zira, Türkiye’ de yerleşik olmayan müvekkilin Türkiye’ de bulunan acentesine dava açma imkanının tanınmış olması, acentenin bu davalar sonucu verilecek kesin hükümlerden de sorumlu olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Oysa Türkiye’ de yerleşik olmayan müvekkilin Türkiye’ de bulunan acentesine dava açma hakkı tanınması, Türkiye’ de bir tebligat adresi tesis etme amaçlıdır ve bu hüküm müvekkili temsil eden acentenin, müvekkilin borcunu yüklediği yahut kefil olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır.

2.1.11 Müşterinin Borcunu İfa Edeceğine Kefil Olmasından Doğan Borcu

Türk Ticaret Kanunu’ nda acentenin müvekkilini koruma borcu çerçevesinde müşterilerini seçerken gerekli dikkat ve özeni göstermesi gerektiği düzenlenmiş, buna karşılık acentenin müvekkiline karşı müşterilerinin ödeme kabiliyetini tekeffül etmesi halinde acentenin ayrıca bir ücrete hak kazanıp kazanmayacağı konusu düzenlenmemiştir²³².

Acente müşteriyi seçerken gerekli dikkat ve özeni göstermekle, mali durumunu araştırmakla yükümlü olup (Yeni TTK madde 109), ayrıca, müşterilerin müvekkile karşı olan edimini tekeffül etmekle mükellef değildir. Bununla birlikte, acente üçüncü kişi müşterilerin müvekkile karşı olan borçlarının ifasını tekeffül edebilir. Acentenin üçüncü kişilerin borçlarını ifa edeceğini tekeffül etmesine “*delkredere sorumluluk*” bu sorumluluğa sahip acentelere de “*delkredere acente*” adı verilir. Bu sorumluluğa karşılık olarak dükruar acente sıfatıyla, acente ayrıca bir ücret (dükruar ya da delkredere ücreti veya tekeffül provizyonu) talep etmeye hak kazanır (Yeni BK madde 537/son).

²³² Kurtişoğlu, s. 54.

Belirtmek gerekir ki, Yeni TTK' da acentenin delkredere sorumluluğuna ilişkin özel bir hüküm sevk etmiş değildir. Dolayısıyla, kanunda bu yönde var olan boşluğu Yeni TTK madde 102 hükmünün yaptığı atıf ile komisyona ilişkin Borçlar Kanunu' ndaki hükümleri uygulayarak doldurmak gerekir. Buna göre komisyoncu gibi iç ilişkide, acente de müvekkile karşı üçüncü kişilerin ödeme gücü ve borca aykırı hareket etmesi nedeniyle sorumluluğu için kefil olmayı taahhüt edebilir (Yeni BK madde 537/f. 1 c. 2). Diğer taraftan kefilin sorumluluğunu düzenleyen kanun hükümleri, kefil olan acente için de uygulama alanı bulmalıdır. Zira acente de kefil gibi sorumlu olmayı taahhüt etmektedir. Hatta - komisyoncudan farklı olarak- acente, müvekkilinin yararına hareket ettiği için kefilin korunmasına ilişkin kanun hükümleri de burada uygulama alanı bulabilmelidir. Buna göre acente, üçüncü kişilerin müvekkile olan borçları için bu şahıslara kefil olma yolunu seçmişse, borcuna kefil olduğu kişi ya da kişilerle yazılı bir sözleşme yapmalıdır ve sorumlu olduğu tutar sözleşmede gösterilmelidir (Yeni BK madde 583). Yeni Borçlar Kanunu madde 583 hükmü, Borçlar Kanundaki madde 484 hükmüne göre kefaletin şeklini daha ayrıntılı düzenlemiştir. BK madde 583 hükmüne göre;

Kefalet sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmadıkça ve kefilin sorumlu olacağı azamî miktar ile kefalet tarihi belirtilmedikçe geçerli olmaz. Kefilin, sorumlu olduğu azamî miktarı, kefalet tarihini ve müteselsil kefil olması durumunda, bu sıfatla veya bu anlama gelen herhangi bir ifadeyle yükümlülük altına girdiğini kefalet sözleşmesinde kendi el yazısıyla belirtmesi şarttır.

Kendi adına kefil olma konusunda özel yetki verilmesi ve diğer tarafa veya bir üçüncü kişiye kefil olma vaadinde bulunulması da aynı şekil koşullarına bağlıdır. Taraflar, yazılı şekle uyarak kefilin sorumluluğunu borcun belirli bir miktarıyla sınırlandırmayı kararlaştırabilirler.

Kefalet sözleşmesinde sonradan yapılan ve kefilin sorumluluğunu artıran değişiklikler, kefalet için öngörülen şekle uyulmadıkça hüküm doğurmaz.

Ayrıca, acentenin kefalet sözleşmesinden tali olarak sorumlu olabilmesi için, yaptıkları kefalet sözleşmesinde Yeni TTK madde 7 hükmündeki müteselsil kefalete ilişkin "teselsül karinesinin" aksini kararlaştırmalıdırlar. Taraflar kefalet sözleşmesinde Yeni TTK madde 7 hükmünün aksine bir kayıt öngörmemişlerse müteselsil kefalet söz konusu olur ve müvekkil, üçüncü kişinin borcunu ödememesi ihtimalinde doğrudan acenteye de

başvurabilir. Müşteri, müvekkile olan borcunu öderse, acentenin tekeffül sorumluluğu sona erer. Zira, kefalet sözleşmesinde kefilin sorumluluğu fer' i niteliği haizdir²³³.

Öte yandan acentenin vermiş olduğu bu taahhüt, kefalet şeklinde olabileceği gibi bir garanti sözleşmesi şeklinde de yapılabilir. Bu ihtimalde de üçüncü kişinin filini üstlenme başlıklı BK madde 128 hükmü uygulanır. Bu maddeye göre, bir üçüncü kişinin müşterinin edimini acentelik sözleşmesinin karşı tarafını teşkil eden müvekkiline taahhüt eden acente, bu edim üçüncü kişi tarafından ifa edilmediği takdirde bundan doğan zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Bu ihtimalde, kefaletten farklı olarak, tarafların yazılı bir sözleşme yapmaları geçerlilik şartı olmadığı gibi, sözleşmede sorumlu olunan tutarın da belirlenmesi zorunluluğu yoktur. Bununla birlikte, üçüncü kişinin edimini taahhüt eden acentenin bu taahhüdü asli, bağımsız bir borç oluşturur ve bu anlamda üçüncü kişi edimini yerine getirmese müvekkil uğradığı zararların tazmini için doğrudan acenteye başvurabilir. Ancak, acentenin bu ihtimalde de ayrıca bir dükruar tekeffül ücreti isteme hakkı varlığını korumalıdır²³⁴.

2.1.12 Sadakat Borcu

Türk Ticaret Kanunu' nda acentenin bu borcuna ilişkin herhangi bir hüküm mevcut değildir. Bununla beraber, karşılıklı güven ilişkisi temelinde kurulan acentelik sözleşmesi - doğası gereği- sadakat borcunu da bünyesinde ihtiva etmektedir. Sadakat borcu, acentenin gerek sözleşmenin ifası sırasında gerekse sözleşme sona erdikten sonra, kendisine duyulan güvene uygun olarak müvekkilin menfaatlerini sözleşme ile güdülen amaç çerçevesinde koruması ve kendi menfaatini müvekkilin menfaatine tabi kılması yükümlülüğü olarak tanımlanabilir. Özen yükümlülüğü sözleşme sona erince ortadan kalktığı halde sadakat yükümlülüğü ve bu yükümlülüğten doğan sır saklama borcu ilişki bittikten sonra da devam eder. Doktrinde acentenin *haber verme (Yeni TTK madde 110/f. 1), talimata uygun hareket etme (Yeni TTK madde 110/f. 2), rekabet yapmama (Yeni TTK madde 104)* yükümlülükleri "*sadakat (doğruluk) borcu*" kapsamında değerlendirilmekte ve bu başlık altında incelenmektedir²³⁵. Ayrıca acentenin "*müvekkili ilgilendiren tüm konuları ona zamanında bildirme*" ve "*sır saklama ve bundan yararlanmama borcu*" da sadakat borcunun özel görünümleri olarak sayılabilir.

²³³ Meyveci, s. 49.

²³⁴ Kayıhan age, s. 122.

²³⁵ Meyveci, s. 26-27.

2.1.13 Sözleşmenin Sona Ermesi Durumunda Acentenin Borçları

2.1.13.1 Genel Olarak

Acentelik sözleşmesi taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi doğurmakta olup bu sözleşmeye göre acente, borçlar yüklenmekte ve yetkisine göre de ticari işletmeyi ilgilendiren işlemlerde aracılık yapmakta veya bu işlemleri müvekkili adına akdetmektedir. Müvekkil de sözleşme gereği kendisine düşen yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Ancak her sözleşme ilişkisinde olduğu gibi, acentelik sözleşmesi de kanunda öngörülen nedenlerin gerçekleşmesi halinde son bulur²³⁶. Kanunkoyucu acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin hükümler sevk ederken bunları başlıca altı ihtimale dayandırmıştır. Bunlar; belirli veya belirsiz süreli olarak akdedilmiş acentelik sözleşmesinin sona ermesi (Yeni TTK madde 121/f. 1), haklı nedenlerle acentelik sözleşmesinin sona ermesi (Yeni TTK madde 121/f. 1), taraflardan birinin ölümü ve hacir altına alınması veya iflasi nedeniyle acentelik sözleşmesinin sona ermesidir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 121 hükmünde acentelik sözleşmesinin sona erme nedenleri düzenlenmiştir. Hangi nedenle acentelik sözleşmesinin sona erdiği acentenin hakları ve borçları bakımından önemlidir.

2.1.13.2 Olağan Sona Erme

2.1.13.2.1 Belirli Süreli Acentelik Sözleşmelerinde Sona Erme

Belirli süre için yapılmış acentelik sözleşmesi kural olarak sözleşmede gösterilen sürenin dolması ile kendiliğinden sona erer. Sözleşmenin sona ermesi için ayrıca feshi ihbara gerek yoktur.

Türk Ticaret Kanunu' nda belirli süreli acentelik sözleşmelerinde, süre dolmasına rağmen tarafların sessiz kalarak borç ve yükümlülükleri yerine getirmeye devam etmeleri halinde nasıl bir hukukî sonuç ortaya çıkacağını düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır.²³⁷. Tarafların sözleşmeyi devam ettirmek istemeleri halinde acentelik sözleşmesinin ne kadar süre ile uzayacağı veya sözleşmenin akıbetinin ne olacağı konusunda TTK' da bir hüküm bulunmaması doktrinde farklı görüşlerin var olmasına sebep olmuştur²³⁸. Bu hususu gözetken kanunkoyucu yeni kanunda buradaki boşluğu hüküm tesis etmek suretiyle gidermiştir.

²³⁶ Evcimik, s. 12.

²³⁷ Kurtişoğlu, s. 107.

²³⁸ Kınacıoğlu, tarafların sözleşmeye devam etmeleri ile uzaması durumunda, sözleşmenin aynı süreyle yenilenmiş olduğunu ve acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli sözleşmeye dönüşmeyeceği görüşündedir. age.,

Nitekim Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 121 hükmünün 2. fıkrasında, belirli süre için yapılan acentelik sözleşmesinin süre dolduktan sonra uygulanmaya devam etmesi halinde sözleşmenin belirsiz süreli sözleşmeye dönüşeceği düzenlenmiştir.

2.1.13.2 Belirsiz Süreli Acentelik Sözleşmelerinde Sona Erme

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde taraflardan her biri üç ay öncesinden ihbar etmek suretiyle sözleşmeyi sona erdirebilir. Bu halde feshin haklı bir nedene dayandırılmasına gerek yoktur²³⁹. Acentenin de tacir sıfatını haiz olduğu hallerde kural olarak Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 18 hükmünün III. fıkrasında öngörülen yollardan biriyle yapılmalıdır. Aksi takdirde sözleşmenin feshi hukuken geçerli olmayacaktır; çünkü Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 18 hükmünün III. fıkrası, tacirler arasındaki bir sözleşmenin sona erdirilebilmesi için yapılacak ihbarın noter marifetiyle, taahhütlü mektupla veya telgrafla yapılmasını aramıştır²⁴⁰.

Şimdiki kanun döneminde bu şekiller geçerlilik şekliyen; artık yeni kanunla birer ispat şekline dönüşmüştür. Bu amaçla yürürlükteki kanun metninde yer alan "muteber olması için" ibaresine yeni kanun metninde yer verilmemiştir. Bu değişikliğin sebebi, geçerlik şartının artık haklı bir gerekçesinin bulunmaması ve teknikteki hızlı gelişmedir. Ayrıca hiçbir modern kanunda bu kadar ağır bir geçerlilik şartı yer almamaktadır. Şartın tacir gibi basiretli bir işadamı için öngörülmüş olması da anlamsız bulunmuştur. Ayrıca iadeli taahhütlü mektup taahhütlüye dönüştürülmüştür. Çünkü burada varma teorisinin kabulünü haklı gösterecek bir gerekçe mevcut değildir²⁴¹.

2.1.13.3 Olağanüstü Sona Erme

Gerek belirli süreli, gerekse belirsiz süreli acentelik sözleşmeleri haklı nedenin varlığı halinde sözleşme herhangi bir feshi ihbar süresine uyma borcu olmaksızın her zaman feshedilebilir²⁴².

Haklı neden, fesih hakkını kullanan taraf bakımından acentelik sözleşmesinin sürdürülebilmesini dürüstlük kuralları çerçevesinde beklenemeyecek duruma sokan olayları

s. 86; Kayıhan ise, tarafların sözleşmeye devam etmeleri halinde acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli sözleşmeye dönüşeceğini ifade etmektedir. Kayıhan, age., s. 203.

²³⁹ "...Süresiz akitlerde diğer bir fesih yolu olarak uygun bir ihbar süresi tanınarak ve bir fesih sebebi göstermeye gerek olmaksızın olağan fesih imkanı da mevcuttur..." Y. 11. HD., 15.1.1992 T., E. 1990/1959, K. 1992/96 (Bkz. YKD. C. XVIII, S. 5, 1992, s. 718-719).

²⁴⁰ Arkan, s. 152.

²⁴¹ YTTK 18. madde gerekçesi.

²⁴² Fesih hakkı, hak sahibinin tek taraflı irade açıklamasıyla sözleşme ilişkisini sona erdiren ve bir kez kullanıldıktan sonra kendisinden dönülemeyen bozucu yenilik doğurucu bir haktır.

ifade eder²⁴³. Taraflar sözleşme özgürlüğü ilkesi çerçevesinde acentelik ilişkisini sona erdirecek haklı nedenleri belirleyebilirler; ancak bu düzenlemenin geçerli olabilmesi için fesih hakkının özüne zarar vermemesi gerekir²⁴⁴.

Haklı nedenin doğumunda müvekkil ya da acentenin kusurlu bir davranışı yol açabileceği gibi, tarafların bir kusurunun olmaması da mümkündür. Ayrıca, haklı nedene dayanarak fesih hakkını kullanan taraf açısından bir zararın fiilen doğmuş olması şart olmayıp, gelecekte bir zararın doğması ihtimalinin varlığı yeterlidir²⁴⁵.

Haklı nedene dayanarak sözleşmeyi feshetmek isteyen taraf herhangi bir feshi ihbar süresine uyma borcu olmaksızın her zaman sözleşmeyi feshedebilir. Ancak bunun için Yeni Borçlar Kanunu' nun madde 123 ve 125 hükümleri gereği borçluya edimini yerine getirmesi için süre tanımalı ve bu süre içinde borç ifa edilmediği takdirde sözleşme feshedilmelidir.

Sözleşmeyi sona erdirecek bir nedenin haklı mı yoksa haksız mı olduğu, fesih hakkının uygun süre içinde kullanılıp kullanılmadığı hususunda taraflar anlaşamazlarsa hâkim somut olayın özelliklerine göre bir karar verir.

Müvekkil, acentenin normal işini görmeye engel olacak şekilde ve uzun süre devam edecek hastalığa tutulması, sürekli şekilde kendisine düşen görevleri yerine getirmemesi, acentenin müvekkil adına tahsil ettiği paraları müvekkile göndermemesi, müvekkile ait iş sırlarını açıklaması, faaliyete başlamak için gerekli olan resmî izinleri almaması²⁴⁶, yetkisiz temsil yoluyla müvekkili adına sözleşme akdetmesi, ticari ikametgâhını kendisine bırakılan bölge dışına taşınması, müvekkili adına tahsil ettiği paraları zamanında göndermemesi hallerinde sözleşmeyi haklı nedenle feshedebilir²⁴⁷. Ayrıca, müvekkil kendi iş alanında oluşan nedenlerle de sözleşmeyi haklı nedenle feshedebilir. Örneğin müvekkil işletmenin tamamını ya da acentenin çalıştığı dalı kapatmak istiyorsa sözleşmeyi haklı nedenle feshedebilir. Ancak, müvekkil ticaret hayatındaki kusurlu faaliyetleri yüzünden meydana

²⁴³ Arkan, s. 214.

²⁴⁴ “TTK’ nin 133/f. 1 maddesi gereğince, acentelik sözleşmesi süreli olsa dahi haklı sebepler nedeniyle sözleşme her zaman feshedilebilir. Sözleşmenin 29’uncu maddesindeki davalının haksız davranışları karşısında davacının hiçbir talep de bulunamayacağı ve tazminat isteyemeyeceği, şeklindeki hüküm, BK’ nin 19’uncu maddesine aykırı olduğu için geçersizdir. Bu halde, mahkemece ileri sürülen sebebin gerçek ve haklı olup olmadığı araştırılarak sonuca göre karar verilmesi gerekir”. Y. 11. HD., 27.3.1979 T., E. 1979/981, K. 1979/1537 (Bkz. Batider, 1980, C. X, S. 4, s. 1025).

²⁴⁵ Kurtişoğlu, s. 110.

²⁴⁶ “Acente olarak faaliyette bulunabilmek için gereken resmi iznin alınmamış olması, tacirle acentesi arasındaki akdi ilişkinin devamı bakımından önemli olup, tacire acentelik sözleşmesinin feshedilmesi imkanını bahseden bir haklı sebep teşkil eder”. Y. 11. HD., 19.3.1996 T., E. 1995/8833, K. 1996/1888 (Bkz. Batider 1996, C. XVIII, S. 3, s. 133).

²⁴⁷ Arkan, s. 214; Kayıhan, s. 204-205.

gelen değişiklikler dolayısıyla acenteye karşı sorumludur. İktisadî hayatta görülen fiyat iniş çıkışları ve krizler de, müvekkilin işine son vermesinin haklı nedenini oluşturabilir²⁴⁸.

Acente de, müvekkilin gerekçe göstermeden acentenin aracılıkta bulunduğu sözleşmeleri akdetmemesi, bizzat akdettiği sözleşmeleri icra etmemesi, acentelik ücretini ödememesi ya da sürekli geç ödemesi, müşterilere ayıplı mal teslim etmesi, müvekkilin acentenin bölgesindeki müşterilerle doğrudan ilişkiye geçmesi hallerinde acentelik sözleşmesini haklı nedenle feshedebilir²⁴⁹.

2.1.13.4 Diğer Nedenler Dolayısıyla Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 121 hükmü ile müvekkilin veya acentenin ölümü, iflâsı veya hacir altına alınması hallerinde, Yeni Borçlar Kanunu' nun vekalet sözleşmesinin sona ermesine ilişkin 513 hükmünün uygulanacağı öngörülmüştür. Buna göre, acentelik sözleşmesi kural olarak müvekkilin ya da acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi ya da iflâsı ile sona erer. Ancak taraflar acentelik sözleşmesine taraflardan birinin ölümü, ehliyetsizliği veya iflâsı hallerinde acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermeyeceğine dair hüküm koyabilirler. Bu durumda ölen, ehliyetsiz hale gelen, iflâs eden taraf yerine geçen mirasçılar, kanuni temsilci veya iflâs masası, yerine geçtiği kişinin haklarını kullanarak acentelik sözleşmesini, taraflar arasında karşılıklı güven ilişkisi bulunmaması dolayısıyla haklı nedenle feshedebilir. Dolayısıyla, taraflar sözleşme ile aksini kararlaştırmış olsalar bile, taraflardan birinin ölümü, ehliyetsizliği ya da iflâsı, hak sahiplerine acentelik sözleşmesini haklı nedene dayanarak sona erdirme imkanı verir²⁵⁰.

Acentelik sözleşmesinin yukarıda sayılan nedenlerden birinin gerçekleşmesi sonucunda son bulması müvekkilin çıkarlarını tehlikeye sokuyorsa, acente veya yerine göre mirasçısı ya da kanunî temsilcisi geçici bir süre daha işlere devam etmekle yükümlüdür (Yeni BK madde 513/II). Bu durum acente için bir borç teşkil eder.

Acentelik sözleşmesinin müvekkilin ölümü, iflâsı ya da ehliyetini kaybetmesi gibi bir nedenle sona erdiği hallerde acentenin müvekkili ad ve hesabına sözleşmeler akdetme yetkisi de sona erecektir. Bu durumda acentenin müvekkili ad ve hesabına yaptığı hukuki işlemler hakkında yetkisiz temsil (Yeni TTK madde 108) veya vekaletsiz iş görme (Yeni BK madde 526) hükümlerinin uygulanması gerekecektir. Ancak söz konusu sona erme halleri acente

²⁴⁸ Kayıhan, s. 206.

²⁴⁹ Kurtişoğlu, s. 112.

²⁵⁰ Kurtişoğlu, s. 113.

tarafından öğrenilinceye kadar acentelik ilişkisi hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam edecektir²⁵¹.

2.1.13.5 Acentelik Sözleşmesinin Tasfiyesi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle acentenin müvekkili ad ve hesabına sözleşmelere aracılık etme veya sözleşme akdetme borcu ve hakkı ortadan kalktığı gibi, müvekkilin de acenteye karşı olan ücret ödeme ve diğer borçları ortadan kalkar. Ancak acente, sözleşme bitmiş olmasına rağmen müvekkilinin ticari sırlarını korumakla ve gereken hallerde rekabet yasağına uymakla yükümlüdür. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi tarafların birbirlerine tazminat ödemelerini gerektirebilir²⁵².

Haklı nedene dayanan fesih hakkının kullanılmasına taraflardan birinin kusurlu davranışları yol açmışsa, diğer taraf sözleşmeyi feshetmek zorunda kalması nedeniyle, uğradığı zararların tazminini isteyebilir²⁵³ (BK madde 112). Örneğin, acentelik sözleşmesi acentenin kusurlu davranışları nedeniyle müvekkil tarafından süresinden önce feshedilmiş ve müvekkil acenteye tahsis edilen bölgede faaliyetin durmasından dolayı yeni personel çalıştırmak zorunda kalmışsa bundan doğan zararların tazminini acenteden talep edebilir. Müvekkilin kusurlu davranışlarından dolayı sözleşmeyi fesheden acente ise yoksun kalacağı ücrete göre hesap edilecek bir tazminat talep edebilir²⁵⁴. Ancak acente veya müvekkilin kişiliğini ilgilendiren haklı nedenler, bir kusurdan kaynaklanmıyorsa (uzun süren hastalık, deprem vb. gibi) fesih halinde kural olarak herhangi bir tazminat ödenmesine gerek yoktur²⁵⁵.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesini ortada haklı bir neden olmaksızın ve üç aylık feshi ihbar borcuna uymadan sona erdiren taraf, diğer tarafın başlayıp da henüz tamamlayamadığı işler dolayısıyla uğradığı zararları ödemekle yükümlüdür. Örneğin acente, bir müşteriyle sözleşme akdedileceği sırada, müvekkil sözleşmeyi haklı bir neden olmaksızın ve kanuni ihbar sürelerine uymadan feshederse acente başladığı işi acentelik sözleşmesinin feshedilmesi nedeniyle tamamlayamayacak ve bu iş dolayısıyla elde edeceği ücrete kavuşamayacaktır. Acente yoksun kaldığı bu ücreti Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 121 hükmüne dayanarak müvekkilden talep edebilir.

²⁵¹ Kurtişoğlu, s. 114.

²⁵² Kurtişoğlu, s. 114.

²⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kılıçoğlu, s. 470-475.

²⁵⁴ Kayıhan, s. 213.

²⁵⁵ Arkan, s. 215.

Aynı şekilde müvekkil de belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haklı neden olmadan ve ihbar sürelerine uyulmadan acente tarafından feshedilmesi halinde zarara uğrayabilir. Örneğin, kısım kısım ifa edilecek sözleşmelerde fesihden sonraki taksitlerin tahsil edilebilmesi için yeni masraflar yapmak zorunda kalabilir. Bu halde müvekkil acenteden Yeni TTK madde 121 hükmüne göre tazminat talep edebilecektir. Belirli süreli acentelik sözleşmesinin haklı bir neden olmaksızın feshi halinde ise diğer taraf uğramış olduğu zararları genel hükümlere göre talep edebilir (BK madde 96 vd)²⁵⁶.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 121 hükmünün V. fıkrasında da bazı şartların gerçekleşmesi halinde acenteye ödenmesi gereken bir tazminat çeşidinden bahsedilmektedir. Bu maddeye göre, müvekkilin veya acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası sebebiyle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamlanması hâlinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranlanarak belirlenecek uygun bir tazminat acenteye ya da bu maddede yazılı hâllere göre onun yerine geçenlere verilir.

2.2 Acentenin Hakları

2.2.1 Genel Olarak

Acente sözleşmesinin tam iki taraflı ve sinallagmatik bir sözleşme olması dolayısıyla, acente sözleşmesinin konusu olan edim borcunu yerine getirmesi karşılığında, TTK' da öngörülen hakları talep edebilecektir. TTK' da müvekkilin hak ve borçları ayrıca düzenlenmediğinden, acentenin hakları, müvekkilin borçlarını teşkil edecektir.

Acentenin müvekkiline karşı sahip olduğu en önemli hakkı ücret (provizyon) isteme hakkıdır (Yeni TTK madde 113-116). Bunun dışında, olağanüstü masrafları isteme hakkı (Yeni TTK madde 117), acentelik sözleşmesinden doğan alacaklarının teminatı olarak zilyetliğinde bulunan müvekkiline ait menkul eşya ve kıymetli evrak üzerinde hapis hakkı (Yeni TTK madde 119) ve kendisine bırakılan yerde kural olarak tekel hakkına (Yeni TTK madde 104) sahiptir. Ayrıca, yürürlükteki Türk Ticaret Kanunu' nda düzenlenmemiş olmakla birlikte, acente, sözleşmenin kendi kusuru olmaksızın sona ermesi halinde hakkaniyet gereği "*müşteri tazminatı*" hakkı da talep edebilecektir. Yeni TTK zaten bu hakkı 122 hükmünde düzenlediği için yasal düzleme almıştır. Şimdiki Kanunda madde 131 hükmünde müvekkilin, acentenin ücrete hak kazanmış olduğu işlemlere ait defter kayıtlarının bir suretini hesap cetveli ile birlikte acenteye vermeye mecbur olduğundan bahsetmektedir. Yeni Kanunda bu durum kısmen değiştirilmiştir. Bu hükmün gerekçesi ise;

²⁵⁶ Kurtişoğlu, s. 115-116.

“6762 sayılı Kanununun 131 inci maddesi ücretin hesaplanabilmesi için gerekli olan bilgilerin acente tarafından elde edilmesi açısından yetersizdir. Çünkü 6762 sayılı Kanundaki metin hükmün birinci fıkrası sadece ücrete hak kazanılan işlemlere ilişkin defter kayıtlarının verilmesini öngörmüştür. Kayıtların yetersizliği bir yana, acentenin defterleri ile uyuşmaması halinde belirsizlik doğuyordu. Ayrıca, yapılan işlerin tespiti defterlerin dışındaki bilgi ve belgelere de dayanabilir.” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.2 Ücret İsteme Hakkı

2.2.2.1 Genel Olarak

Acente tacir sıfatını haiz bağımsız bir yardımcı şahıs olması sebebiyle yaptığı acentelik faaliyeti dolayısıyla ücrete hak kazanması doğaldır. Acentelik sözleşmesi ivazlı bir iş görme sözleşmesi olduğundan, acentenin gördüğü iş için her zaman bir ücret talep etme hakkı bulunmaktadır. Acentenin en önemli hakkı olan ücret hakkı, acente tarafından ortaya çıkarılmış olan uğraş için müvekkilin karşı edimi olarak kendisini gösterir.

Acentenin ücret hakkı, üzerinde en fazla uyuşmazlık çıkmasına elverişli bir konu olduğundan, kanunkoyucu tarafından hemen hemen tüm ihtimaller dikkate alınarak düzenlenmiştir. Acentenin ücret hakkı en önemli hak olmasına rağmen tahsil ücreti ve tekeffül ücreti Yürürlükteki Kanunda düzenlenmemiştir. Yeni TTK’ da ise tahsil ücreti madde 113 hükmünde düzenlemiştir. Buna acentenin tahsil komisyonu isteyebilmesi denir. Acentenin müvekkil yararına tahsilat yapması halinde ayrı bir ücrete hak kazanması artık mümkün olabilmektedir. Acentenin ayrıca bir tahsil komisyonu alabilmesi için bu hususta müvekkilinden açıkça talimat almış olması ve bu hizmetin acentelik sözleşmesi kapsamında değerlendirilememesi gerekmektedir.

Acentenin müvekkilin alacaklarının tahsilini tekeffül etmesi halinde, karşılık olarak bir ücrete hak kazanmasına dair ne yürürlükteki ne de Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nda herhangi bir hüküm mevcut değildir. Tacir sıfatını haiz acente, gördüğü işler sonucunda, sözleşmede veya kanunda açıkça öngörülme dahi Yeni TTK madde 20 hükmü gereği ücret isteme hakkına sahip olacağından, şartlar oluştuğunda, tahsil ve tekeffül ücretlerini de müvekkilden talep edebilecektir. Zira, kural olarak, acentenin, aracılık ettiği veya yaptığı sözleşmelerin karşılığını tahsil etmek veya tahsilini tekeffül etmek gibi bir borcu bulunmamaktadır²⁵⁷.

²⁵⁷ Meyveci, s. 54.

2.2.2.2 Acentenin Ücret Talep Edebileceği Haller

Acentelik ilişkisinin devamı süresince acente;

1) Müvekkili ile üçüncü kişiler arasında kurulan sözleşmelere aracılık etmesi, 2) Müvekkili ad ve hesabına üçüncü kişilerle sözleşme yapması ve 3) Müvekkilin acentenin tekel bölgesinde bizzat veya yardımcıları aracılığıyla acentelik faaliyetlerinde bulunması halinde ücrete hak kazanır (TTK madde 113).

İlk iki halde acentenin ücrete hak kazanması için acentenin faaliyetleri ve müşteri ile müvekkil arasında kurulan sözleşme arasında nedensellik bağı bulunmalıdır²⁵⁸. Acentenin faaliyetleri ile birlikte başka nedenler de –örneğin reklamlar- müşterinin müvekkil ile sözleşme yapmasında etkili olabilir. Burada önemli olan acentenin faaliyetlerinin az ya da çok sözleşmenin kurulmasında etkili olmasıdır²⁵⁹. Birden fazla acentenin faaliyet gösterdiği hallerde sadece sözleşmenin kurulmasında etkin rol oynayan acentenin ücret isteme hakkı bulunmaktadır. Ücret ödemekten kaçınan müvekkil nedensellik bağının bulunmadığını ispat etmelidir²⁶⁰.

TTK’ da her ne kadar nedensellik üzerinde durulmamış ise de, nedensellik ilkesini acentelik sözleşmesinin niteliğinden çıkarmak mümkündür. Sözleşme yapma yetkisine sahip acente bakımından nedenselliğin varlığı nispeten daha kolay tespit edilebilirken, salt aracı acente bakımından bunu tespit etmek daha zordur. Genel olarak acentenin faaliyetleri ile birlikte başkaca etki ve nedenlerin de müvekkili sözleşmeyi yapmaya zorlamasının önemi yoktur. Önemli olan, acentenin gösterdiği gayretin sözleşmenin kurulmasında etkin rol oynaması değil, acentenin çabalarının az ya da çok sözleşmenin kurulmasında etkin olmasıdır²⁶¹.

Türk Ticaret Kanunu’ na göre acentelik faaliyetlerinden doğan olağan masraflar kural olarak acenteye aittir. Oysa yukarıdaki ihtimalde acente masraf yapmaksızın ücrete hak kazanmaktadır. Bu nedenle bu durumda işlemin doğrudan kendisi tarafından yapılmamış olmasından dolayı acentenin kurtulduğu masraflar ücretten düşülmelidir. Aksi halde acentenin müvekkilden sadece olağanüstü masrafları isteyebileceği ilkesine aykırı davranılmış olur²⁶².

Acentenin ücret hakkının üçüncü ve son dayanağı ise, müvekkilin veya müvekkilin yardımcı şahıslarının acentenin tekel bölgesinde yaptıkları faaliyetlerdir. Yeni Türk Ticaret

²⁵⁸ Kınacıoğlu, s. 59, dn. 97.

²⁵⁹ Kınacıoğlu, s. 59.

²⁶⁰ Kurtişoğlu, s. 57-58.

²⁶¹ Kayıhan age, s. 125.

²⁶² Kurtişoğlu, s. 57-58.

Kanunu' nun madde 113 hükmüne göre, acenteye tekel hakkı tanınan hallerde, acente kendi tekel bölgesinde gerçekleştirilen işlemler dolayısıyla ücret isteme hakkına sahiptir²⁶³.

Doktrinde savunulan bir görüşe göre²⁶⁴, acentenin tekel bölgesinde yapılmış olan sözleşmeler nedeniyle ücrete hak kazanabilmesi için, müvekkilin sözleşmeyi acentenin tekel bölgesi içinde ticaretle uğraşan ya da o bölgede ikametgâhı bulunan kişilerle yapması gerekir. Ancak, söz konusu sözleşmelerin acentenin tekel bölgesinde geçici olarak bulunan ve ticari faaliyetlerini de acentenin tekel bölgesi dışında yürüten kişilerle yapılması halinde acente ücrete hak kazanamayacaktır.

Başka bir görüşe göreyse, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 113. madde hükmüne göre üçüncü şahısların acentenin tekel bölgesinde ikametgâh sahibi olmaları gerektiği sonucunu çıkarmak mümkün değildir. Çünkü madde metninde “... bölgesi içindeki şahıslarla müvekkili arasında ..” yapılan sözleşmelerden bahsedilmiştir. Bu ibareden çıkan anlam, üçüncü şahısların fiilen o bölgede bulunmaları gereğidir. Madde metninden, müşterilerin acentenin tekel bölgesinde ikametgâh sahibi olmaları gerektiği, sonucu çıkarılamaz. Ancak üçüncü kişilerin acentenin tekel bölgesindeki şahıslardan olup olmadığının tespitinde, üçüncü kişilerin o bölgede ikametgâh sahibi olup olmamaları belirleyici rol oynamaktadır²⁶⁵.

Sonuç olarak, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için müvekkilin bizzat veya temsilcileri aracılığıyla acentenin tekel bölgesinde ikametgâh sahibi olan kişilerle veya o bölgede ikametgâh sahibi olmayıp da fiilen o bölgede bulunan veya o bölgede ticaretle uğraşan kişilerle hukuki işlem yapması gerekir. Geçici olarak veya tesadüfen acentenin tekel bölgesinde bulunan üçüncü kişilerle hukuki işlem yapılması halinde müvekkil acenteye ücret ödemek zorunda olmamalıdır. Görüldüğü gibi sonuncu ihtimalde acente hukuki işlemin yapılmasına aracılık etmediği ve işlemi bizzat akdetmediği halde ücrete hak kazanmaktadır. Ancak bu halde işlemin doğrudan kendisi tarafından yapılmamış olmasından dolayı acentenin kurtulduğu masrafların ücretten düşülmesi hakkaniyet gereğidir²⁶⁶. Tekel hakkı çığnänen acentenin Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 113 hükmü uyarınca isteyeceği ücretle beraber tazminat da isteyebilmesi için somut olayda kendisine ödenmesi gereken ücretten fazla zarara uğradığını ispatlaması gerekir.

Kural olarak acente, acentelik sözleşmesinin devamı süresince akdettiği ya da aracılık yaptığı hukuki işlemler dolayısıyla ücrete hak kazanmaktadır. Bazı hallerde hakkaniyet gereği acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra da acente ücrete hak kazanabilmelidir.

²⁶³ Kurtişoğlu, s. 58.

²⁶⁴ Kınacıoğlu, s. 60.

²⁶⁵ Kurtişoğlu, s. 59.

²⁶⁶ Kayıhan, s. 123.

Örneğin, acente, acentelik sözleşmesi sona ermeden kısa bir süre önce bir hukuki işlemin yapılması için çabalamış; ancak müvekkil bu işlemi acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra gerçekleştirmişse, bu halde müvekkil ile hukuki işlem yapan üçüncü kişilerin acentenin acentelik sırasındaki faaliyetlerinin etkisi sonucu bu karara vardıkları kabul edilmeli ve acentelik sözleşmesi sona ermiş olsa bile acente ücret talep edebilmelidir²⁶⁷. TTK' da bu konuda bir hükmün olmaması eleştirilmiş, nitekim doktrinde yapılan bu eleştiriler ışığında, Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 113. maddesinin 3. fıkrası ile acenteye, acentelik sözleşmesinin sona ermiş olmasına rağmen acentenin, sözleşme sona ermeden önce üçüncü kişi ile müvekkili arasında sözleşme kurulmasında sonuca etkili bir katkısının bulunması ve söz konusu işlemin acentelik ilişkisinin sona ermesinden itibaren makul bir süre içinde yapılması halinde ücret talep edebileceği düzenlenmiştir²⁶⁸.

Acentelik sözleşmesinin feshinden sonra acentenin komisyon alacağı söz konusu olmaz. Bu nedenle acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra devam eden sigorta poliçeleri dolayısıyla acente ücrete hak kazanmayacaktır²⁶⁹.

2.2.2.3 Ücrete Hak Kazama Zamanı

Acentenin ücret hakkının doğacağı zaman Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 114. maddesinde şu şekilde hükme bağlanmıştır:

“Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır. Taraflar bu kuralı acentelik sözleşmesiyle değiştirebilir; ancak müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Her hâlde acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.”

“Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.”

“Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer.”

Acente, müvekkil ile müşteri arasında sözleşme kurulduğu anda ücrete hak kazanmaz. Acentenin ücret talep hakkı, müvekkilin ekonomik yarar elde ettiği yani müşterinin müvekkile karşı olan edimini ifa ettiği anda doğmaktadır. Acentelik

²⁶⁷ Kayıhan, s. 124.

²⁶⁸ Kurtişoğlu, s. 60.

²⁶⁹ Kurtişoğlu, s. 61.

sözleşmesinde müvekkilin acenteye ücret ödemesinin nedeni acentenin sözleşmenin kurulmasında aracılık yapması veya bu sözleşmeleri müvekkili ad ve hesabına yapması değil, acentenin faaliyetleri sonucu müvekkilin iktisadî başarıya ulaşmasıdır²⁷⁰.

Hukukumuzda aracılık yapan acente tellal ile sözleşme yapma yetkisini haiz acente ise komisyoncu ile acente ve müvekkil arasındaki ilişkinin süreklilik arz etmesi dışında, benzerlik göstermektedir. Bu nedenle aracılık yapan acentelik ile tellallığı düzenleyen hükümler ve sözleşme yapma yetkisine haiz acentelik ile komisyonculuğu düzenleyen hükümler arasında paralellik olması gerekir. Başka bir deyişle, aracılık yapan acente tellal gibi, müvekkil ile üçüncü kişi arasındaki sözleşme tamamlandığı anda; sözleşme yapma yetkisini haiz acente ise komisyoncu gibi müvekkil ekonomik sonuca ulaştığı zaman ücrete hak kazanmalıdır. Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 114 hükmü de bu tarz bir yoruma elverişlidir. Şöyle ki, maddenin ilk cümlesinde yer alan “*Acente işlem yerine getirildiği anda ücrete hak kazanır.*” şeklindeki ifadeyi, kanunumuzda aracı acenteliğin kural, sözleşme yapma yetkisini haiz acenteliğin ise istisna olduğu göz önünde bulundurularak, aracılık eden acentenin ücret hakkının müşteri ile gerçekleştirilen sözleşmenin yerine getirildiği anda doğacağı anlaşılmaktadır. Ancak bu hüküm mutlak değildir; sözleşmeyle değiştirilebilir. Acente her durumda, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ücrete hak kazanır²⁷¹.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 129 hükmüne göre, işlemin icra edilmemesinin müvekkile yüklenebilen bir sebepten kaynaklandığı hallerde dahi acentenin ücret talep hakkı bulunmaktadır. Örneğin, müvekkilin acenteden habersiz olarak üretimi durdurduğu veya başka işleri nedeniyle acentenin siparişini geciktirdiği hallerde, üçüncü kişi sözleşmeden dönse bile acentenin ücret talep etme hakkı bulunmaktadır. Bundan başka, müvekkilin malı müşteriye ayıplı olarak teslim ettiği veya keyfî olarak teslim etmediği hallerde de acentenin ücret talep etme hakkı vardır. Ancak müvekkilin kendisine isnat olunamayacak bir nedenle, yani kendi kusuru olmaksızın örneğin deprem, savaş gibi mücbir sebep ya da yangın gibi ifanın kendisinden beklenemeyeceği bir hal nedeniyle işlemi icra edememesi halinde, üçüncü kişi yapmış olduğu ifayı sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri isterse acente ücreti hak etmeyecek, almışsa bile iade edecektir²⁷². Bundan başka müvekkilin karşı tarafı beklemeden borcunu ifa ettiği hallerde de acentenin komisyon isteme hakkı bulunmaktadır. Bu durumda üçüncü kişi, müvekkile isnat edilemeyecek bir nedenle edimini yerine getirmiyorsa, acente almış olduğu ücreti müvekkile iade etmelidir. Üçüncü

²⁷⁰ Kayıhan, s. 126.

²⁷¹ Kurtişoğlu, s. 61-62.

²⁷² Kayıhan, s. 126; Kınacıoğlu, s. 62-63.

kişinin edimini yerine getirmek istemesine rağmen müvekkilin ifayı kabul etmekten kaçındığı hallerde ise, acentenin ücreti hak ettiği kabul edilir²⁷³.

Sözleşmenin geciktirici şarta bağlı olarak yapıldığı hallerde şartın gerçekleşmesiyle acente ücrete hak kazanır. Sözleşme ile bozucu bir şartın kararlaştırılmış olduğu hallerde ise şartın gerçekleşmesi halinde acente aldığı ücreti müvekkiline iade etmelidir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 114. maddesinin III. fıkrasına göre, acentenin aracılıkta bulunduğu veya akdettiği sözleşmeler kısım kısım yerine getirilecekse, acente bu sözleşmelerin yerine getirildiği veya yerine getirilmesi gerektiği ölçüde ücrete hak kazanır. Sözleşmede müşterinin edimini kısım kısım yerine getirebileceği öngörülmemiş ise, müvekkil kısmi ifayı reddedebilir (Yeni BK madde 84). Bu takdirde acentenin, kısmen de olsa, komisyon isteme hakkı ortadan kalkacaktır; çünkü böyle bir durumda da sözleşmenin yerine getirilmemesi müvekkile isnat olunabilen bir nedenden doğmamıştır. Ancak müvekkilin kısmi ifayı reddi Medenî Kanun' un 2. maddesi anlamında iyi niyet kurallarına aykırı ise, müvekkil çekince koymadan yapılan kısmî ifayı kabul ederse veya borç, niteliği itibarıyla bir anda ifa edilmeye elverişli bir borç değilse, acente ücret isteme hakkını yitirmez²⁷⁴.

Müvekkil müşteriden olan alacağının tamamını ya da bir kısmını müşterinin iflas masasına katılarak elde etmişse, acente müvekkilinin elde ettiği alacak oranında ücrete hak kazanır²⁷⁵.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nda, eski kanundan farklı olarak acentenin ücret alacağının muacceliyet zamanı tartışmaya yer vermeyecek şekilde düzenlenmiştir. Yeni Kanununun madde 114 hükmüne göre acente, sözleşmenin yerine getirilmesi üzerine ücrete hak kazanacaktır.

2.2.2.4 Ücretin Miktarı ve Hesabı

Acentelik sözleşmesinde taraflar, sözleşme özgürlüğü ilkesi çerçevesinde ücret miktarını serbestçe belirleyebilmektedirler. Bu miktar uygulamada genellikle acentenin yaptığı işin değerine göre belirli bir yüzde olarak hesaplanır.

Ücret miktarının acentelik sözleşmesi ile belirlenmediği hallerde ücret miktarı, acentenin bulunduğu bölgedeki ticari teamüle göre, ticari teamül bulunmayan yerlerde ise mahkemece, Türk Medenî Kanunu' nun madde 4 hükmü ile hâkimlere tanınan takdir hakkı

²⁷³ Kurtişoğlu, s. 64-65.

²⁷⁴ Kurtişoğlu, s. 65.

²⁷⁵ Kınacıoğlu, s. 63.

çerçevesinde, hâkim kendisi kanun koyucu olsaydı bu konuda nasıl bir hüküm koyacak ise ona göre belirlenecektir. Söz konusu belirlemeyi o yerdeki Ticaret Mahkemesi yapar. (Yeni TTK madde 115).

Ücret miktarının sözleşmeyle belirlenmesi esas olup; taraflar, söz konusu miktarın üçüncü kişi veya müvekkilin edimleri değerinin belirli bir yüzdesi olarak sözleşme serbestisine göre diledikleri gibi hesaplayabilirler. Aslında acentelik sözleşmesiyle taraflar, acentenin faaliyetine karşılık aylık ücretle beraber belirli bir miktar da komisyonun ödenmesini kararlaştırabilirler de münhasıran aylık ücret ödenmesi tayin olunmuşsa acentenin bağımsız tacir yardımcısı olma ilkesinden ayrıldığı ve ilişkinin acentelik ilişkisi olma özelliğini kaybettiği göz önünde bulundurulmalıdır. Acentenin talep edeceği ücret genelde komisyon olarak tayin edilmektedir. Bilindiği üzere komisyon, yapılan işe karşılık alınan yüzdendir. Bu sebeple doktrinde, acentenin ücret hakkı, “komisyon hakkı” olarak da anılmaktadır²⁷⁶. Bunun haricinde, acentenin ücreti, müşterinin edim değerine, müvekkilin cirosuna ve aracı olunan sözleşme sayısına göre de belirlenebilmektedir. Sadece belirli bir ayılığın tespit edilmesi, acentenin en önemli unsuru olan ‘bağımsızlık’ unsuruna zarar verir.

Yeni TTK madde 115 hükmü, sözleşmede ücretin belirlenmemesi ve ticari teamüllerle de tayin edilememesi halinde görevli mahkemeyi belirlemiştir. Buna göre acenteye ödenecek ücret miktarı Asliye Ticaret Mahkemesi’nce belirlenecektir. Yeni TTK’da özellikle Asliye Ticaret Mahkemesi’ nin belirtilmiş olması, acenteye ödenecek ücret miktarının Sulh Hukuk Mahkemesi görev sınırının altında kalması halinde dahi Asliye Ticaret Mahkemesi’nce belirlenmesi sonucunu doğuracaktır.

2.2.2.5 Ücretin Ödeme Zamanı ve Yeri

Acentelik sözleşmesinde müvekkil ekonomik bakımdan acenteye oranla daha güçlüdür ve ekonomik olarak kendisinden daha zayıf olan acenteyi istismar etmek isteyebilir. Bu nedenle acentelik sözleşmesinde acentenin ücretinin ödenme zamanının belirlenmesi çok önemlidir²⁷⁷.

Acentelik ücretinin ödenme zamanı Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun 116. maddesinin I. fıkrasında şu şekilde belirlenmiştir:

“Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.”

²⁷⁶ Kınacıoğlu, s. 57 vd.

²⁷⁷ Karayalçın, s. 527.

Türk Ticaret Kanunu' nun 131. maddesinin II. fıkrasında “*Acenteye ait alacakların, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, her üç ayda bir defa ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik mukavelesi sona erdiği zaman, tespit edilerek ödenmesi lazımdır.*” şeklinde bir hüküm yer almaktaydı. Ücretin ödenme zamanıyla ilgili karışık ifade “veya” ibaresinin “ve” şekline dönüştürülmesiyle düzeltilebilmiştir.

Acentelik ilişkisinde acentenin ücretinin ödenme zamanı taraflar arasında sözleşme ile serbestçe belirlenebilir; ancak Yeni Kanun' un madde 116 hükmü ile bu serbestiye bazı sınırlamalar getirilmiştir. Şöyle ki, taraflar sözleşme ile acentelik ücretinin acentenin ücret istemeye hak kazandığı andan itibaren üç ay geçmeden ödeneceğini kararlaştırarak süreyi kısaltabilirler. Taraflar bu süreyi uzatamazlar. Çünkü aynı maddenin 3. fıkrasına göre “*bu maddedeki hükümler acentenin aleyhine olarak değiştirilemez*” şeklindedir. Yeni Kanundaki bu hüküm Yürürlükteki TTK' da bulunmamaktadır. Bundan başka, acentelik sözleşmesi sona erdiği tarihte, kararlaştırılan ücret ödeme zamanı gelmemiş olsa bile acentelik ücreti acenteye ödenmelidir²⁷⁸.

Tarafların acentenin ücretinin ödenme zamanını sözleşme ile kararlaştırmadıkları hallerde acentenin ücreti, acentenin ücret istemeye hak kazandığı tarihten itibaren en geç üç ay sonra ödenmelidir. Yürürlükteki “*kanunda 3 aylık süre dolmasa bile takvim yılı sonunda ödeme yapılması gerekir*” şeklindeki 131. madde hükmü yeni kanunla değiştirilmiş (Yeni TTK madde 116) ve takvim yılı sonunda ödeme yapılmasına gerek kalmamıştır. Acentelik sözleşmesinin herhangi bir nedenle sona erdiği hallerde ise acentenin ücreti herhangi bir süreye bağlı kalmaksızın ödenmelidir.

Taraflar sözleşme ile aksini kararlaştırmadıkları takdirde acentenin ücreti Borçlar Kanunu' nun madde 89 hükmü uyarınca acentenin ikametgâhında ödenmelidir. Yeni BK madde 89, BK madde 73' ü karşılamakta olup söz konusu düzenlemeye göre;

Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir. Aksine bir anlaşma yoksa, aşağıdaki hükümler uygulanır;

1. *Para borçları, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yerinde,*
2. *Parça borçları, sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde,*
3. *Bunların dışındaki bütün borçlar, doğumları sırasında borçlunun yerleşim yerinde, ifa edilir.*

²⁷⁸ Kurtişoğlu, s. 69.

Alacaklının yerleşim yerinde ifası gereken bir borcun doğumundan sonra alacaklının yerleşim yerini değiştirmesi sebebiyle ifa önemli ölçüde güçleşmişse borç, alacaklının önceki yerleşim yerinde ifa edilebilir.

Buradaki acentenin ücreti de para borcu olduğu ve acentenin bulunduğu yerde ödeme yapılacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2.2.6 Ücretin Tabi Olduğu Zamanaşımı Süresi

Türk Ticaret Kanunu'nda bu konuda, açık bir hükmün düzenlenmediği görülmektedir. Doktrinde kanunkoyucunun, tellalın komisyon hakkının zamanaşımını düzenleyip (TTK madde 106), acenteninkini düzenlememiş olması kanun yapma tekniği açısından uygun görülmemiştir²⁷⁹. Yeni Ticaret kanununda ise ne tellalın komisyon hakkı ne de acentenin ücret hakkının zamanaşımı süresi düzenlenmemiştir. Acentenin ücret alacağının zamanaşımı süresi Yeni BK madde 147 hükmünde düzenlenmiştir. Buna göre;

“Vekâlet, komisyon ve acentelik sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar” 5 yıllık zamanaşımı süresine tabi olacaktır.

Her halde ücret alacağı bir senetle ikrar edilmiş veya hükümle sabit olmuş ise, on yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz (Yeni BK madde 156/ f. 2). Tarafların sözleşme ile bu süreyi değiştiremeyecekleri kanunun emredici hükmü gereğidir (Yeni TTK madde 6, Yeni BK madde 148).

Zamanaşımı süresinin başlaması için ücret hakkının muaccel olması gerekir (BK madde 149). Diğer bir deyişle, acentenin ücret alacağı belirlenmekle muaccel olur ve söz konusu beş yıllık zamanaşımı süresi, bu hakkın muaccel olduğu tarihte başlar. Burada zamanaşımı süresinin başlangıcını tespit ederken bir ayrıma gidilerek, acentenin sözleşmeden doğan diğer hakları ile ücret hakkının zamanaşımı sürelerinin başlangıç tarihlerinin birbirinden farklılık arz ettiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, ücret hakkının beş yıllık zamanaşımı süresinin başlangıç tarihi, ücret alacağının muacceliyet kazandığı tarih olmasına karşılık, acentenin acentelik sözleşmesinden doğan diğer haklarının beş yıllık zamanaşımı süresi sözleşmenin sona erdiği tarihten itibaren başlayacaktır²⁸⁰. Ancak

²⁷⁹ Alışkan, Murat/ Gençtürk, Muharrem, Acentenin Komisyon Hakkı, Özellikle TTK' nun 129. maddesine Göre Komisyona Hak Kazanma Anı Bakımından Aracı Acente ile Sözleşme Yapan Acente Arasında Fark Olup Olmadığı Sorunu, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp' e Armağan, C. I, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2003, s. 34.

²⁸⁰ Meyveci, s. 69.

acentenin ücret alacağıнын bir senetle ikrar edildiği veya bir hükümle sabit olduğu hallerde zamanaşımı süresinin on yıl olduğu kabul edilmelidir.

2.2.2.7 Acentenin Hak Kazandığı Ücrete İlişkin Kontrol Hakkı

Ticarî defterler tacirin işletmesiyle ilgili gizli bilgiler içermektedir. Bu nedenle tacir tarafından tutulan defterler ancak bazı özel koşulların varlığı halinde incelenebilir²⁸¹. Ancak, Türk Ticaret Kanunu' nun madde 131 hükmü ile kanun koyucu müvekkile, acentenin ücrete hak kazanmış olduğu işlemlere ilişkin defter kayıtlarının bir örneğini hesap cetveliyle birlikte acenteye verme zorunluluğu getirmiştir. Bu hüküm doktrinde, müvekkile ağır bir külfet yüklediği gerekçesiyle eleştirilse dahi²⁸², günümüz teknolojisi düşünüldüğünde müvekkilin bu defter kayıtlarını çoğaltması kendisine ağır bir yük getirmeyecektir. Bu nedenle söz konusu hüküm günümüz koşullarında kolaylıkla uygulanabilir niteliktedir. Ayrıca, acentenin ekonomik bakımdan müvekkilden daha zayıf olduğu göz önünde bulundurulduğunda, acentenin müvekkilinden kendi faaliyetleri ile ilgili kayıtların örneklerini alarak hak ettiği ücretin doğru hesaplanıp hesaplanmadığını kontrol edebilmesi ve böylelikle kendi çıkarlarını koruma imkanına sahip olması isabetlidir²⁸³.

Müvekkile acentenin faaliyetleri ile ilgili defter kayıtlarının bir örneğini ve hesap cetvelini acenteye verme yükümlülüğü yükleyen Türk Ticaret Kanunu, defter örneklerinin veya hesap cetvelinin eksik olması halinde acenteye müvekkilin ilgili defter ve belgeleri inceleme hakkı vermemiştir. Ancak, acentenin eksik olan bu belgelerin tamamlanmasını müvekkilden isteme hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle taraflar arasında bir uyuşmazlık ortaya çıkarsa usul hukuku hükümleri çerçevesinde müvekkilin defterleri bilirkişiler aracılığıyla incelenebilir²⁸⁴. Nitekim Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 116 hükmü de bu konuya değinilmiş ve müvekkilin defter suretini vermekten kaçındığı ya da defterin doğruluğu tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren nedenlerin varlığı halinde acentenin ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını bizzat ya da bir uzman aracılığıyla inceleyebileceği ve bu hükmün aksinin kararlaştırılmasının acentenin aleyhine olduğu takdirde geçersiz sayılacağı düzenlenmiştir²⁸⁵.

²⁸¹ Arkan, s. 347.

²⁸² Kurtişoğlu, s. 70.

²⁸³ Kayıhan, s. 134.

²⁸⁴ Kayıhan, s. 135.

²⁸⁵ Kurtişoğlu, s. 71.

2.2.2.8 Acentenin Takas Hakkı

Acentenin takas hakkı TTK’ da düzenlenmemekle birlikte, BK 139. madde hükmünün vermiş olduğu bir imkandır. Zira acentenin ve müvekkilin birbirlerine karşılıklı ve muaccel borçları bulunmaktadır. Müvekkilin, acentenin ücretini ödemekten kaçınması halinde, acente müvekkil adına tahsil ettiği yahut müvekkilin kendisine teslim ettiği malların bedellerini alması dolayısıyla elinde bulunan parayı, ücret alacağı ile takas etme imkanına sahiptir.

Müvekkilin özel ve yazılı izniyle veya doğrudan acentenin kendisinin teslim ettiği malların bedellerini alması dolayısıyla acentenin elinde müvekkile ait para bulunması halinde (Yeni TTK madde 106), Yeni TTK madde 119 hükmüne göre acente bu parayı ödemekten imtina edebilir. Yeni TTK madde 119 hükmü ile öngörülen, “*hapis hakkı*” başlığı altında düzenlenmiş olmasına rağmen, “*takas hakkından*” başka bir şey değildir. Zira burada acenteye malın bedelini ödemekten kaçınma yetkisi verilmekte olup, hapis hakkında olduğu gibi İİK hükümlerince rehnin paraya çevrilmesi yoluna gidilmesi söz konusu değildir. Bunun gibi, acente hapis hakkını haiz olduğu müddetçe, bu paraları müvekkiline ödememesi dolayısıyla Yeni TTK madde 112 hükmüne göre faiz veya tazminat ödeme borcu altına da girmeyecektir. Dolayısıyla muaccel olan ücret alacağının ödenmesi konusunda müvekkil temerrüde düşmüşse, müvekkile ait parayı geçerli bir şekilde elinde bulunduran acente, müvekkildeki ücret alacağı ile borcunu genel hükümlere göre takas edebilecektir. Takasın ancak muaccel olmuş ücret alacağı dolayısıyla yapılabileceği göz önünde bulundurulmalıdır²⁸⁶ (Yeni BK madde 139).

Burada önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, acentenin takas hakkını kullanmaması halinde dahi temerrüde düşmüş sayılmamasıdır. Zira Yeni TTK madde 119 hükmüne göre acenteye borcunu ödemekten imtina etme hakkını tanımaktadır.

2.2.3 Hapis Hakkı

2.2.3.1 Genel Olarak Hapis Hakkı

Türk hukukunda hapis hakkı, alacağın muaccel olmasına rağmen ödenmediği hallerde alacaklıya, borçlunun rızasıyla elinde bulundurduğu borçluya ait taşınır malları veya kıymetli evrakı, borçluya geri vermeyerek alacağının teminatı olarak elinde bulundurma hakkı veren aynı bir haktır. Hapis hakkı, tarafların karşılıklı iradeleri ile değil, kanunî

²⁸⁶ Meyveci, s. 73.

şartların gerçekleşmesi halinde kendiliğinden doğar. Genel olarak hapis hakkı, Türk Medenî Kanunu' nun 950 vd. (TMK madde 864 vd) maddelerinde düzenlenmiştir²⁸⁷.

2.2.3.2 Acentenin Hapis Hakkının Kapsamı

Acentenin tacir sıfatıyla sahip olduğu hapis hakkı ise acente lehine getirilen bazı farklılıklarla özel olarak Türk Ticaret Kanunu' nun madde 119 hükmünde düzenlenmiştir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 119 hükmüne göre acentenin kanunî hapis hakkı, acentenin müvekkilinde olan *bütün* alacaklarının ödenmesini temin amacıyla getirilmiştir. Kanunun bu hükmü karşısında, acentenin hapis hakkının kapsamı geniş tutulmalı ve acentelik ücretinden başka, olağanüstü masraflar, avans ve tazminat alacakları da hapis hakkı kapsamında değerlendirilmelidir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 119. maddesinin I. fıkrasında acentenin hapis hakkının neler üzerinde olduğu sayılmıştır. Buna göre acentenin, acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da kendi elinde bulundurduğu taşınırlar, kıymetli evrak ile herhangi bir şeyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir.

Ayrıca Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 119. maddesinin II. fıkrası uyarınca acente, müvekkile ait malları sözleşme veya kanun gereği sattığı hallerde, kendisinin bütün alacakları ödeninceye kadar, malların satış bedellerini müvekkile ödemekten kaçınma yetkisine sahiptir. Bu hüküm acentenin başka şekillerde tahsil ettiği paralar için de uygulanır²⁸⁸.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 119. maddesinin I, II ve III. fıkralarında acentenin hapis hakkıyla ilgili özel düzenlemeler getiren kanun koyucu, IV. fıkrasında Medenî Kanunu' nun hapis hakkıyla ilgili 864/II (TMK madde 950/II), 865. (TMK madde 951), 866. (TMK madde 952) ve 867. (TMK madde 953) maddelerinin de acente açısından geçerli olduğunu hükme bağlamıştır²⁸⁹.

²⁸⁷ Genel hapis hakkıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Öztan, Bilge, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, Turhan Yayınevi, Ankara 2002, s. 853-856.

²⁸⁸ Müvekkilin özel ve yazılı bir izni olmadan acente bizzat teslim etmediği malların bedellerini almış veya bedellerini bizzat ödemediği malları teslim almış ise bunlar üzerinde hapis hakkını kullanamaz. Bkz. Kınacıoğlu, s. 68.

²⁸⁹ Kurtişoğlu, s.73.

2.2.4 Olağanüstü Masrafları İsteme Hakkı

2.2.4.1 Genel Olarak Masraflar

Tacirin bağımsız yardımcısı olması nedeniyle acentelik faaliyetlerinin gerektirdiği bütün olağan masraflar kural olarak acenteye aittir. Örneğin acente, işletmesinin telefon, faks, internet, posta giderleri, yanında çalıştırdığı hizmetlilerin maaşları, müvekkiline ait satış konusu malları muhafaza ettiği depo, ardiye gibi yerlerin kiralari gibi olağan masraflardan bizzat sorumludur. Ancak, sözleşme özgürlüğü ilkesi çerçevesinde taraflar olağan masrafların müvekkil tarafından karşılanacağını kararlaştırabilirler²⁹⁰.

2.2.4.2 Olağanüstü Masraflar

Olağanüstü masraflar, müvekkilin talimatıyla ya da müvekkilin talimatı olmasa bile, acentenin müvekkilin menfaatlerini korumak için vekaletsiz iş gören sıfatıyla giriştiği işlerin gerektirdiği giderlerdir²⁹¹. Örneğin bozulan malların satılması gerektiğinde bu satış için yapılan masraflar, nakliye giderleri, gümrük vergi resimleri olağanüstü harcamalardır ve bunların müvekkil tarafından karşılanması gerekir. Acentenin bunlar dışında yapmış olduğu masrafların olağan mı yoksa olağanüstü mü olduğu somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir²⁹². Yeni TTK madde 117 hükmüne göre acente, yükümlülüklerini yerine getirmek için, yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir.

Doktrinde bir görüşe göre²⁹³, olağanüstü giderler yapılmadan önce durum müvekkile açıklanmalı ve önceden izin alınmalıdır. Acentenin gereksiz bir takım harcamalar yaparak bunları müvekkilden istemesi olanaksızdır. Buna karşılık, bizim de katıldığımız görüşe göre²⁹⁴, acentenin müvekkilinin talimatı olmaksızın, yetki sınırlarını aşarak müvekkili ad ve hesabına olağanüstü masraflar yapmış olması halinde, iç ilişkide Borçlar Kanunu' nun *vekaletsiz iş görmeye* ilişkin hükümleri uygulanacak ve acente yaptığı makul düzeydeki olağanüstü masrafların tazmininin müvekkilden isteyebilecektir. Hâkim, yapılan masrafların makul olup olmadığını somut olaya göre takdir edecek, acentenin yaptığı masrafların makul düzeyi aşması halinde bu masraflar müvekkilden talep edilemeyecektir. Olağanüstü masraflar, acentenin faaliyetleri olumlu sonuç vermese bile müvekkil tarafından karşılanmalıdır²⁹⁵.

²⁹⁰ Kurtişoğlu, s. 78.

²⁹¹ Kayıhan, s. 144.

²⁹² Kayıhan, s. 144; Arkan, s. 208.

²⁹³ İmregün, s. 136.

²⁹⁴ Arkan, s. 207.

²⁹⁵ Kurtişoğlu, s.79.

Belirtmek gerekir ki, acentenin olağanüstü masraflarının müvekkilce karşılanması, bu hakkın sınırsız bir özgürlükte kullanılacağı anlamına gelmemektedir. Zira, yapacağı her olağanüstü masrafın müvekkilce karşılanacağını düşünmek hakkaniyete aykırı olacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, acenteye yapılacak bu olağanüstü masrafın gerekli olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, kanımızca, acentenin fazladan yapacağı bu harcamayı önceden müvekkile açıklayarak izin alması gerekmektedir. Nitekim, acente Yeni TTK madde 110 hükmünde belirtilen haber verme yükümlülüğü altındadır. Buna karşılık doktrinde, acentenin her olağanüstü harcaması için izin almak zorunda olmadığı, zira makul düzeydeki olağanüstü harcamaların, müvekkil ile acente arasındaki iç ilişkide vekaletsiz iş görme olarak kabul edilerek, müvekkilce karşılanması gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur. Kanımızca, olağanüstü masrafların makul ve makul olmayan olağanüstü masraflar şeklinde ayrılması kanunun lafzına aykırıdır. Bu sebeple yapılan her olağanüstü masraf için müvekkilden onay alınmalıdır. Buna karşın, taraflar önceden yapacakları bir anlaşma ile sözleşme kapsamında hangi tarz işler için bundan böyle izin alınması gerektiğini aralarında karşılaştırabileceklerdir²⁹⁶.

Acentenin olağanüstü masraf harcamak suretiyle yapmış olduğu işin sonuca/başarıya ulaşmaması, fazladan yapmış olduğu masrafın, müvekkilce kendisine ödenmesine engel teşkil etmemektedir. Yani, acentenin yapmış olduğu giderlere rağmen, acenteye yüklenemeyen bir sebep yüzünden müvekkil ile müşteri arasında sözleşme kurulmamış olsa da, acente, olağanüstü masraflarını talep etme hakkını haizdir.

2.2.4.3 Avanslar

Türk Ticaret Kanunu' nun madde 127 hükmüne göre, avanslar hakkında aynı kanunun 22. maddesi hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Buna göre acente, müvekkili hesabına üçüncü kişilere verdiği avansları, ödeme tarihinden itibaren işleyecek faizi ile birlikte müvekkilinden talep edebilir. Ticaret Kanunu' nda sadece avanslar ile ilgili böyle bir atıf yapılmış, olağanüstü masraflardan hiç bahsedilmemiştir. Bu durum da tartışmalara neden olmaktadır.

Nitekim Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun madde 118 hükmünde, 20. maddeye atıf yapılmıştır. Buna göre, acentenin olağanüstü masraflar için de faize hak kazanacağı düzenlenmiştir. Tacirler için kabul edilmiş olan ücret, avans ve faize hak kazanma, acente için de kabul edilmiştir.

²⁹⁶ Dönmez, s. 70.

Acentenin olağanüstü masraflarının ve avanslarının ne zaman muacceliyet kazanacağına ilişkin bir düzenleme Türk Ticaret Kanunu'nda yer almamaktadır. Doktrinde Kınacıoğlu, “acentenin olağanüstü masrafları da tıpkı ücret hakkının muacceliyet kazandığı usulde muaccel hale gelir” şeklinde görüş bildirmekteydi²⁹⁷. Bu duruma göre acenteye ait olağanüstü masraflar ve avanslar, müvekkille aralarında herhangi bir sözleşme ile aksi kararlaştırılmadıkça, her üç ayda bir defa ve her halükarda takvim yılının sonunda ve yahut acentelik sözleşmesinin sona erdiği zaman tespit edilerek ödenmelidir.

Ücrete hak kazanmayı düzenleyen Yeni TTK madde 114 hükmünde avansa ilişkin yeni bir hükme yer verilmiştir. Bu hükme göre, müvekkilin işlemi yerine getirmesiyle birlikte acentenin izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanacağı düzenlenmektedir. Dolayısıyla Yeni TTK' da avansın ne zaman muaccel olacağı hükme bağlanmış olup, acente müvekkilin sözleşmeyi ifa etmesi ile avansa hak kazanacaktır. Ancak taraflar acentelik sözleşmesiyle bu kuralı değiştirebilirler²⁹⁸.

2.2.5 Tekel (İnhisar) Hakkı

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 104. madde hükmüne göre aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça acente, atandığı bölge ve ticaret dalı içinde tekel hakkına sahiptir. Kural olarak müvekkil acentenin faaliyet bölgesi ve ticaret dalı içinde şahsen faaliyet gösteremeyeceği gibi bu bölge içinde faaliyet göstermek üzere başka acente de tayin edemez.

Müvekkilin gerek doğrudan gerekse başkaları aracılığıyla acentenin tekel hakkını çiğnemesi hali acentelik sözleşmesine aykırılık teşkil eder²⁹⁹. Müvekkilin tekel hakkına uymamasının sonucu acenteye ödenecek ücret konusunda kendini gösterir. Bu durumda müvekkil acentenin tekel bölgesinde bizzat veya başka acenteler aracılığıyla yaptığı faaliyetler dolayısıyla acentenin talebi üzerine acenteye uygun bir ücret ödemeye mecburdur (Yeni TTK madde 113).

Acentenin tekel bölgesinde bulunan kişilerin ticari işletme merkezine başvurarak müvekkille anlaşma yapmaları halinde müvekkilin acentelik sözleşmesini ihlal ettiğini söylemek mümkün değildir; çünkü acente bu halde dahi ücrete hak kazanacaktır. Ancak, müvekkilin acentenin tekel bölgesinde sürekli şekilde doğrudan doğruya acentelik

²⁹⁷ Kınacıoğlu, s. 81.

²⁹⁸ Meyveci, s. 83.

²⁹⁹ “Bölgede satış tekelini davacıya verildiğine göre, davalının bu zorunluluğa uymayarak, Ankara ve Çankırı’da gerek doğrudan doğruya ve gerekse başkalarının aracılığı ile ürünlerini satması, acentelik sözleşmesine aykırı sayılır. Bu durumda davacı acente, bu yüzden uğradığı zararı isteyebilir”. Y. TD. 13.6.1968 T, E. 1966/3917, K. 1968/3689 (Bkz. Batider, C. V, S. 2, s. 284).

faaliyetlerinde bulunarak veya yardımcı şahıslar kullanarak aracılıkta bulunması halinde, acentenin ücrete hak kazanmasına rağmen acentelik sözleşmesinin müvekkil tarafından ihlal edildiğini söyleyebiliriz. Çünkü acentelik ilişkisinde güven esastır ve acentenin tekel hakkının bulunduğu bir bölgede müvekkilin bizzat veya başkaları aracılığıyla sürekli olarak faaliyette bulunması taraflar arasındaki güven ilişkisine aykırıdır³⁰⁰.

2.2.6 İflasta İmtiyaz Hakkı

2004 sayılı İcra ve İflâs Kanunu' nda 4949 sayılı kanunla yapılan değişiklikten önce, acentenin bir diğer hakkını da, İcra ve İflâs Kanunu' nun 206. maddesinde hükme bağlanan *iflâsta imtiyaz hakkı* oluşturuyordu. Buna göre acente, müvekkili tacir hakkında iflâsın açılmasından önceki bir yıl içinde acentelik sözleşmesinden doğan tüm alacakları için imtiyazlı olup, üçüncü sırada yer almaktaydı³⁰¹.

İcra ve İflâs Kanunu' nun madde 206 hükmünde değişiklik yapan 4949 sayılı kanun ile acentenin müvekkilin iflâsından önceki bir yıl içinde acentelik sözleşmesinden doğan ücret alacaklarının tümü imtiyazlı alacak olmaktan çıkarılmıştır. Buna göre acente iflâsta dördüncü sırada, yani imtiyazsız alacaklılar arasında bulunmaktadır³⁰². Başka bir deyişle acente, acentelik sözleşmesi dolayısıyla müvekkilinden olan alacaklarını imtiyazlı alacaklıların hakları ödendikten sonra alabilecektir.

İflasta imtiyaz hakkı, acentenin hapis hakkını düzenleyen madde 119 hükmünün TMK' ya atfî ile öngörülen bir haktır. Acentenin, borcunu ödemeyen yahut yeterli güvence göstermeyen müvekkilin, üzerinde hapis hakkını kullandığı mallarını teslim bağli rehin hükümleri uyarınca paraya çevirmesi mümkündür. (TMK madde 953/ 1)

2.2.7 Denkleştirme Talebi.

2.2.7.1 Genel Olarak

Bağımsız bir tacir yardımcısı olan acentenin başlıca görevi, bağli bulunduğu işletmeye müşteri kazandırmaktır. Bilindiği gibi müşteri, her işletmenin en önemli unsurudur. Mallarını pazarlayamayan bir işletme, sermayesi ne kadar büyük olursa olsun iktisadî kazanç sağlayamaz. Acentenin işletmeye kazandırdığı müşteriler, acentelik

³⁰⁰ Kurtişoğlu, s. 55-56.

³⁰¹ Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder, İcra ve İflas Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2001, s. 585.

³⁰² 4949 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce İİK. md. 206'nın ilk beş sırasında yazılı olan alacaklar imtiyazlı alacak, altıncı sırasında yazılı olan alacaklar ise imtiyazsız alacaklardı. Yapılan değişiklikle alacaklar dört sıra halinde düzenlenmiştir. İlk üç sırada imtiyazlı alacaklar, dördüncü sırada ise imtiyazsız alacaklar bulunmaktadır.

sözleşmesinin sona ermesinden sonra da işletmeyle olan ilişkilerini devam ettirebilirler. Böylelikle müvekkil acentenin faaliyetleri ve emeği sonucu bir müşteri çevresi kazanmış olur. Oysa acentelik sözleşmesi sona erdiği zaman acente, sözleşmenin devamı halinde alacağı ücretten mahrum kalacaktır. Bu nedenle müvekkil, acentelik sözleşmesi sona erdiği zaman, acentenin faaliyetleri sonucu ticari işletmede meydana gelen kıymet artışı ve acentenin emeği sonucu ileride elde edeceği menfaatlerin karşılığını acenteye ödemelidir. Acentelik sözleşmesinin son bulmasına rağmen, müvekkilin acentenin geçmişteki hizmetlerinden yararlanmaya devam etmesinin karşılığını oluşturan bu hakka acentenin **“müşteri tazminatı hakkı”** denir. Müşteri tazminatı sözünün yerine ‘*portföy tazminatı*’, ‘*çıkış tazminatı*’, ‘*portföy hakkı*’ gibi terimler kullanılmaktadır³⁰³.

Kınacıoğlu, müşteri tazminatını şu şekilde ifade etmektedir; “...*Müşteri tazminatı ne sosyal himaye düşüncesiyle, ne acenteye yardım etmek, ne tazminat olarak -adı tazminat olsa da-, ne müvekkilin haksız zenginleşmesinden dolayı ve ne de acentelik sözleşmesinin hüküm ifade etmesi için konulmuş olup, burada sözleşme münasebetinden doğan bir hak ve bir karşı edim bahis konusudur...*” Yazar ayrıca, bu hakkın acentenin gayreti ve çabası ile müvekkilin yeni yeni müşteriler elde etmesi ve bu yüzden işletmesinin değerinde kıymet artışları olması dolayısıyla ödenen mukabil ivaz olduğunu belirtmektedir.³⁰⁴

Kender’ e göre acentenin portföyü üzerinde de bir hakkı vardır. Acentenin yapılmasına sebep olduğu sigorta mukaveleleri şirkete bir müşteri çevresi sağlamıştır. Acentelik sıfatı, bu mukavelenin hitamından önce sona erdiği takdirde acente bu portföyü için komisyon alamamaktan mütevellit zarara uğrayacak, diğer yandan acentenin aracılık ederek meydana getirdiği müşteri muhitinden şirket devamlı surette faydalanacaktır. Bu hususlar göz önünde tutularak her ne sebeple olursa olsun acentelik sıfatı sona eren kimseye şirketin bir karşılık ödemesi gerekmektedir³⁰⁵.

Poroy/Yasaman müşteri tazminatını şöyle ifade etmektedirler; “*Acente sürekli bir faaliyet icra edip, kendi emeği ile iktisadi değer taşıyan bir müşteri grubu meydana getirdiğinden, acenteliğin sona ermesi halinde kendisine veya ölümü halinde mirasçılarına bir tazminat vermesi öngörülür. Bu tazminata doktrinde portföy tazminatı denir....*”³⁰⁶

Yeni Ticaret Kanununda ise bu kavramı ifade etmek için “*Denkleştirme talebi*” kullanılmaktadır. Ancak Moroğlu' na göre, maddenin “Denkleştirme talebi” şeklindeki kenar başlığı içeriği ile uyumlu değildir, çünkü söz konusu maddede sözleşmenin sona ermesi

³⁰³ Kurtişoğlu, s. 81.

³⁰⁴ Kınacıoğlu, s. 72.

³⁰⁵ Kender, Rayegan, Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008, s. 109.

³⁰⁶ Poroy/Yasaman, s. 258.

nedeniyle bir “portföy tazminatı” mevcuttur, diğer bir deyişle mahsup işlemi değil, bir zarar ve ziyanın giderilmesi söz konusudur³⁰⁷.

2.2.7.2 TTK’ da Denkleştirme Talebine İlişkin Düzenleme

TTK’ da müşteri tazminatına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak müşteri tazminatı hakkı Yargıtay tarafından kabul edilmiş olup bazı kararlarda acente lehine müşteri tazminatına hükmedilmektedir³⁰⁸. Yeni TTK madde 122 hükmünde müşteri tazminatı hususu düzenlenmiştir. TTK düzenlemesinde yer bulmayan müşteri tazminatı ile ilgili olarak doktrinde bir kısım yazar, denkleştirme talebinin TTK madde 134/2 hükmünü geniş yorumlanmak suretiyle acenteye ödenmesi gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. TTK madde 134/2 uyarınca *“Müvekkilin veya acentenin iflas veya ölümü yahut hacir altına alınması sebebiyle acentelik mukavelesi sona ererse, işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına nispetle tayin olunacak münasip bir tazminat acenteye yahut yukarıdaki hallere göre onun yerine geçenlere verilir.”* Görüldüğü gibi TTK madde 134 hükmündeki düzenleme, acentelik sözleşmesinin müvekkilin yahut acentenin ölümü, iflası yahut hacir altına alınması halinde acenteye uygun bir tazminat verilmesi gerektiğine ilişkindir. Oysa, acentelik sözleşmesi sürenin dolması yahut fesih ile bitse dahi, acentenin müşteri portföyü üzerindeki hakkı bakidir ve bu sebeple acenteye uygun bir karşılık ödenmesi gerekmektedir. TTK madde 134 hükmünün geniş yorumlanması ile acenteye müşteri tazminatı ödenmesi gerektiğini savunan **Arkan**, acenteye müşteri tazminatının ödenmesini yalnızca müvekkil veya acentenin ölümü, iflası, hacir altına alınması halleri ile sınırlı tutulmasını gereksiz bir sınırlama olarak nitelendirerek, söz konusu tazminatın acentenin bir kusuru olmaksızın sözleşmenin sona erdiği tüm hallerde ödenmesi gerektiği görüşündedir. Aynı şekilde **Kınacıoğlu** da esas olanın sözleşmenin sona ermesi olduğunu, bu sebeple feshi ihbar veya süreyle sınırlı acentelik sözleşmelerinde sürenin dolması ile sözleşmenin sona ermesi hallerinde de acenteye müşteri tazminatı ödenmesi gerektiği görüşündedir. Yine, **Kayıhan**, müvekkilin kusuru olsun olmasın, isnadı müvekkile kabil bir haklı nedene dayanarak sözleşmenin acente tarafından feshi halinde de acenteye müşteri tazminatı ödenmesi gerektiğini savunmaktadır³⁰⁹.

³⁰⁷ Moroğlu, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Öneriler, İstanbul Barosu, İstanbul 2005, s. 57.

³⁰⁸ Reva, Zeynep, Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri, Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği Bilim Kurulu Onayına Sunulmayan Eserler; 11. H.D.; 10. 05. 1996 tarih, 1996/2189 E. 1996/3335 K. Sayılı ilamı ve 20.06.1996 tarih, 1996/2084 E. 1996/4544 K. Sayılı ilamı, Sigorta Araştırma Dergisi S:2, s. 229

³⁰⁹ Dönmez, s. 77.

2.2.7.3 Yeni TTK' da Durum

TTK' nın acenteliğe ilişkin faslında düzenlenmemiş olan denkleştirme talebi, SK madde 23 hükmünde düzenlenmiştir. Buna göre, *“Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.”* Görüldüğü gibi, sigorta acenteleri bakımından öngörülen denkleştirme talebi Yeni TTK madde 122 düzenlemesi ile aynı doğrultudadır. Bu kapsamda, sigorta acentesi, belirtilen koşulları sağlaması halinde, edindiği müşteri portföyü karşılığında sigorta şirketinden denkleştirme talep edebilecektir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 121. maddesi hükmü acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde tarafların birbirlerine ödeyeceği iki çeşit tazminattan söz edilmektedir:

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 121. maddesinin I. fıkrasına göre, belirli süreli olmayan acentelik sözleşmelerinde ortada haklı bir neden olmadan veya üç aylık feshi ihbar süresine uymadan sözleşmeyi fesih eden taraf, başlamış işlerin henüz tamamlanmaması dolayısıyla diğer tarafın uğradığı zararları gidermekle yükümlüdür.

Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun 121. maddesinin III. fıkrasında ise, müvekkilin veya acentenin iflâs veya ölümü veya hacir altına alınması nedeniyle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranla belirlenecek uygun bir tazminatın acenteye, mirasçılara ya da kanuni temsilcilerine ödenmesi öngörülmüştür. Burada acenteye tanınan hak, sözleşmenin sona ermesinin gelecekte doğuracağı kayıplara dayanan bir tazminat hakkı değil, geçmişte yapılmış işlerle ilgili olan ve sözleşme sona erdiği için acentenin tamamlama olanağı bulamadığı, ancak sözleşme sona erdikten sonra tamamlandığı takdirde esas olarak acentenin çabası sayesinde tamamlandığı kabul edilecek olan işlemlerden doğan ücret hakkıdır³¹⁰.

Doktrinde bir görüşe göre³¹¹, Yeni Kanun' un 121. maddesinin II. fıkrası, acentenin müşteri tazminatı isteme hakkı dolayısıyla kabul edilmiştir. Ancak bu görüşün savunucuları dahi bu hükmü çeşitli nedenlerle eleştirmektedir. Bu hükümde acenteye sadece müvekkilin veya acentenin iflâsı, ölümü, hacir altına alınması hallerinde tazminat ödeneceğinin

³¹⁰ Kurtişoğlu, s. 82.

³¹¹ Arkan, s. 217.

öngörölmüş olması gereksiz bir sınırlamadır. Söz konusu tazminat acentenin bir kusuru olmaksızın sözleşmenin sona erdiği bütün hallerde ödenmelidir. Ayrıca bu maddede tazminat miktarının nasıl hesaplanacağı ve acentenin hangi hallerde müşteri tazminatı isteme hakkını kaybedeceği de düzenlenmemiştir.

Doktrinde bizim de katıldığımız bir başka görüşe göre³¹², Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 121. maddesinin V. fıkrasında bahsedilen tazminatta daha çok başlamış işlerin tamamlanmaması hali nazara alınmış, acentenin acentelik sözleşmesi süresince oluşturduğu müşteri çevresi, emeği ve yarattığı iş potansiyeli göz önünde bulundurulmamıştır. Bu nedenle, Türk Hukuku'nda acentenin müşteri tazminatı isteme hakkını Yeni TTK'nın 121. maddesinin V. fıkrasına dayandırmak uygun değildir. Kanaatimizce acenteye müşteri tazminatı isteme hakkının tanınmasını, acentenin ücret isteme hakkının (Yeni TTK madde 108) ve hakkaniyet ilkesinin (TMK madde 4) gereği olarak kabul etmek daha yerinde olacaktır. Buna göre, acentenin müvekkile kazandırdığı müşterilerin, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da o işletmeye gelir sağlamaya devam etmelerine rağmen acenteye bu gelirden pay verilmemesi hakkaniyete uygun değildir. Acentelik sözleşmesinin acentenin kusuru olmaksızın sona erdiği bütün hallerde acenteye, işletmeye kazandırdığı müşteriler dolayısıyla *müşteri tazminatı* verilmelidir³¹³.

Müşteri tazminatı tutarının hesaplanması hususunda Türk doktrininde Almanya, İsviçre ve Avrupa Birliği düzenlemelerine atıfta bulunmaktadır. Buna göre acenteye ödenecek müşteri tazminatı en fazla acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon ya da diğer ödemelerin ortalaması kadar olacaktır. Acentelik ilişkisinin beş yıldan az sürdüğü hallerde hesaplama acentelik sözleşmesinin devam ettiği süreye göre yıllık ortalama üzerinden yapılacaktır. Nitekim Yeni TTK madde 122 hükmüne göre de bu görüş benimsenmiş bulunmaktadır.

Tarafların sözleşmeye acentenin müşteri tazminatı isteme hakkını bertaraf eden bir hüküm koymaları halinde bu hüküm Yeni Borçlar Kanunu'nun 27. maddesi hükmü uyarınca geçersiz sayılmalıdır. Her ne kadar acentenin tacir olduğu ve bu nedenle sözleşme akdederken basiretli bir tacir gibi davranması gerektiği kabul edilse bile müşteri tazminatından feragat ilişkin hükümler sözleşmenin güçlü tarafı olan müvekkiller tarafından acentelere dayatılmaktadır. Ancak acentenin, müşteri tazminatından feragatine ilişkin hükmün butlanının tespiti nedeniyle dava açmak ve bu iddiasını ispat etmek zorunda

³¹² İmregün, s. 137.

³¹³ Kurtişoğlu, s. 83-84.

kalacak olması nedeniyle yapılacak kanuni düzenlemeye bu tazminattan feragati öngören sözleşme hükümlerinin geçersiz olacağı eklenmelidir³¹⁴.

Doktrinde yapılan bu eleştiriler ışığında acentenin müşteri tazminatı isteme hakkı, Yeni TTK' nın madde 122. hükmünde "Denkleştirme talebi" başlığı altında düzenlenerek, tek satıcılık ve benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi halinde de bu hükmün uygulama alanı bulacağı açıkça belirtilmiştir. Çalışmamızın sistematığına uygun olması bakımından Denkleştirme istemi aşağıdaki "Sona Erme Halinde Acentenin Hakları" başlığı altında incelenecektir.

2.2.8 Sözleşmenin Sona Ermesi Halinde Acentenin Hakları

2.2.8.1 Genel Olarak

Müvekkil, acenteye işletmesine ilişkin bazı ticari sırları açar, onu işleri konusunda informe eder; ona, temsil yetkisi verir. Müvekkilin bu yükümlülükleri acentelik sözleşmesi gereği olduğu kadar, kendi menfaatleri de bunu gerektirir. Müvekkilin bu yükümlülükleri acente için birer hak bahşeder. Sona erme halinde kusurlu olan taraf veya feshi ihbar süresine uymayan taraf tazminat ödemeye mahkum olabilir.

2.2.8.2 Olağan Sona Erme Hallerinde

Acentelik sözleşmeleri bakımından sona erme halleri öncelikle olağan veya olağanüstü olarak ikiye ayrılır. Olağan sona erme de belirli süreli ve belirsiz süreli acentelik sözleşmeleri olarak ikiye ayrılır.

2.2.8.2.1 Belirli Süreli Acentelik Sözleşmelerinde

Belirli süreli acentelik sözleşmelerinde taraflar sözleşme özgürlüğü prensibine dayanarak acentelik sözleşmesini belirli bir süre üzerine akdedebilir. Bu anlamda müvekkil ve acente acentelik sözleşmesini örneğin bir yıl, on yıl veya 10.10.2020' ye kadar vs. gibi süreler için akdedebilirler. Dolayısıyla sadece bu kararlaştırılan sürenin dolmasıyla acentelik sözleşmesi herhangi bir fesih ihbarı süresine gerek kalmadan sona erer. Belirli süreli acentelik sözleşmesinde haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uyulmadan sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması nedeniyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır.

³¹⁴ Kurtişoğlu, s. 86.

Belirli süreli acentelik sözleşmelerinde süre dolduktan sonra da uygulanmaya devam edilirse sözleşme belirsiz süreli olur. Yürürlükteki TTK' da bu konuda bir hüküm yoktur; ancak Yeni TTK madde 121' de bu durum düzenlenmiştir. Doktrinde belirtilen bu durum da yasaya alınmış oldu. Belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde tarafların üç aylık ihbar süresi olduğunu belirtmiştik. Bu ihbar niteliği gereği sözleşmeyi ileriye etkili (ex nunc) olarak sona erdirir. Dolayısıyla o ana kadar yapılan işlemler de hüküm ve sonuç doğuracaktır³¹⁵.

2.2.8.2.2 Belirsiz Süreli Acentelik Sözleşmelerinde

Belirli süreli acentelik sözleşmesinde tarafların sessiz kalması halinde yahut tarafların açıkça anlaşması (zımni veya örtülü anlaşma) halinde ortada belirsiz süreli acentelik sözleşmesi olacaktır.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesini taraflar 3 ay önceden feshi ihbar ederek sona erdirebilir (Yeni TTK madde 121). Burada tarafların her ikisi de tacir sıfatını haiz olduğu için feshin ihbarı da noter tarafından, taahhütlü mektupla veya telgrafla yapılması şarttır.

2.2.8.3 Olağanüstü Sona Erme Hallerinde

Haklı sebeplerin varlığı halinde, sözleşme ilişkisi, ister belirli süreli, isterse belirsiz süreli olsun, herhangi bir feshi ihbar süresine uymak borcu olmaksızın acentelik sözleşmesini feshetmek imkan dahilindedir³¹⁶.

Taraflar sözleşme serbestisi prensibi çerçevesinde, sözleşme ile acentelik ilişkisini sona erdirebilecek haklı nedenleri belirleyebilirler. Böyle bir hükmün geçerli olup olmayacağına karar verirken, yapılan düzenlemenin fesih hakkının özüne zarar verip vermediğine bakılmalıdır. Kanunun hem acenteye hem de müvekkiline tanıdığı fesih hakkından, bu nedenin doğmasından önce vazgeçmek (feragat) hukuken mümkün değildir.

³¹⁵ Ayan, Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Seçkin Yayınları, Ankara 2008, s. 33.

³¹⁶ Buna karşın Yargıtay bir kararında isabetsiz olarak şu sonuca varmıştır:

“...acentelik süresi mukavele ile beş yıl olarak kararlaştırılmış olmasına göre, gayrimuayyen zamana ilişkin acentelik mukavelelerinin muhik sebepten dolayı feshini ve sonuçlarını düzenleyen aynı kanunun 133 ve 134'üncü maddelerinin uygulanması mümkün değildir... Davacı, davalı beş yıllık sürenin bitiminden evvel akdi feshetmiş olduğundan, sözleşmede yazılı maktu tazminatı istemekte haklıdır”. YTD. 15/09/1966 T., E. 1966/358, K. 1966/3600 sayılı kararı. (İmregün, Genel İlkeler, s. 196, dn. 33).

Yargıtay'ın bu kararı isabetsizdir. **İmregün' ün** de belirttiği üzere, belirli veya belirsiz süreli olan acentelik gibi süreli bir borç ilişkisi doğuran kira, vekalet ve hizmet sözleşmesi gibi tüm sözleşmeler haklı sebeplerin varlığı durumunda sürenin bitmesini veya feshi ihbar sürelerinin yapılmasını beklemeksizin her zaman feshedilebilir ve hatta sözleşmeyi haklı sebeplerle fesheden tarafın, diğer tarafa tazminat ödemesi gerekmez. Hatta, davranışı ile sözleşmenin feshine neden olan karşı taraftan, sözleşme ilişkisini haklı bir sebeple sona erdiren taraftan, sözleşme ilişkisini haklı bir sebeple sona erdiren tarafın tazminat talep etmeye hakkı vardır. Yargıtay' ın bu kararı açıklanan nedenlerle hatalıdır.

Hal ve şartlardaki esaslı değişiklikler nedeniyle (Clausula Rebus Sic Stantibus yani Emprevizyon teorisi; örneğin ülkenin büyük bir ekonomik krize girmesi, deprem, savaş vb. mücbir sebepler) sözleşme ilişkisinin devam ettirilmesi sözleşmeyi feshettirmek isteyen taraftan beklenemez ise, bu sebep hem acente için hem de müvekkil için haklı sebep sayılmalıdır. Ancak, haklı sebeplerle sözleşmeyi olağanüstü feshetme imkanına sahip olan taraf, bunu uygun bir zaman dilimi içinde kullanmalıdır. Acentelik sözleşmesi niteliği gereği sürekli borç doğuran sözleşmelerden olduğu için, bu olağanüstü fesih hakkı niteliği gereği yenilik doğuran bir hak olup, tek taraflı karşı tarafa yöneltilmesi gereken bir irade beyanı ile kullanılır³¹⁷. Prensip olarak bu fesih hakkının kullanılması herhangi bir şekilde bağlı değildir. Ancak burada her iki taraf da tacirdir. Dolayısıyla da burada Yeni TTK madde 20 hükmü gereğince noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemi yollarından biri ile yapılması gerekir. Buradaki şartın geçerlilik şartı olmayıp ispat şekline dönüştürüldüğü, iadeli taahhütlü mektubun taahhütlüye dönüştürüldüğü ve güvenli elektronik imza durumlarının yeni kanunla eklendiğini daha önceden belirtmiştik.

Acente bakımından feshe zemin hazırlayan haklı sebepler arasında, müvekkilin sürekli olarak hiçbir haklı gerekçe göstermeksizin acentenin aracılıkta bulunduğu sözleşmeleri icra etmemesi, acentelik ücretini ödememesi ya da sürekli olarak geç ödemesi, acenteye üçüncü kişilere satmak üzere gönderdiği malların sürekli olarak ayıplı olması sayılabilir. Bundan başka, müvekkilin, acentenin bölgesindeki müşterilerle doğrudan ilişkiye geçmesi durumu da, acenteye, sözleşmeyi haklı nedenle sona erdirme imkanı tanımaktadır³¹⁸.

2.2.8.4 Diğer Nedenler Dolayısıyla Sona Erme

Acentelik sözleşmesini sona erdiren diğer halleri Yeni TTK madde 121 hükme bağlamıştır. Buna göre; “müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması halinde”, Yeni Borçlar Kanunu’ nun madde 513 hükmü uygulanır. Taraflardan biri tüzel kişiyse, bu, tüzel kişiliğin sona ermesinde de uygulanır.

Acentelik sözleşmesi vekalet sözleşmesi gibi, tarafların karşılıklı güvenlerine dayanan bir hukuki ilişki ortaya çıkarmaktadır. Bu güven ilişkisinde acente, kendisine verilen işleri bizzat yapmak zorunda olup yerine bir başkasına yaptıramaz. Müvekkil öldüğü

³¹⁷ Seliçi, Özer, Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona ermesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 167.

³¹⁸ Kayıhan age, s. 224.

takdirde, müvekkilin irade ve çıkarı sona erecektir. Acente öldüğü takdirde de acentelik sözleşmesinin şahsen ifası imkanı ortadan kalkacaktır. Bundan dolayıdır ki kural olarak taraflardan birinin ölümü ihtimalinde acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesi haklı gözükmektedir. Taraflardan birinin gaipliğine hükmedilmesi halinde de (TMK madde 32) ölümle aynı sonuçlar doğacağı için acentelik ilişkisi kendiliğinden sona erecektir.

Acentelik sözleşmesi, kurulduktan sonra, gerek acentenin gerekse de müvekkilin temyiz kudretini kaybetmesi ve tam ehliyetsiz hale gelmesi durumunda sona erer. Bu durumun uygulanabilmesi için her iki tarafın da gerçek kişi olması gerektiğini belirtmekteyiz. Gerçek kişi acente veya müvekkil sınırlı ehliyetli olduğu takdirde acenteliğin devamı (TMK madde 429' da belirlenen işlemlere ilişkin) yasal danışmanın muvafakatine bağlıdır. Sınırlı ehliyetsizlik halinde de acenteliğin devamı yasal temsilcinin rızasına bağlı olarak devam edebilir³¹⁹.

Acentelik sözleşmesi gerek acentenin gerekse de müvekkilin iflası ile kendiliğinden sonra erer. İflas ile iflas eden taraf malvarlığı üzerindeki tasarruf yetkisini kaybeder. Bu nedenle acentelik sözleşmesinde iflastan sonra da devam edeceği kararlaştırılmaz. **Kayıhan**, iflas kalktıktan sonra da, iflasın açılmasıyla sona eren acentelik sözleşmesinin canlanmayacağı görüşündedir³²⁰. Biz ise bu görüşe katılmamaktayız. Zira iflasın kaldırılması ve kapanması farklı iki durumdur. İflasın kaldırılmasıyla iflas kararının hukuki sonuçları ortadan kalkmaktayken; iflasın kapanması halindeyse mevcut ve geçerli bir iflas kararı vardır ve iflas hâlâ hüküm ve sonuçlarını doğurur.

Diğer nedenlerle sona erme başlığı altında düzenlenen haller emredici nitelikte değildir. Yeni BK madde 513 hükmü “*sözleşmeden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadıkça*” demek suretiyle bunu açıkça ifade etmektedir. Acentelik sözleşmesine taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması veya iflası ile sona ermediğine ilişkin bir hüküm konulursa bu da hukuken geçerlidir.

Ölüm halinde diğer taraf sözleşmeyi devam ettirme imkanına sahiptir. İflas halinde de iflas edenin yerine geçen iflas masası veya kanuni temsilci, yerine geçtiği kişinin haklarını kullanarak haklı nedenle acentelik ilişkisini sona erdirebilme imkanına sahiptir.

Acentelik sözleşmesinin taraflardan birinin ölümü, iflası veya ehliyetinin kaybı ile kural olarak hiçbir işleme gerek kalmadan sona erdiren durumların acente tarafından öğrenilmesinden önce yapılan işlemlerin akıbetinin ne olacağı sorunu gündeme gelebilir. Bu durumlarda Yeni TTK madde 102 hükmünün yollamasıyla vekaletle ilişkin olan Yeni BK

³¹⁹ Kayıhan age, s. 226.

³²⁰ Kayıhan age, s. 227.

madde 314 hükmü uygulanmalıdır. Buna göre, acentenin acentelik sözleşmesinin sona erdiğini öğrenmesinden önce yapmış olduğu hukuki işlemlerden müvekkil veya mirasçuları, acentelik ilişkisi sona ermemiş gibi sorumludur. Genel temsile ilişkin hükümler de (Yeni BK m. 45) benzer hükümler sevk etmiştir.

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona erme hallerinden biri de sonraki imkansızlık halidir. Sözleşmenin imkansızlaşması acentelik sözleşmesi akdetmekteki amacın ortadan kalkması veya aşırı derecede güçleşmesiyle gerçekleşir. Örneğin, acentelik sözleşmesine konu olan malın ithalatının yasaklanması halinde tarafların edimlerinin ifası sürekli biçimde imkansız olduğu için sözleşme sona erer. İmkansızlığın ortaya çıkmasına taraflardan birinin kusurlu davranışı neden olmuşsa BK madde 96 hükmü uygulanır. Kusurlu davranışıyla sözleşmenin devamını imkansız kılan taraf, diğer tarafın zararını tazmin eder. İmkansızlığın ortaya çıkmasında tarafların kusuru yoksa, BK madde 117 hükmü uygulanır³²¹.

2.2.8.5 Acentelik Sözleşmesinin Tasfiyesi

Acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle acentenin müvekkili namına sözleşme akdetme ya da aracılık etme hakkı ve borcu ortadan kalkar. Sözleşme süresinin bitiminden sonra aracılık edilen veya kurulan sözleşmelere müvekkil, provizyon ödeme borcu altında değildir. Kanaatimizce, acente yaptığı işlemlerin altyapısını acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce hazırlamışsa ve müvekkil de bu işlemleri acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra kurarsa, acenteye hakkaniyete uygun bir tazminat verilmesi gerekir.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle, müvekkilin acenteye karşı olan diğer borçları da sona erer. Acentelik ilişkisinden doğan alacak ve borçların tam olarak hesaplanması ve tasfiyesine kadar, tarafların birbirlerini bilgilendirme, hesap verme yükümleri, tahsilden dolayı geri verme talepleri ile masraf ve zararların tazmin edilmesi yükümleri varlığını sürdürür. Acente, sözleşmenin bitmiş olmasına karşın müvekkilinin ticari sırlarını korumakla yükümlü olup ve gerektiği durumlarda rekabet yasağına riayet etme borcu altındadır³²².

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi, tarafların birbirine tazminat ödemesini gerektirebilir. Tazminat ödenmesi, sözleşmenin sona ermesinde taraflardan birinin kusurlu eylemi olduğu hallerde vardır. Acente veya müvekkilin kişiliğini ilgilendiren haklı sebepler bir kusurdan kaynaklanmıyorsa (örneğin, taraflardan birinin uzun süren hastalığı, trafik

³²¹ Ayan, s. 38-39.

³²² Kayıhan age, s. 231.

kazası geçirmesi veya deprem gibi mücbir sebeplerden dolayı olmuşsa) sözleşmenin feshi halinde de bir tazminat ödenmesi gerekmez.

Belirli süreli acentelik sözleşmesinde haklı neden olmadan fesheden taraf, diğer tarafın uğradığı zararın tamamını genel hükümlere göre (BK madde 96) tazmin etmek zorunda kalabilir. Belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde haklı neden yoksa ve üç aylık feshi ihbar süresine uyulmadan sözleşme feshedilmişse, fesheden taraf tazminat ödemek zorunda kalır. Bu tazminatın niteliği, genellikle, başlayıp da sona ermeyen işlem sebebiyle ödenmesi gereken acentelik sözleşmesi ücreti veya müvekkilin sözleşmenin yapılmaması nedeniyle yoksun kaldığı kazanç vb. masraflardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜVEKKİLİN HAKLARI ve BORÇLARI

3.1 Müvekkilin Borçları

3.1.1 Genel Olarak

Daha önce de belirttiğimiz üzere, acente sözleşmesi hem acenteye hem de müvekkile hak ve borç yükleyen, tam iki taraflı sözleşmelerdendir. Bu bağlamda, acentenin borçları, müvekkil bakımından hak teşkil ettiği gibi müvekkilin borçları da acente bakımından hak teşkil etmektedir.

Yeni TTK, acentelik sözleşmesini, acentenin yetkileri ile hak ve borçlarını düzenleyen bir sistematiğe göre yapmıştır. TTK' da ise acentelik sözleşmesi kapsamında müvekkilin hak ve borçları ayrı olarak belirtilmemiştir. Yürürlükteki TTK' da müvekkilin haklarına ve borçlarına ilişkin bağımsız hükümler konulmamış olup bunlar, çeşitli maddelere dağıtılmış durumdadır. Bu sebeple çalışmamızın bu bölümünde müvekkilin hak ve borçlarına genel olarak değinmekle yetineceğiz. Ancak, acentenin hak ve borçları, müvekkil bakımından da sorumluluk doğurmaktadır. Yeni TTK' da ise müvekkilin borçları ayrı bir başlık olarak düzenlenmişken (Yeni TTK madde 120), müvekkilin hakları düzenlenmemiştir. Adı geçen hükmün metni şu şekildedir:

(1) Müvekkil, acenteye;

a) Mallarla ilgili belgeleri vermek,

b) Acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları ve özellikle iş hacminin acentenin normalde bekleyebileceğinden önemli surette düşük olabileceğini bildirmek,

c) Acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini ya da yerine getirilmediğini uygun bir süre içinde bildirmek,

d) Acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek,

e) Ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında 20 nci madde hükümlerine göre faiz ödemek,

zorundadır.

(2) Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde, geçersizdir.

Madde gerekçesinde bu maddenin yeni olduğu ve acentenin haklarını korumak için öngörüldüğü belirtilmiştir. Özellikle söz konusu maddenin (d) ve (e) bentlerinin Yeni TTK' nın madde 113 ve 118 hükümlerinde düzenlenen hükümler karşısında tekrardan ibaret

olduğu ve kanun yapma tekniği açısından uygun olmadığı söylenebilir. Ancak bu husus Gerekeç’ de “...Hükmün iki işlevi vardır. Birincisi acenteye isini gereği gibi yapabilmesi için gerekli bilgi ve belgeleri vermek ve bildirimlerde bulunmak, ikincisi ise borçların niteliğini belirtmek. Son işlev ikinci fıkradan açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple (d) ve (e) bentleri Yeni TTK’ nın 113 ve 118 inci maddelerinin tekrarı olmayıp, anılan borçların emredici nitelik taşıdığını belirtmektedir.” demek suretiyle açıklığa kavuşturulmuştur. Acentelik ilişkisi karşılıklı güven gereği zaten müvekkile bu yükümlülükleri yükler niteliktedir.

3.1.2 Karşılıklı Güven İlkesi

Acentelik sözleşmesi, karşılıklı güven ilişkisine dayanan ve koordineli çalışmayı zorunlu kılan sürekli bir borç ilişkisidir. Bu nedenle karşılıklı güven ilkesi, ekonomik açıdan acenteye oranla daha güçlü olan müvekkile, acentenin faaliyetlerini daha rahat yürütebilmesi için, ona gerekli ortamı hazırlama borcu yükler. TTK’ da müvekkilin bu şekilde borçlu olduğunu düzenleyen bir hüküm olmamakla birlikte, müvekkilin bu borcunun acentelik ilişkisinin doğasından kaynaklandığını kabul etmek bizce sorunludur. Acente, nasıl ki müvekkilin çıkarlarını korumak borcu altında ise (TTK madde 123-Yeni TTK madde 109) müvekkil de acentelik ilişkisi dolayısıyla acentenin çıkarlarına uymalıdır. Bu durum aynı zamanda dürüstlük ilkesinin de (MK madde 2) doğal bir sonucudur³²³.

Müvekkilin haksız yere acentelik sözleşmesini feshetmesi de karşılıklı güven ilkesine aykırılık teşkil eder³²⁴.

3.1.3 İyiniyetle Davranma Borcu

TTK’ da açıkça yer almamakla birlikte, karşılıklı güven ilkesine dayanan acentelik sözleşmesinde, acentenin sadakat yükümlülüğü karşısında, müvekkilin de iyiniyetle

³²³ Kayhan age, s. 176.

³²⁴ Nitekim Yargıtay bir kararında “Davacı vekilinin, müvekkili ile davalı arasında acentelik sözleşmesi imzalandığını, bu sözleşmeye göre davalı adına satılan biletlerden %15 oranında komisyon ödeneceğinin kararlaştırıldığını, hiç bir neden gösterilmeden bu sözleşmenin feshedildiğini, müvekkilin bu sözleşmeye dayalı olarak birçok gider yaptığını, haksız fesih nedeniyle ticari itibarının zedelendiğini bundan dolayı tazminat talep ettiğini; Davalı vekili, iş bölümü ve yetki itirazında bulunarak, BK’ nun 107 nci maddesi uyarınca acentelik sözleşmesinin feshedildiğini, davacının bilet kesme işini gereği gibi yapmayarak mükerrer bilet kestiğini, mesai saatleri içinde alkol alarak garajdaki diğer firma çalışanları ile kavgalar çıkardığını, hal ve davranışları ile sözleşmenin sona ermesine neden olduğunu, kaldı ki tazminat istemlerinin fahiş bulunduğunu savunarak, davanın reddini istemiştir. Mahkemece, iddia, savunma, toplanan kanıtlar ve benimsenen bilirkişi raporuna göre davalının daha önce bir ihtarda bulunmadığı, isnat edilen fiillerin mehil verilmeksizin sözleşmeyi feshetme yetkisi vermediği, davalının feshinin haksız olduğu, davacı vekilinin talebini daraltarak müspet zararının tahsilini istediği, manevi tazminat koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle davanın kısmen kabulüne karar verilerek karar onanmıştır”. Yargıtay 11. HD 2008/13896 E., 2009/4563 K. sayılı kararı (www.kazanci.com).

davranma borcu vardır. Ekonomik olarak daha güçlü durumda bulunan müvekkil, acentenin ticari hayatını ve işlerini etkileyecek hareketlerde bulunmaktan kaçınmakla yükümlü olduğu gibi acentenin faaliyetlerini aksatan ve çalışmalarını ihlal eden bir tutum içerisine girmemekle yükümlüdür. Acentenin, sözleşme kapsamında yapmış olduğu çalışmaları suiistimal etmemekle yükümlü olan müvekkil, bu kapsamda söz gelimi, acentenin bulmuş olduğu müşterileri, herhangi bir sebep göstermeksizin reddetmemelidir. Bütün bu belgeler acenteye müvekkil tarafından prensip itibariyle ücretsiz olarak sunulmalıdır. Bununla birlikte, açık bir sözleşmeyle bu belge ve materyallerin masraflarının tamamını ya da bir kısmını acente yükümlenebilir.

3.1.4 Acenteyi Destekleme Borcu

Müvekkil, acentenin acentelik sözleşmesi gereğince üstlendiği faaliyetleri en iyi şekilde yapabilmesi için acenteye gerekli desteği vermelidir. Müvekkilin, acentenin çalışma ortamını kolaylaştırması, onun için bir yükümlülüktür. Bunun için örneğin, acenteye satış ve pazarlamasını üstlendiği ürünler hakkında gerekli tüm bilgileri, işlem şartlarını, matbu sözleşme örneklerini, broşürleri, katalogları, kullanım kılavuzlarını vermeli, teknik servis ve kampanyaları, ürünlerin yeni çıkan modellerini ve bu modellerin özelliklerini, kalite farklılıklarını, imalat özelliklerini ve süresini bildirmelidir.

3.1.5 Haber Verme Borcu

Acentelik sözleşmesi kapsamında, müvekkilin borçlarından bir diğeri, haber verme borcudur. Acentelik sözleşmesinin bir gereği olan ve Yeni TTK madde 111 hükmünde yer alan acentenin haber verme borcunun karşılığı olan müvekkilin haber verme borcu kapsamında, müvekkil, sözleşme bakımından acente için önemli olacak hususları bildirmekle yükümlüdür. Müvekkilin haber verme borcu altında olduğu hususlar halin icabına göre çok çeşitli nitelikte olabilir. Müvekkil, sözleşme konusu ürün yahut hizmetlerin niteliği ve fiyatları ile ilgili değişiklikleri acenteye bildirmek zorunda olduğu gibi acentenin aracı olduğu yahut akdettiği sözleşmeleri icra etmek istemediğini veya acentenin tekel bölgesi içerisinde, müşterilerle doğrudan akdetmiş olduğu sözleşmeleri de makul süre içerisinde haber vermelidir. (Yeni TTK madde 113/ 3-a)³²⁵.

Müvekkilin, acentelik sözleşmesinden doğan borçlarından biri, tekel hakkını haiz olan acentenin faaliyet gösterdiği yer ya da bölgede, aynı ticaret dalında başka bir acente tayin etmemek yahut bu yer veya bölge içerisindeki müşterilerle doğrudan işlem

³²⁵ Dönmez, s. 86.

yapmamaktır. Kanımızca, acentenin tekel hakkının doğal bir sonucu olan bu yükümlülüğün ihlali, acentenin bu işlemden dolayı ücret talep etme hakkını doğurduğu gibi, sözleşmeye aykırı bu davranış sebebiyle uğradığı zararın tazminini de talep edebilecektir³²⁶. Yine, müvekkilin bu yükümlülüğü yerine getirmemesi ve acentenin tekel bölgesi içerisinde başka acenteler tayin etmesi ya da müşterilerle doğrudan işlem yapması, acentenin sözleşmeyi sona erdirmesi için geçerli bir sebep sayılıyorsa TTK madde 133 hükmü (Yeni TTK madde 121) gereği sözleşmenin sona erme sebeplerinden birisidir.

Acente sözleşmesi kapsamında müvekkil, acenteye ödemekle yükümlü olduğu ücret, faiz, fevkalade masraf ve avansları süresi içerisinde ödemekle borçludur. (TTK madde 127/1, TTK madde 128/1) Kural olarak acentenin ücrete hak kazanma zamanı TTK madde 131/2' de belirtilmiş olup, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça müvekkil, acenteye ait alacakları her üç ayda bir defa ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik sözleşmesi sona erdiği zaman, tespit ederek ödemekle yükümlüdür.

3.1.6 Acentenin Tekel Hakkı İçinde Başka Acente Tayin Etmeme Borcu

Müvekkilin, acentelik sözleşmesinden doğan borçlarından biri, tekel hakkını haiz olan acentenin faaliyet gösterdiği yer ya da bölgede, aynı ticaret dalında başka bir acente tayin etmemek yahut bu yer veya bölge içerisindeki müşterilerle doğrudan işlem yapmamaktır. Kanımızca, acentenin tekel hakkının doğal bir sonucu olan bu yükümlülüğün ihlali, acentenin bu işlemden dolayı ücret talep etme hakkını doğurduğu gibi, sözleşmeye aykırı bu davranış sebebiyle uğradığı zararın tazminini de talep edebilecektir. Yine, müvekkilin bu yükümlülüğü yerine getirmemesi ve acentenin tekel bölgesi içerisinde başka acenteler tayin etmesi ya da müşterilerle doğrudan işlem yapması, acentenin sözleşmeyi sona erdirmesi için geçerli bir sebep sayılıyorsa Yeni TTK madde 121 hükmü gereği sözleşmenin sona erme sebeplerinden birisidir.

³²⁶ “... Belli bir bölgede satış tekeli davacı acenteye verildiğine göre, davalının bu hususa riayet etmeyerek gerek doğrudan doğruya gerek başkalarının aracılığı ile mamullerini satması aradaki acentelik akdine aykırı hareket teşkil eder. ... Müvekkilin, acentenin tekel hakkına aykırı davranışı karşısında, acente uğradığı zararın tazminini talep edebilir” BATİDER, C. 5, S. 2, 1969, s. 284

3.1.7 Ücreti Süresi İçinde Ödeme Borcu

3.1.7.1 Genel Olarak

Acentenin, acentelik faaliyeti sebebiyle talep etme hakkını haiz olduğu ücret sözleşmede kararlaştırılabilecektir. Sözleşmede kararlaştırılmamışsa ücret, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüllere, teamül yoksa da mevcut şartlara göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince tayin edilecektir (Yeni TTK madde 115). Kural olarak acentenin ücret hakkı, yaptığı işin değerine göre belirlenmektedir. Zira ücret acentenin akdettiği yahut aracı olduğu sözleşme sayısına göre takdir edilebileceği gibi acentenin müvekkile kazandırdığı para oranında da belirlenebilecektir. Yine, acenteye emeğinin karşılığı olarak belirli bir ücret, satış primi, satış komisyonu, fiyat farkı ve değişmez asgari bir ücret de verilmesi mümkündür. Şu kadar ki acenteye, acentelik faaliyeti karşılığı yalnızca aylık, sabit bir ücret ödenmesi mümkün değildir. Zira daha önce de değindiğimiz üzere acente bağımsız bir tacir yardımcısı olup yaptığı işin rizikolarını da kendisi üstlenir. Bu bakımdan, acente her ne kadar iş yaparsa yapsın belli sabit bir ücrete hak kazanması, acenteyi müvekkile tabi kılacak ve söz konusu sözleşmeyi acentelik sözleşmesi olmaktan çıkarabilecektir. Ancak belli bir miktarda sabit ücreti hak kazansa dahi faaliyet düzenini ve mesai saatlerini kendi belirlemesi halinde söz konusu ilişkinin hala acentelik sözleşmesi sayılacağını savunan görüşler de mevcuttur³²⁷.

3.1.7.2 Ücret Hakkının Kapsamı

Türk Ticaret Kanunu'nda acentelik sözleşmesinin devamı sırasında acente tarafından işletmeye kazandırılan müşterilerle müvekkilin acentenin aracılığı olmaksızın yaptıkları sözleşmeler dolayısıyla acentenin ücret talep edip edemeyeceği hakkında hüküm bulunmamaktadır. Ancak doktrinde hâkim görüş³²⁸, bu gibi hallerde de müşteriyi müvekkile sözleşme yapmaya iten etkenin acentenin faaliyetlerinin devam eden etkisi olduğu, bu nedenle müşteri ile müvekkil arasında kurulan sözleşme ile acentenin faaliyetleri arasında nedensellik bağının varlığının kabul edilmesi ve işletmeye acente tarafından kazandırılan müşteri ile müvekkil arasında yapılan sözleşmenin, acentenin faaliyet gösterdiği ticaret dalı içine girmesi halinde acentenin ücrete hak kazanacağı yönündedir.

Acente sözleşmesi kapsamında müvekkil, acenteye ödemekle yükümlü olduğu ücret, faiz, olağanüstü gider ve avansları süresi içerisinde ödemekle borçludur (Yeni TTK madde

³²⁷ Dönmez, s. 55.

³²⁸ Kayıhan, s. 120.

113/1, Yeni TTK madde 117/1, Yeni TTK madde 118/1). Kural olarak acentenin ücrete hak kazanma zamanı TTK madde 116 hükmünde belirtilmiş olup, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça müvekkil, acenteye ait alacakları en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir. Ancak bu hükümlerin aksinin kararlaştırılması, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.

3.1.8 Defter Kayıtlarının Suretini Verme Borcu

Müvekkilin borçlarından bir diğeri ise, acenteye defter kayıtlarının bir suretini verme borcudur. TTK madde 131 hükmünde düzenlenmiş bu borcun adı defter kayıtlarının ve hesap cetvelinin verilmesi borcudur. Müvekkil, acenteye, ücrete ilişkin bilgi istediği takdirde vermek zorundadır. Yeni TTK madde 116 hükmünde düzenlenen bu borç kapsamında, acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin kendisine gönderilmesini isteyebilir. Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir. Müvekkil buna izin vermezse sorunu mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar. Görüldüğü üzere Yeni TTK madde 116 hükmü, TTK madde 131 hükmünden farklılıklar arz etmektedir. Bu durum madde gerekçesinde de şu şekilde belirtilmiştir:

6762 sayılı Kanununun 131 inci maddesi ücretin hesaplanabilmesi için gerekli olan bilgilerin acente tarafından elde edilmesi açısından yetersizdir. Çünkü 6762 sayılı Kanundaki metin hükmün birinci fıkrası sadece ücrete hak kazanılan işlemlere ilişkin defter kayıtlarının verilmesini öngörmüştür. Kayıtların yetersizliği bir yana, acentenin defterleri ile uyuşmaması halinde belirsizlik doğuyordu. Ayrıca, yapılan işlerin tespiti defterlerin dışındaki bilgi ve belgelere de dayanabilir. Tasarınının 116 ncı maddesi kaleme alınırken hem gereksinimler gözönünde tutulmuş hem de AET' nin 86/153 sayılı 18/12/1986 tarihli Yönergesi gözönüne alınmıştır. Bu sebeple birinci fıkrada ücretin ödeme zamanına, yani muacceliyetine ilişkin kural konulmuş, ikinci fıkrada da ücretin hesaplanmasında önemli olan tüm bilgilerin müvekkil tarafından acenteye verilmesi gereği öngörülmüştür.

Görüldüğü üzere Yeni TTK bu hükmün acentenin aleyhine olduğu sürece emredici olarak yasaklamıştır. Ayrıca Yeni TTK madde 116 hükmüne göre müvekkilin defter kayıtlarının, acentenin kayıtları ile çelişmesi halinde ne yapılması gerektiğini de açıkça düzenlemiştir.

Müvekkil, TTK' da düzenlenmemiş olmakla beraber 1996 yılından bu yana Yargıtay tarafından kabul edilen ve Yeni TTK' da yasalaşan denkleştirme talebine acentenin hak kazanması halinde, ödemekle yükümlüdür.

TTK' da sistematik bir şekilde düzenlenmeyen müvekkilin borçları Yeni TTK madde 120 hükmünde düzenlenmiştir. Müvekkile, yukarıda belirttiklerimizden farklı bir borç yüklemeyen hüküm esasında, acentenin ve müvekkilin hak ve borçlarının tam olarak tespiti bakımından getirilmiş bir hükümdür.

Görüldüğü gibi Yeni TTK, müvekkile yeni bir borç yüklememiştir. Esasında, müvekkilin, acentenin ücret, avans ve olağanüstü masraf hakkındaki faizi ödeme borcu, ilk etapta Yeni TTK madde 113 ve madde 118 hükümlerinin tekrarı niteliği şeklinde algılanmaktadır. Ancak kanımızca Yeni TTK madde 120 hükmünde yer alan *"Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde, geçersizdir"* ifadesi göz önünde bulundurulduğunda, müvekkilin Yeni TTK madde 120 hükmünde sayılan borçlarının emredici olduğu ve aksinin kararlaştırılmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Yeni TTK madde 120 hükmü, müvekkil açısından yeni yükümlülükler getirmese de, kanımızca acentenin haklarının korunması ve güvenceye alınması bakımından yerinde bir düzenlemedir.

3.1.9 Olağanüstü Masrafları Ödeme Borcu

3.1.9.1 Genel Olarak

Prensip olarak acente, kendi işletmesinin olağan masraflarını kendisi karşılamalıdır (Yeni TTK madde 117). Örneğin acente, araçlarının, depolarının, işçilerinin masraflarını kendisi karşılamalıdır. Ulaşım, büro giderleri, telefon, internet giderleri gibi acentelik faaliyetinin gerektirdiği tüm olağan masraflar acentenin kendisine aittir. Bu sonuç acentenin bağımsız faaliyet göstermesinin bir sonucudur. Ancak acente ile müvekkil, sözleşmede kararlaştırmışlarsa olağan masrafları müvekkil üstlenebilir. Olağanüstü masrafları ise müvekkilin ödemesi gerekmektedir³²⁹.

3.1.9.2 Olağanüstü Harcamalar

Yeni TTK madde 117 *"Acente, yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir"* hükmünü içermektedir. Olağanüstü harcamalar; müvekkilin acenteye verdiği özel talimatıyla ya da bu yönde bir talimat olmasa

³²⁹ Kayıhan age, s. 151.

bile acentenin basiretli bir tacir olarak hareket etmesi gereğinin ve TTK madde 109 hükmü bağlamında müvekkilinin çıkarlarını koruma borcunun da bir sonucu olarak vekaletsiz iş gören sıfatıyla giriştiği işlerin doğurduğu giderler olarak tanımlayabiliriz. Sigorta masrafları, gümrük masrafları, eşyanın tamir masrafları, taşıma giderleri, olağanüstü seyahatlerin gerektirdiği masraflar, olağan harcamaların dışında kalıp olağanüstü masraf sayılır ve müvekkilce karşılanması gerekir³³⁰.

Acentenin yapmış olduğu harcamaların olağan mı yoksa olağanüstü mü olduğu her somut olayın özelliğine göre değerlendirilmeli ve ona göre bir karara varılmalıdır. Bu konuda taraflar arasında bir tartışma olduğu takdirde önce tarafları arasındaki sözleşmeye bakılacak burada bir hüküm bulunamazsa hakim genel hükümlere göre karar verecektir. Müvekkilin olağanüstü harcamaları ödeme borcu, acentenin yaptığı işlemlerin başarıyla sonuçlanması koşuluna bağlı değildir. Acentenin yaptığı uğraşlar olumlu sonuç vermese bile müvekkil, olağanüstü harcamaları ödemek zorundadır. Ancak bu durum emredici olmayıp taraflarca aksi kararlaştırılabilir.

Acentenin yetkisini aşarak veya yetkisiz biçimde müvekkil ad ve hesabına olağanüstü masraflar yaptığı takdirde iç ilişkide “vekaletsiz iş görme” olgusu vardır. Dolayısıyla acente müvekkilin iznini almadan yaptığı makul düzeydeki olağanüstü harcamaların giderilmesini müvekkilden isteyebilir (Yeni BK madde 529). Olağanüstü masrafın makul olup olmadığını hakim her somut olayda kendisi takdir eder. Bunu ispatlama yükümü altında olan ise acentedir³³¹ (TMK madde 6).

3.1.9.3 Avanslar

Avans, ileride gerçekleşecek bir alacağa ilişkin yapılan ödeme yani ön ödemedir³³². Müvekkilin acenteye avans ödeme borcu acente tarafından kurulan işlemin yerine getirilmesiyle mevcut olur. Acente, müvekkil bu işlemi yerine getirince izleyen ayın son günü bu avansı isteyebilir. Acente, müvekkilin hesabına üçüncü kişilere avans verip bu avansı geri isteyebilir. Hatta bu avanslar için ödeme tarihinden itibaren de faize hak kazanır. Müvekkil de kendi acentesine verdiği avans için ödeme gününden itibaren faiz talep edebilir. Bu faiz oranı sözleşme ile kararlaştırılabilir. Bu yönde bir sözleşme yapılmamışsa taraflar arasındaki faiz istemine ilişkin yedek hukuk kuralı niteliğindeki 3095 sayılı kanun uygulanarak faiz tespit edilir.

³³⁰ Poroy/Yasaman, s. 255.

³³¹ Kayıhan age, s. 153.

³³² Yılmaz, s. 70.

3.2 Müvekkilin Hakları

3.2.1 Genel Olarak

Yeni TTK’ da, müvekkilin borçları belirtilmişken; hakları açık bir şekilde belirtilmemiştir. Ancak, yukarıda belirttiğimiz üzere, sinallagmatik bir akit olan acente sözleşmesi kapsamında, acentenin borçlarının, müvekkilin haklarını teşkil ettiği kuşkusuzdur. Acentenin borçlarına daha önceden değinmiş olmamız sebebiyle bu başlık altında kısa bir değerlendirme yapmakla yetineceğiz.

Türk Ticaret Kanunu’ nda müvekkilin borçlarına ait bağımsız hükümlerin olmaması durumu müvekkilin haklarında da geçerlidir. Ancak, genel olarak, acentenin yükümlülüklerini yerine getirmesini talep etmenin, müvekkilin haklarını teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Belirtmek gerekir ki, müvekkilin hakları, acentenin üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmemesinden doğan zararın ortaya çıkmasında gündeme gelmektedir. Örnek vermek gerekirse, acentenin Yeni TTK madde 104 hükmüne aykırı olarak birden fazla işletmenin acenteliğini yapması, haber verme yükümlülüğüne aykırı hareket ederek iş ile ilgili önemli gelişmeleri yahut müvekkili aleyhine açılan bir davayı bildirmemesi, sadakat yükümlülüğüne aykırı hareket ederek, müvekkilin ticari ve stratejik sırlarını ifşa ederek müvekkilin zarara uğramasına sebep olan acentenin, müvekkile karşı sorumluluğu söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda, müvekkil, doğan zararının, acentenin yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle doğduğunu iddia ederek, acenteden uğradığı zararın tazminini talep edebilecektir³³³.

Müvekkilin hakları, acentenin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyip, kendisi tarafından yasal takibe geçildiği zaman önem taşımaktadır. Müvekkil, acentenin yükümlülüklerini yerine getirmediğinden ötürü zarara uğramışsa bunu acenteden talep edebilir (BK madde 112). Burada müvekkil sadece zararını ispatla yükümlü olduğu halde, acente yükümlülüklerini kanuna ve sözleşmeye uygun olarak yerine getirdiğini veya yerine getirmiş olsaydı dahi müvekkilin yine zarara uğrayacağını ispat etmedikçe tazminat ödemekten kurtulamayacaktır. Müvekkil sözleşmeyi ihlal eden acenteden uğradığı zararların tazminiyle birlikte yükümlülüğünü de yerine getirmesini isteyebilir. Ayrıca müvekkil,

³³³ Dönmez, s. 88-89.

acentenin sözleşmeyi ihlal etmesinden ötürü haklı sebebe dayanarak sözleşmeyi feshedebilir (Yeni TTK madde 121/f. 1).

Son olarak, TTK' da düzenlenmemiş olmakla beraber, müvekkile ait markayı acentelik sözleşmesi kapsamında kullanan acentenin, bu markayı TPE nezdinde tescil ettirmek üzere başvuruda bulunması halinde, müvekkilin 556 sayılı KHK madde 8 hükmü uyarınca itiraz hakkı bulunmaktadır³³⁴. Müvekkilin başlıca hakları da özetle şunlardır:

3.2.2 Bilgi İsteme Hakkı

Acentenin haber verme yükümlülüğünün karşıt anlamından çıkarılabilecek bir sonuçtur. Acentenin haber verme yükümü olduğu kadar müvekkilin de bilgi isteme hakkı vardır. TTK madde 125 hükmü ile Yeni TTK madde 110 hükmü arasında içerik bakımından bir fark yoktur.

Acentenin üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanlarını, bölgesindeki piyasanın içinde bulunduğu durum ve şartları, müşterilerin ekonomik durumlarını ve bu durumlarında oluşan değişiklikleri ve yapılan işlemlere ilişkin olarak müvekkilini ilgilendiren bütün hususları³³⁵ vaktinde ona bildirmekle yükümlüdür.

Doktrinde³³⁶ bildirim borcu olarak adlandırılan acentenin haber verme-müvekkilin haber alma borcunun içeriği sözleşmeye veya acentenin yaptığı işin mahiyetine göre tayin edilir. Zira her iş sahası bakımından aynı önemde sayılacak bir borçtan bahsedebilmek güçtür. Sözleşmede bu konuda bir düzenleme mevcut değilse, Yeni TTK madde 110 hükmüne göre hareket edilir. Anılan maddenin yazılış tarzından da anlaşılacağı üzere, acentenin vereceği bilgiler müvekkili ilgilendirmelidir. Hangi bilgileri alma hakkının olacağı, objektif ölçülere göre belirlenmelidir. Müvekkil, vereceği tek taraflı talimatlarla, acentenin haber verme borcunun kapsamını kendisini ilgilendirmeyen bilgileri de kapsar düzeyde genişletemez.

Acente aracılıkta bulunduğu veya müvekkil nam ve hesabına üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protestoyu kabul etmeye yetkilidir (Yeni TTK madde 105/f. 1). Acentenin aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmelere ilişkin üçüncü kişilerin beyanlarını müvekkile bildirilmesi de acente bakımından bir borç olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta müvekkilin, acentenin aracılık ve akit yapmayı hedef tutan çalışmalara başladığını haber almaya hakkı vardır.

³³⁴ Dönmez, s. 88.

³³⁵ Bu hüküm torba hüküm niteliğinde olup acenteyi, müvekkilini ilgilendiren tüm hususları vaktinde ona bildirmekle yükümlü tutmuştur.

³³⁶ Karayalçın, s. 522.

Genel olarak şunu ifade edebiliriz ki, Acente, yer bakımından çalışma alanıyla ilgili olarak, piyasa koşulları hakkında müvekkile oranla daha yakından bilgi edinme imkanına sahiptir. Müvekkilin bu konularda aydınlanma hakkı bulunur. Örneğin, üretim dengesi ve stoklar konusunda hızlı kararlar almak durumunda olan müvekkil, müşteri talepleri ve piyasanın eğilimleri konusunda en doğru biçimde ve zamanında bilgilendirilmek ihtiyacı içindedir. Bu bakımdan acente, piyasanın içinde bulunduğu hal ve şartları müvekkile bildirmekle yükümlüyken, müvekkilin de bu bilgileri istemesi en doğal hakkıdır.

Müvekkilin menfaatlerini yakından ilgilendiren bir başka konu, sözleşmenin tarafı üçüncü kişiler hakkındaki ticari bilgilerdir. Acente, müşterilerin ödeme imkanları, mali durumları ve ticari itibarları konusunda müvekkili -işin mahiyetiyle ilgili olarak- bilgilendirmelidir. Müvekkilini bu konuda yanlış bilgilendiren acente kusursuzluğunu ispatlamakla yükümlü olup, aksi takdirde doğan zararı karşılamak zorunda kalacaktır. Acentenin bu borcu esas itibariyle acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma borcu ile de yakından ilişkilidir. Dolayısıyla acente “*basiretli bir işadamı*” gibi hareket ederek, müvekkilini ona göre ve zamanında bilgilendirmelidir.

Müvekkil de acenteyi haber verme borcundan muaf tutma imkanına sahiptir. Sözleşme yapan acente de yaptığı sözleşmeler hakkında müvekkile bilgi vermelidir. Örneğin, acente, sözleşme yaptığı kişinin adını, sözleşme koşullarını, aldığı teminatın türünü, müvekkilin haber alma hakkı çerçevesinde ona bildirmelidir. Acente tarafından yapılan sözleşmelerin müvekkile bildirilmesi gereğinin pratik sonucu, müvekkilin yapılan sözleşmeye kendisine bildirilen haberlerin içeriğine göre bağlı olmasında gösterir. Bu husus müvekkil açısından büyük önem arz eder, çünkü acentenin yetki sınırları dahilinde yaptığı bütün hukuki işlemler müvekkili bağlar³³⁷.

Yeni Türk Ticaret Kanunu, acenteye anılan maddede belirtilen her türlü haberi müvekkile ‘zamanında’ diğer bir deyişle, kusura dayalı bir gecikme olmaksızın bildirme mükellefiyeti yüklemiştir. Ancak acente elde ettiği bilgileri müvekkile derhal bildirmek zorunda değildir. ‘Zamanında’ ifadesini, işin mahiyetine göre makul sayılabilecek bir müddet zarfı olarak kabul etmemiz mümkündür.

3.2.3 Talimat Verme Hakkı

Acenteye, bağımsızlık özelliği ile ters düşmeyecek şekilde talimat verilmesi mümkündür. Bu kapsamda, müvekkil, acenteye belirli kişilerle sözleşme görüşmelerine girmesi konusunda talimatlar verebileceği gibi sadece belirli müşterilerle kredili işlemler

³³⁷ Meyveci, s. 29.

yapabileceği yönünde talimatlar verebilir. Ancak müvekkilin, acentenin çalışma saatlerine, personeli ile arasındaki iç ilişkiye, iş yerinin genel düzenine, kısacası acentenin müvekkil adına yerine getirdiği işinin olağan gerekliliklerinden sayılmayacak herhangi bir talimat vermesi mümkün değildir³³⁸. Müvekkilin talimat verme hakkı, acentenin ise bu talimata uyma yükümü bulunmaktadır.

Acente iki halde müvekkilinin talimatını beklemek zorunda değildir. Bunlardan *ilki* işin aciliyeti bakımından acentenin müvekkilin talimatlarını bekleyemeyeceği durumlar; *ikincisi* ise acentenin en faydalı şartlar dairesinde hareket etme yetkisi bulunduğu hallerdir. Ancak talimat beklemek zorunda olmadığı hallerde acente basiretli bir tacir gibi davranmalıdır. Kendi adına ayrı bir işletme işleten acente, aynı zamanda tacir sıfatına sahip olduğunda, kanunun genel kurallarından biri olan TTK madde 18 hükmü anlamında tüm faaliyetlerinde basiretli bir tacir gibi davranma yükümlülüğü altına girmektedir. Bununla birlikte bu maddenin özel bir görünümü ayrıca TTK madde 109 hükmünde acente için düzenlenmiş olup burada da acentenin, müvekkilinin işlerini görmeye ve menfaatlerini korumaya mecbur olduğundan bahsedilmektedir. Bu sebeple acente, tacir sıfatına sahip olsun olmasın, müvekkilinden talimat alma imkanı bulunmadığı zaman eğer basiretli bir tacir gibi işlemlerini yerine getirmediği takdirde müvekkiline karşı sorumluluğu doğacaktır.

Yeni TTK madde 110 hükmünde düzenlenen talimatlara uyma borcu, Yeni TTK' da dili sadeleştirilerek aynen kabul edilmiştir.

3.2.4 Sözleşmede Öngörülen Diğer Yükümlülükleri Talep Hakkı

Acente, müvekkilin eli ayağı konumundadır. Acentenin göreceği işlerin kapsamı acentelik sözleşmesiyle belirlenir. Sözleşmede özel olarak belirtilmiş olmadıkça acentenin belli sayıda sözleşme akdetmek veya belli sayıda aracılık faaliyetinde bulunma yükümü yoktur. Acentenin borcu sözleşmenin akdine aracılık etmeye veya sözleşmelerin akdine gayret göstermekten ibarettir. Ancak müvekkil ile acente arasında yapılan sözleşmede özel olarak acentenin hangi işleri yapacağı belirtilmişse, müvekkilin acente üzerinde bu işlerini gördürme hakkı vardır.

Acente, kendi menfaatleri ile müvekkilinin menfaatleri çatıştığı takdirde müvekkilin menfaatlerini ön plana almalıdır. Acente müvekkilinin menfaatlerini ihlal edemez, örneğin sözleşmenin devamı süresince müvekkili ile rekabet edemeyeceği gibi acentelik

³³⁸ Dönmez, s. 39-40.

sözleşmesinde aksi yazılı olarak kararlaştırılmadığı sürece aynı yer ve bölge içinde birbiri ile rekabette bulunan çeşitli ticari işletmeler hesabına aracılık da yapamaz³³⁹.

Acentelik sözleşmesinin kurulması karşılıklı güven esasına dayanır. Bu nedenle acente, acentelik ilişkisinin devamı sırasında öğrenmiş olduğu iş sırlarını saklamakla yükümlüdür. Acentenin bu borcu hem acentelik sözleşmesinin devamı sırasında hem de sözleşme sonrasında devam eder ve kural olarak zamanaşımına uğramaz. Ancak, müvekkil faaliyetlerine tamamen son vermişse ya da müvekkile ait sırları saklamaya gerek kalmamışsa, yani bu sırların artık herkes tarafından bilinir hale gelmesi durumunda, acentenin sır saklama yükümlülüğü sona erer³⁴⁰.

3.2.5 Acentenin Hukuki İşlemlerde Bulunmasını İsteme Hakkı

Acente doğal olarak hak ve fiil ehliyetine sahip olduğu ölçüde elbette hukuki işlemlerde bulunabilir. Ancak burada bahsettiğimiz acentenin müvekkili adına hukuki işlemlerde bulunabilmesidir. Bu hukuki işlemleri yaparken müvekkilin menfaatlerini göz önünde bulundurmamak sözleşmenin niteliği açısından önemlidir. Müvekkil de menfaatlerinin gözetilmesi hakkı ile bağlı olarak acentenin kendisi adına kabul beyanında bulunmasını, ihbar ve protesto çekebilmesini istemek hakkını haizdir.

Acentenin, aracılıkta bulunduğu veya akdettiği sözleşmelerle ilgili olarak müvekkilinin hakkını koruyacak beyanları (ihbar, protesto gibi) müvekkili adına yapmaya ve kabule yetkili olduğunu, yapılan sözleşmelerden doğan ihtilaflarla ilgili olarak müvekkili namına dava açabileceği gibi husumetin acenteye de yöneltebileceğini daha önce belirtmiştik. Yeni TTK madde 105 hükmüne göre acentenin yetkileri başlığı altında belirtilen bu hususlar aynı zamanda acentenin borçlarından. Yeni TTK madde 105 hükmü ile düzenlenmiş bulunan acentenin yetkisi, esasen acentenin bir başka borcunu da düzenlenmektedir. Gerçekten bu düzenlemede öngörülen, acentenin aracılıkta bulunduğu veya bizzat akdettiği sözleşmelerle ilgili olarak her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili namına yapma ve yine bunları müvekkili namına kabul etme ile müvekkili mahkemelerde temsil etme yetkileri, aynı zamanda onun açısından bir borç da teşkil etmektedir. Buna göre acente üçüncü kişilerce yapılan beyanları müvekkilinin çıkarları açısından değerlendirmeli ve temsil etme borcunu en iyi şekilde yerine getirmelidir. Zira, acentenin Yeni TTK madde 105 hükmünde sayılan yetkilerine dayanarak yapacağı işlemler

³³⁹ Kınacıoğlu, s. 41.

³⁴⁰ Kayıhan, s. 108.

esasinda Yeni TTK madde 111 hükmünde yer alan önleyici tedbirler alma yükümlülüğünün bir parçasıdır.

3.2.6 Müvekkile Ait Parayı Zamanında İsteme Hakkı

Acentenin müvekkiline ait olan paraları ve diğer belgeleri ödeme hakkı olduğunu daha önceden belirtmiştik. Buna karşın müvekkilin de kendisine ait olan parayı ve diğer belgeleri acenteden istemesi onun hakkıdır.

Ödenmesi gerektiği süre içerisinde, zimmetinde görünen parayı müvekkiline intikal ettirmeyerek elinde alıkoyan acente, müvekkiline karşı ödemesi gereken tarihten itibaren temerrüt faizi ödemek ve ayrıca şartları olduğu takdirde Yeni BK madde 122 hükmü gereğince munzam zararı³⁴¹ da tazmin etmek zorunda kalır. Munzam zarar: borçlunun temerrüdü sonucunda oluşan ve elde edilen temerrüt faizine rağmen giderilemeyen zarardır. Örneğin temerrüde düşmüş acente, temerrüt faizi ile birlikte bu arada kur farkı gibi para değerindeki düşüşlerden doğan zararları da müvekkiline ödemekle yükümlüdür. Acente ayrıca, geri vermesi gerektiği halde elinde bulundurduğu malları da (örneğin büro malzemelerini) semereleri ile birlikte müvekkiline iade etmek zorundadır. Bu şekilde hareket etmeyen acente, müvekkilin bu yüzden uğradığı zararlarını da tazmin etmek zorundadır. Hatta acentenin bu borcuna aykırı davranışı ‘‘güveni kötüye kullanma’’ suçuna yol açabilir. Acente kanundan doğan hapis hakkını kullandığı hallerde (Yeni TTK madde 111/f. 2) müvekkil doğal olarak temerrüt faizi vs. isteyemez³⁴².

Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun 112. maddesi, sadece müvekkile ait *paranın* acente tarafından müvekkile verilmesi gerektiğini düzenlemektedir. Ancak, müvekkil acenteye acentenin kendi faaliyetlerini icra etmesine ve geliştirmesinde yardımcı olmak amacıyla bazı belgeler de verebilir. Acentenin bu belgeleri iade borcuna ilişkin Türk Ticaret Kanunu’ nda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu boşluk Yeni Türk Ticaret Kanunu’ nun 102. maddesinin II. fıkrasının yollaması ile vekalet hükümlerinden yararlanarak doldurulabilir. Buna göre acente, acentelik ilişkisi çerçevesinde müvekkilin işlerini görmek üzere sözleşmeye uygun olarak kendisine verilen satılacak emtia numunelerini, kullanılmamış seyahat ücretlerini, avansları, reklam araçlarını, müvekkiline geri vermelidir (BK madde 508/I). Kanaatimizce acente, yaptığı görev gereği aldığı bu belgeleri işi bittiği anda

³⁴¹ Aşkın zarar; artık zarar; ek zarar; alacağını alamadığı için dava açan alacaklı, yasalar çerçevesinde alacağını geç almasından dolayı, yasal veya sözleşmesel faizlerini alır, ancak günümüzde yüksek oranlarda cereyan eden enflasyon yasal ve sözleşmesel faizlerin üzerindeki oranlarda bulunabildiğinden, alacaklı, mevcut kurallar uygulandığında gerçek zararını alamama durumunda kalmaktadır. Bkz. Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2003, s. 470.

³⁴² Kayıhan age, s. 117-118.

müvekkiline geri vermelidir. Acentenin elindeki belgeler acentenin faaliyetini icra ederken devamlı olarak ihtiyaç duyacağı nitelikteyse örneğin cari hesap programları gibi, acente bu türlü belgeleri de sözleşmesi sona erdiği zaman geri vermelidir³⁴³.

3.2.7 Rekabet Edilmemesini İsteme Hakkı

Rekabet etmeme yükümlülüğü her ne kadar ‘‘Acentenin Borçları’’ başlığı altında incelenmekte ise de, müvekkilin de acente ile rekabet etmeme borcu altında olduğunu söylemek mümkündür. Tekel hakkının sözleşme ile kaldırılmadığı hallerde, müvekkil, acentenin yetkili olduğu yer veya bölgede müşteriler ile bizzat hukuki ilişki kuramayacak, sözleşme akdedemeyecektir. Bu, acentenin sahip olduğu tekel hakkının bir sonucudur. Müvekkile düşen bu rekabet etmeme yasağına basit tekel de denir³⁴⁴.

Acentenin, aynı yer ve bölge içinde birbirleriyle rekabette bulunan işletmeler hesabına aracılık ve sözleşme yapma yasağı, acentenin aynı ticaret dalı içinde faaliyette bulunan firmalar için yapacağı acentelik faaliyetleri açısından geçerlidir. Çünkü acente tacirin bağımsız yardımcılarındandır ve acentenin aynı zamanda birden fazla işletmeyi temsil etmesi acentelik mesleğinin özel bir yönünü oluşturur³⁴⁵. Bu nedenle acente faaliyet konuları farklı olan rakip firmalardan birkaçına birden acentelik yapabilir. Rekabet yasağının anlamı ve amacından ortaya çıkan sonuç, rekabet yasağına aykırılığın değerlendirilmesinde, temsilcisi olduğu ticari işletmenin ürünlerinin satımında, pazarlanmasında zarar verip vermediğidir. Örneğin acente aynı zamanda elektrik malzemesi ve tarım koruma ilaçları üreten ve birbirleri ile rakip durumda olan üretici firmalardan birinin sadece elektrik malzemesi, diğerinin sadece tarımsal ilaçlarının acentesi olabilmelidir³⁴⁶. Buna karşılık acente, bir işletmenin satış acenteliğini ve aynı işle uğraşan diğer bir işletmenin alış acenteliğini yapamaz³⁴⁷.

3.2.8 Acentenin Hesap Vermesini İsteme Hakkı

Müvekkilin sahip olduğu bu hak aslında acenteden haber alma hakkının bir diğer yansıması olarak görülebilir. Hesap isteme hakkı acentenin sadakat yükümlülüğü ile de doğrudan bağlantılıdır. Zira müvekkil tacirin, işe başlanıp başlanmadığını, işlerin nasıl yürütülüp sonuçlandırıldığını bilmeye hakkı vardır. Vekilin hesap verme borcu-müvekkilin

³⁴³ Kurtişoğlu, s. 49.

³⁴⁴ Topçuoğlu, Metin, Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, 1. Bası, Asil Yayınevi, Ankara 2006, s. 193.

³⁴⁵ Kınacıoğlu, s. 50.

³⁴⁶ İmregün, s. 132.

³⁴⁷ Kurtişoğlu, s. 51.

hesap sorma hakkı- Yeni BK madde 508 hükmü uygun düştüğü ölçüde acente için de uygulanır. Daha önce acentenin hesap verme borcunu incelediğimiz için çalışmamızda oraya atıf yapmakla yetiniyoruz.

3.2.9 Önleyici Tedbirlerin Alınmasını İsteme

Müvekkilin acenteden talep edebileceği bir diğer hak da önleyici tedbirlerin alınmasını isteme hakkıdır. Yeni TTK madde 111 hükmünde sayılan başlıca önleyici tedbirler ise: acentenin ayıbı ihbar etmesi, müvekkilin dava hakkını güvence altına almak ve gerekiyorsa acentenin malı sattırma borcudur.

Acentenin müvekkili ad ve hesabına teslim aldığı mallar kısa sürede bozulacak cinsten olursa acente bu malları Yeni Borçlar Kanunu' nun 108. maddesi hükmü uyarınca mahkemeden izin alarak satmakla ve bu durumu müvekkiline bildirmekle yükümlüdür. Aksi takdirde oluşacak zarardan müvekkile karşı bizzat sorumlu olur. Yeni BK madde 108 hükmüne göre;

Sözleşmenin konusu olan şeyin niteliği veya işin özelliği tevdi edilmesine uygun düşmez veya teslim edilecek şey bozulabilir ya da bakımı, korunması veya tevdi edilmesi önemli bir gideri gerektirir ise, borçlu, alacaklıya önceden ihtarda bulunması koşuluyla, hâkimin izniyle onu açık artırma yoluyla sattırıp bedelini tevdi edebilir.

Teslim edilecek şey, borsada kayıtlıysa veya piyasa fiyatı varsa ya da yapılacak gidere oranla değeri az ise, satışın açık artırma yoluyla yapılması zorunlu olmadığı gibi, hâkim, önceden ihtarda bulunma koşulunu aramaksızın satışa izin verebilir.

Burada kanun bir ayırımı gitmektedir. Acente, satılmak üzere müvekkilince kendisine gönderilen malları bozulma ya da değerini yitirme tehlikesi halinde, eğer o anda içinde bulunduğu şartlar buna imkan veriyorsa, bu konuda müvekkilinden izin istemeli. Şartlar bu iznin alınmasına müsait değilse izin almaksızın bu malları paraya çevirmelidir. Bunun gibi, müvekkilden beklenen izin geciktiği takdirde de acente Yeni BK madde108 hükmüne göre hareket ederek söz konusu malları satmalıdır (Yeni TTK madde 111/f. 2).

SONUÇ

Ticaret hayatı güven, sürat ve kolaylık gerektirir. Ticari işletme sahipleri yani tacirler, ticaret hayatının gerektirdiği sürat ve kolaylığı sağlamak için kendileri ile güven ilişkisi içine girebilecek tacir yardımcılarını ihtiyaç duyarlar. Bu tacir yardımcılarının en önemlilerinden biri de *acentedir*. Acentelik 19. yüzyıldan itibaren sürekli bir gelişme göstermiş olmasına karşın, ancak 20. yüzyılda çağdaş hukuklarca kanuni düzenlemeye kavuşturulabilmiştir. Günümüz ticari yaşamının gereklilikleri, tacirlerin ürün ve hizmetlerini daha geniş bir coğrafyada, daha etkin bir şekilde sunabilmeleri için, acentelerle anlaşmalarına sebebiyet vermiştir.

Acentenin, bağımsız bir ticari işletme sahibi olması ve kendi işletmesinin masraflarından bizzat sorumlu olması, faaliyet gösterdiği piyasayı yakından tanınması, faaliyetine göre ücret ödenecek olması, taciri, şube açmaktan yahut seyyar tüccar memuru atamaktan daha ekonomik ve risksiz bir tercih olan acente ile çalışmaya yöneltmiştir. Tacirin tek satıcı ile anlaşması halinde kârın bir kısmını tek satıcıya bırakmak zorunda kalması da acenteliğin önemini artırmıştır.

Hukukumuzda acentelik sözleşmesi TTK madde 116 ile 134 hükümleri (Yeni TTK madde 102-123) arasında düzenlenmiştir. Acentelik sözleşmesini düzenleyen, şu an yürürlükte olan 6762 sayılı TTK birçok hatalı ve eksik hüküm içermektedir. Bu maddelerde hüküm bulunmaması halinde aracılık yapan acentelere tellallık hükümleri³⁴⁸ (TTK madde 100-115, BK madde 416-430, Yeni BK madde 532-546) uygulanır. Tellallık ve komisyon hükümlerinde de boşluk varsa taraflar arasındaki uyuşmazlık vekalet hakkındaki hükümlere göre (BK madde 386-398, Yeni BK madde 502-514) çözümlenir. Ayrıca TTK acentelik sözleşmesinin tanımını yapmamış ve acente kavramından hareket etmiştir. Acente bağlı tacir yardımcıları olan ticari vekil, ticari mümessil, satış memuru gibi tabi bir sıfatı olmaksızın, acente sözleşmesine dayanarak, belli bir yer ya da bölge içerisinde, daimi bir surette ticari işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi ya da bunları o işletme adına yapmayı meslek haline getiren kişidir. Bu kapsamda, acente, bağımlı bir sıfatı olmaksızın, öngörülen bir komisyon karşılığında, müvekkilini ilgilendiren sözleşmelere aracılık etmeyi yahut bunları

³⁴⁸ Ticari İşler Tellallığı şeklinde bir kategori isabetli olarak Yeni TTK'ya alınmamıştır. Bundan sonra bu hususta Yeni BK hükümleri yürürlüğe girdikten sonra tellallığa (simsar) ilişkin hükümler aracı acente için boşluk doldurucu olacaktır.

müvekkili adına akdetmeyi kabul etmektedir. Tanımda, iki tür acenteden bahsedilmektedir: Aracı acente ile sözleşme akdetme yetkisine haiz acente. TTK, aracı acenteyi kural, sözleşme akdetme yetkisine haiz acenteyi ise istisna olarak düzenlemiştir.

Türk Ticaret Kanunu vekâlete ilişkin hükümlere ancak boşluk doldurucu olarak gidilmesini öngörmektedir; yani hâkim somut olayda, kanunda acentelikle ilgili uygulayabileceği bir hükme rastlamaz ise sonuca ulaşmak için vekâlet hükümlerine başvurabilecektir. Bu durumda kanun, hâkime bu yönde bir yol göstermiş ve ona takdir hakkı tanımıştır, yoksa acenteliği, vekâletin özel bir çeşidi olarak görmüş değildir. Ayrıca vekâlet sözleşmesiyle acentelik sözleşmesi nitelik itibarıyla da farklıdır. Kanunkoyucu müvekkiline oranla daha zayıf konumda olan acenteyi koruyucu hükümler sevk etmiştir. Ayrıca acentelik sözleşmesi taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğururken; vekalet sözleşmesinde vekil ile müvekkil arasında bir ya da birden fazla işin yapılması üstlenilmiştir. Bu itibarla, acentelik sözleşmesi vekâletin özel bir çeşidi değil; kendine özgü (*sui generis*) sürekli bir iş görme sözleşmesidir.

Yeni TTK'ın "*Genel Gerekeç*" kısmında TTK' da değişiklik yapılmasını gerektiren sebeplerden bahsedilmektedir. Bu sebepler içinde en göze çarpanı Türkçeye "*AB müktesebatı*" diye çevrilen "*acquis communautaire*" nin Türk hukukuna aktarılması zorunluluğu olduğu söylenebilir. Tasarı'nın acentelikle ilgili hükümlerinde de AET'nin 86/653 sayılı Direktifi'nin esas alındığı görülmektedir. Söz konusu Direktif ile birlikte, üye ülkelerin acentelik hukuklarının uyumlaştırılması sağlanmıştır.

Acentelik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğu için, acente müvekkilin birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri mevcuttur. Acente için hak olanlar, müvekkil için borç; müvekkil için borç niteliğinde olanlar ise acente için hak niteliğindedir.

TTK madde 121 hükmü, acenteye sözleşme akdetme yetkisinin özel ve yazılı bir vekalet ile verilerek tescil ve ilan ettirilmesi gerektiğini öngörmekte iken, TTK madde 122 hükmü, yetkisiz acentenin yetkisini aşmak suretiyle yaptığı sözleşmeden haberdar olan müvekkilin, icazet vermediğini hemen bildirmemesi halinde sözleşmeden müvekkilin sorumlu tutulacağını hükme bağlamaktadır. Söz konusu iki hüküm birbiri ile çelişen düzenlemeler içermektedir. Özel bir yetkinin, tescil ve ilan ettirilmesi, üçüncü kişilerin bu yetkiyi bildikleri yahut bilmeleri gerektiğini düzenler. Yetkisiz acentenin yanı sıra, tescil ve ilan ettirilen bir yetkisinin bulunmadığını bilmesine rağmen, o acente ile sözleşme yapan müşterinin korunmasına rağmen, müvekkilin bu sözleşmeden sorumlu tutulması kanımızca hakkaniyete aykırıdır. Bu sebeple, TTK madde 122 hükmü, yetki sınırlarını aşan acentenin işleminden haber alan müvekkilin, bu işleme icazet göstermemesi halinde acentenin bizzat

sorumlu olacağı şeklinde değiştirilmesi gereği doktrinde haklı olarak ifade edilmekteydi. Nitekim, Yeni TTK madde 108 hükmü, bu doğrultuda değiştirilmiş ve yetkisiz acenteyi koruyan ifade düzeltilmiştir.

TTK, acente sözleşmesinden doğan hak ve borçları düzenlerken, acentenin hak ve borçlarının açık bir şekilde düzenlenmesi yöntemini tercih etmiş, müvekkilin borçlarına ise sistematik bir şekilde yer vermemekle birlikte çeşitli hükümler arasına serpiştirilmiştir. Kanımızca bunun sebebi, ekonomik açıdan daha zayıf konumda olan acentenin hak ve borçlarının kanuni güvence altına alınmasıdır. Belirtmek gerekir ki Yeni TTK madde 120 hükmü, yeni bir borç öngörmeksizin, müvekkilin borçlarını tek hüküm altında toplamıştır. Bu düzenleme acentenin korunması ve haklarını bilmesi bakımından yerinde olmakla beraber, müvekkilin borçlarından hangilerinin taraflarca aksinin kararlaştırılabileceğini de açık bir şekilde ifade etmektedir.

Acentenin başlıca yükümlülükleri; müvekkilin işlerini görmek ve menfaatlerini korumak, haber vermek, müvekkilin verdiği talimatlara uygun hareket etmek, müvekkile ait parayı zamanında ödemek, rekabet yapmamak, müvekkilinin sırlarını saklamak, önleyici tedbirler almak, müvekkile hesap vermek ve üçüncü kişilerin müvekkile yönelttikleri beyanları kabul ve müvekkili temsil etmek biçiminde ortaya konulabilir.

Müvekkilinin borçları ise, esas itibariyle, acentenin gördüğü iş ve hizmetler karşılığında veya acentelik sözleşmesinde acenteye yüklenen iş ve hizmetin, tekel hakkı ihlal edilerek doğrudan doğruya müvekkilin kendisi ya da diğer bir temsilcisi tarafından yapılması durumunda ücret (komisyon) ödemektir. Müvekkilin diğer borçları ise, acentelik faaliyetinin rahatça yapabilmesi için gerekli olanakları sağlamak, acente ile rekabet yapmamak, acentenin hesapları ile ilgili defter kayıtlarının suretini ve hesap cetvellerini vermektir. Müvekkilin bir başka borcu da, “*müşteri (portföy) tazminatı*” diye adlandırılan bir karşılığın acenteye ödenmesidir. Müvekkil, acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde acentenin faaliyeti sonucunda ticari işletmede oluşmuş kıymet artışını ve ileride işletmenin elde edeceği kıymet artışının karşılığını, sözleşmenin acentenin kusuru ile sona ermediği ve olayın hal ve şartları hakkaniyete uygun olduğu hallerde acenteye ödemelidir. Bu durumda da acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra, müvekkilin acentenin geçmişteki hizmetlerinden yararlanmaya devam etmesinin karşılığını oluşturan hak olarak karşımıza acentenin “portföy tazminatı” veya “müşteri tazminatı” hakkı çıkmaktadır.

Acentenin bu hakkı, doktrin ve Yargıtay tarafından kabul edilmesine rağmen, TTK’da bugün itibariyle acentenin müşteri tazminatı hakkı ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun madde 23 hükmüne sigorta

acentelerinin müşteri tazminatı talep edebileceği düzenlenmiştir. Bu yasal düzenleme ihtiyacı karşısında Yeni TTK madde 122 hükmü ‘denkleştirme talebi’ olarak müşteri tazminatı hakkını yasal düzleme kavuşturmuştur. Denkleştirme talebi aslında Yargıtay’ ın 1996 yılında verdiği bir kararla uygulamaya geçmiş bir kurumdur. Yeni TTK madde 122 hükmünde düzenlenen denkleştirme talebi, denkleştirme talebinden feragat edilip edilemeyeceği hususunu da açıklığı kavuşturmuştur. Kanun koyucu, hükmü düzenlerken acenteyi koruyucu bir yaklaşımla, acente sözleşmesinin kurulmasından evvel, denkleştirme talebinden feragati geçersiz saymıştır. Söz konusu düzenleme ile, sözleşmenin kurulması safhasında, ekonomik açıdan daha güçlü olan müvekkilin, bu gücünü kullanarak acenteye istediği şartları kabul ettirmek istemesinin önüne geçilmek istenmiştir.

Acentenin, denkleştirme talebinin hak kazanıp kazanmadığının tespitinde hakkaniyet son derece önemli bir kriterdir. Bu sebeple, TTK Tasarısı madde 122 hükmünde yer alan ‘yeni müşteri’ ibaresinin geniş yorumlanarak, acentenin somut olayın koşullarına göre, hakkaniyet ölçüsünde denkleştirme talebine hak kazanıp kazanmadığının tespiti gerekmektedir. Öte yandan Yeni TTK madde 122 Gerekçesi’ nde, denkleştirme talebinin mahiyetinin, klasik anlamda acentenin malvarlığındaki zararın giderilmesi olmadığı belirtilmesine rağmen, TTK madde 122 hükmünde ‘tazminat’ ifadesinin kullanılması kanımızca hatalı olmuştur. Söz konusu ifade yerine ‘denkleştirme alacağı’ teriminin kullanılması yerinde olurdu.

Türk Hukukunda müşteri tazminatının kapsamı ve hesaplanma şekli ile ilgili de bir düzenleme bulunmamaktadır. Yeni TTK’ da ise hükmedilecek tazminatın üst sınırı ile ilgili bir düzenleme yapılmış olup, tazminatın hesaplamasında objektif bir kriter konulmadığı gibi, bu tazminatın ne kadar süre ile ödenmesi gerektiği konusunda da bir düzenleme bulunmamaktadır.

Türk Ticaret Kanunu’ nun 118. madde hükmünde aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça, acentenin acentelik sözleşmesi süresince müvekkili ile rekabette bulunan ticari işletmeler hesabına aracılık yapamayacağı hükme bağlanmış ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acenteyi müvekkiline karşı rekabet oluşturacak faaliyetlerden kaçınmakla yükümlü kılan rekabet yasağı sözleşmesi düzenlenmemiştir. Yeni TTK’ da bu konudaki boşluk giderilmeye çalışılmış ve acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra acente ile müvekkil arasında yapılacak rekabet yasağı anlaşmasının sınırları ve rekabet sınırlaması nedeniyle müvekkilin acenteye uygun bir tazminat ödemesi gerektiği düzenlenmiştir.

Yeni TTK' nın madde 123 hükmüyle birlikte “*rekabet yasağı anlaşması*” bir düzenlenmeye kavuşturulmuş olacaktır. Acenteyi müvekkiline karşı rekabet oluşturacak faaliyetlerden kaçınmakla yükümlü kılan sözleşmeye rekabet yasağı anlaşması denilmektedir. Bu maddeyle birlikte söz konusu anlaşmanın şekli, süresi, içeriği ve bekleme tazminatı emredici nitelikli bir hükümlerle açıkça belirlenmiştir. Buna göre, bu anlaşmanın yazılı şekilde yapılması geçerlik şartıdır. Anlaşma en çok, ilişkinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için yapılabilir. Taraflardan biri, diğer tarafın kusurlu davranışı nedeniyle haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir. Ancak söz konusu bir aylık sürede müvekkilin, sözleşmeyle bağlı olmadığını yazılı olarak bildirmemişse bekleme tazminatı ödemekle yükümlü kalacağı düşünülmektedir.

Yeni TTK' nın yürürlüğe girmesi ile birlikte, kanımızca TTK' da acentelik sözleşmesine ilişkin mevcut yasal boşluklar genel itibarıyla dolacak, lehine getirilen düzenlemeler ile acentenin müvekkil karşısındaki konumu eşitlenecektir.

KAYNAKÇA

- Akipek, Şebnem ve Küçükgüngör, Erkan**, Sözleşmeler Rehberi, Yetkin Yayınları, Ankara 2000.
- Alışkan, Murat ve Gençtürk, Muharrem**, Acentenin Komisyon Hakkı, Özellikle TTK'nun 129. maddesine Göre Komisyona Hak Kazanma Anı Bakımından Aracı Acente ile Sözleşme Yapan Acente Arasında Fark Olup Olmadığı Sorunu, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp' e Armağan, C. I, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2003.
- Arkan, Sabih**, Ticari İşletme Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2009.
- Arslanlı, Halil**, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1960.
- Aslan, Yılmaz**, Rekabet Kurulu'nun Dikey Anlaşmalara İlişkin Yeni Grup Muafiyeti Tebliği'nin Getirdikleri, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp' e Armağan, C. II., Vedat Kitapçılık, İstanbul 2003.
- Ayan, Özge**, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.
- Ayhan, Rıza**, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Vedat Kitapçılık, Ankara, 1992.
- Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (Batider)**, C. VI, S. 3, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1972.
- Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (Batider)**, C. XI, S. 1, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982.
- Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (Batider)**, C. XXII, S. 1, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2003.
- Çelik, Nuri**, İş Hukuku Dersleri, Beta Yayınları, İstanbul 2000.
- Dalamanlı, Lütfü ve Tiryaki, Fuat**, Türk Ticaret Hukuku Ticari İşletme, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1979.
- Doğanay, İsmail**, Ticari Alım Satım Akdi ve Türleri, Vedat Kitapçılık, Ankara 1993.
- Domaniç, Hayri**, Ticaret Hukukunun Genel Esasları, Temel Yayınları, İstanbul 1988.
- Domaniç, Hayri**, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I, Temel Yayınları, İstanbul 1988.
- Dönmez, Onur**, Acente sözleşmelerinden Doğan Hak ve Borçlar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Eren, Fikret**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayıncılık, İstanbul 2001.

Eriş, Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

Evcimik, Ayça Aydın, Acentenin Müşteri Tazminatı Hakkı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Gülfidan, Barış, “Franchising Sistemi ve Sözleşmesi”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1997, C. XIII, S. 1-2.

Gürzumar, Osman Berat, Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, Beta Yayınevi, İstanbul 1995.

İmregün, Oğuz, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005.

İşgüzar, Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Dayınlarlı Yayıncılık, Ankara 1989.

Kalpsüz, Turgut, Müvekkillerine İzaften Acentalara Karşı Dava, Açılması ve Takip Yapılması, Batider, 1983, C. XIII, S. 1.

Karahan, Sami, Ticari İşletme Hukuku, Mimoza Yayınları, 13. Baskıya Ek, Konya 2005.

Karayalçın, Yaşar, Ticaret Hukuku, I. Giriş-Ticari İşletme, Ankara 1968.

Kayıhan, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

Kayıhan, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

Kender, Rayegan, Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008.

Kılıçoğlu, Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Turhan Kitapevi, Ankara 2010.

Kınacıoğlu, Naci, Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1963.

Kırca, Çiğdem, Franchise Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, Ankara 1997.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Bir Yetki Belgesi İle Kanıtlanan Temsil Yetkisinin Geri Alınmasında Üçüncü Kişilerin İyiniyetinin Korunması Açısından BK. m.33/II, 34/III ve 37 Karşısında BK. m. 36/II’nin Uygulama Alanının Belirlenmesi, Haluk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1990.

Kurtişoğlu, Ezel, Acentelik Sözleşmesi ve Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşme Türlerinden Farkı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü C. 1, 5. Bası, Yetkin Yayınları, İstanbul 1990.

Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder, İcra ve İflas Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2001.

Meyveci, Kuvılcım Eda, Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Mükellefiyetler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Mimaroğlu, Sait Kemal, Ticaret Hukuku, C. I, İşletme Hukuku, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1978.

Moroğlu, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Değerlendirme ve Öneriler, İstanbul Barosu, İstanbul 2005.

Oğuzman, MD. Kemal/ÖZ, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Vedat Kitapçılık, İstanbul 1998.

Olgaç, Senai, Kazai ve İلمي İçtihatlarla Türk Borçlar Kanunu, Akdin Nevileri, C. III, İsmail Akgün Matbaası, Ankara 1969.

Öztan, Bilge, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, Turhan Yayınevi, Ankara 2002.

Poroy, Reha ve Yasaman, Hamdi, Ticari İşletme Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.

Reva, Zeynep, Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri, Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği Bilim Kurulu Onayına Sunulmayan Eserler, Sigorta Araştırmaları Dergisi S:2, İstanbul 2005.

Seliçi, Özer, Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977.

Sungurbey, Ayfer Kutlu, Yetkisiz Temsil, Eren Ofset, İstanbul 1988.

Tandoğan, Haluk "Tek Satıcılık Sözleşmesi", Batider, C. XI, S.1, Ankara 1982.

Taşdelen, Nihat, Ticari İşleri Tellallığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

Tekinalp, Gülören, Acente Sözleşmesine Uygulanan kanunlar İhtilafı Kuralları, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, İstanbul 1972.

Teoman, Ömer, "Tek Satıcılık Hakkının Üçüncü Kişiler Tarafından İhlali Durumunda Haksız Rekabete İlişkin Kuralların Uygulanma Olanğı", Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu X, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1994.

Topçuoğlu, Metin, "Franchise Sözleşmesinde Bağlayıcı Kayıtlar ve Rekabet Hukuku", Batider, C. XXII, S. 1, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2003.

Topçuoğlu, Metin, Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, 1. Bası, Asil Yayınevi, Ankara 2006.

Uygur, Turgut, Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, C. VIII, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

Yavuz, Cevdet, Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Beta Yayınevi, İstanbul 2011.

Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. VIII, S. 4, Ankara 1981.

Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. XVI, S. 12, Ankara 1990.

Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. XVIII, S. 5, Ankara 1992.

Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. XXII, S. 7, Ankara 1996.

Yargıtay Kararları Dergisi (YKD), C. XXIII, S. 2, Ankara 1997.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2003.

www.tbmm.gov.tr (Yasama Faaliyetleri Bölümü, Kanun Tasarıları Alt Başlığı).

www.basbakanlik.gov.tr (Kanun Tasarıları Bölümü).

www.kgm.adalet.gov.tr (TBBM Komisyonlarında Bulunan Tasarı ve Teklifler Bölümü).

<http://www.kazanci.com.tr>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Arif Koray MUTLU
Doğun Tarihi ve Yeri : 24.02.1987-ANTALYA
Medeni Durumu : Bekâr

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Bucak Anadolu Lisesi
Lisans Diploması : 2005-2009 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Yüksek Lisans Diploması : 2009-2012 Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Ana Bilim Dalı
Tez Konusu : Acentelik Sözleşmesinde Tarafların Hakları ve Borçları
Yabancı Dil : İngilizce, Almanca

İş Denevimi

Stajlar : Avukatlık Stajı, Cumhuriyet Savcılığı Stajı
E-mail : K.mutlu07@hotmail.com